

Sosialhjelp – ujevn fordeling av sosial trygghet?

En studie av sosial bakgrunn og sosialhjelpsavhengighet

Ulrikke de Vibe

Masteroppgave i sosiologi

Institutt for Sosiologi og Samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2006

Sammendrag av oppgaven:

I denne oppgaven ser jeg nærmere på sammenhengen mellom sosialhjelpsavhengighet blant unge i alderen 22 til 24 år og deres sosiale bakgrunn. Her har jeg valgt å bruke foreldrenes utdanningsnivå og deres inntekter som de fremste målene på sosial bakgrunn. Jeg har også sett på om personene i datamaterialet har vokst opp med aleneforsørger, og da har jeg valgt å se på gruppen som har vokst opp med alenemødre.

Jeg vil presentere teori fra flere felter innen samfunnsforskningen som kan belyse emnet sosialhjelpsavhengighet. Jeg har valgt å se teorien som inndelt i to felt ut fra det forklaringsgrunnlaget de bruker. Det ene feltet er klasseforskning og teorier som fokuserer på sosial bakgrunn. Det andre feltet er forskning på sosialhjelp og på marginalisering og fattigdom generelt.

De analysene jeg gjør utføres både ved hjelp av binomisk logistisk regresjonsanalyse og lineær regresjonsanalyse. Her ser jeg på forskjeller i den sosiale bakgrunnen til de som mottar sosialhjelp og de som ikke gjør det. Jeg går deretter inn på forskjeller mellom sterkt og svakt sosialhjelpsavhengige i deres sosiale bakgrunn. Så ser jeg på om sosial bakgrunn har fått større betydning for sosialhjelpsavhengighet i de senere årene eller ikke. Deretter tar jeg for meg et annet aspekt ved oppvekstforhold, jeg ser nemlig på om det er større sannsynlighet for å være sosialhjelpsmottaker i ung alder dersom man har vokst opp med alenemor. Jeg forsøker også å teste en mulig forklaring på marginalisering og sosialhjelpsavhengighet som dreier seg om at sosialhjelpsavhengige i større grad enn andre har ugunstige livskarrierer. Denne oppgaven skrives innenfor prosjektet "Educational Careers: Attainment, Qualification and Transition to Work" ved Institutt for Sosiologi og Samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo. De dataene jeg bruker i denne oppgaven er satt sammen av Statistisk Sentralbyrå på oppdrag for prosjektet.

Analysene viser at det er en sammenheng mellom sannsynligheten for å være sosialhjelpsavhengig og sosial bakgrunn. Det er høyere sannsynlighet for ikke å være avhengig av sosialhjelp i 22 til 24 års alder jo høyere inntekter og utdanning foreldrene har. Dessuten har jeg funnet at det er sosiale forskjeller ut fra hvor lenge man er avhengig av

sosialhjelp. Her er det slik at de som er lengst avhengig av sosialhjelp også har større sannsynlighet for å ha foreldre med lave inntekter og utdanning. Gruppen som er avhengig av sosialhjelp i en lengre periode har gjennomsnittlig lavere sosial bakgrunn. Jeg finner noen små endringer over tid i betydningen av utdanning for sosialhjelpsavhengighet. Men i det store og hele finner jeg ikke endringer av stor betydning i forhold til reproduksjon av sosiale posisjoner. Den sosiale bakgrunnen til sosialhjelpsavhengige er relativt lik i det siste året som i det første året av den 11 års perioden jeg har informasjon om. Jeg finner også at det å være registrert med alenemor øker sannsynligheten for å være avhengig av sosialhjelp i forhold til å ikke motta slik hjelp og det ser også ut til å forsterke betydningen av sosial bakgrunn. Det ser ut til at teorien om ugunstige livskarrierer har en viss forklaringskraft også i forhold til avhengighet av sosialhjelp, men at denne sannsynligvis ikke alene kan forklare den sterke sammenhengen mellom sosialhjelpsavhengighet og sosial bakgrunn.

I denne oppgaven har jeg altså dokumentert at sosial bakgrunn spiller en viktig rolle i forhold til hvem som havner i en ugunstig livssituasjon som det å være avhengig av sosialhjelp i ung alder. Det er naturlig å tenke seg at dette kan gjelde for andre ugunstige posisjoner i samfunnet, men det er gjort svært lite forskning på dette området og det er derfor rom for en rekke studier på dette feltet i tiden fremover.

Forord

Denne oppgaven har blitt til over det som nå virker som en lang periode. Jeg har opplevd store og flotte forandringer i løpet av den tiden som har gått siden jeg begynte å skrive på oppgaven. Jeg har blant annet fått lov til å bli mamma til ei fin jente. Nå ser denne fasen av livet ut til å være over og det skal vel først og fremst bli godt.

Til alle de som har fulgt meg i arbeidet med oppgaven vil jeg sende en takk, og særlig til min lille familie som har gitt meg mye støtte og oppmuntring, og også mye annet å tenke på. Dessuten vil jeg få lov til å takke min veileder Marianne Nordli Hansen som har gitt meg masse hjelp og oppmuntring. Det har vært til stor nytte når andre ting stiller seg i veien for målrettet faglig fokus. Det har vært et hyggelig bekjentskap å stifte.

Til slutt håper jeg at det kan være like interessant å lese denne oppgaven som det har vært å jobbe med den. Jeg valgte dette temaet fordi jeg synes det er både interessant og viktig, og forhåpentligvis er dette mulig å lese ut av oppgaven min.

“It is not easy for men to rise whose qualities are thwarted by poverty.”
(Juvenal, poet og satiriker 55 eKr.-127eKr.)

Innholdsfortegnelse

1 Innledningskapittel	7
1.1 Bakgrunn	7
1.2 Problemstilling	9
1.3 Tidligere forskning	10
1.4 Begrepsavklaringer	13
1.5 Strukturen i oppgaven	14
2 Undersøkelsens tema- sosialhjelp.....	16
2.1 Hva er sosialhjelp?	16
2.2 Sosialhjelp i et velferdsperspektiv.....	17
2.3 Sosialhjelp som middel mot fattigdom	19
2.4 Møtet med sosialkontoret	22
2.5 Hvem mottar sosialhjelp?	23
3 Hvordan forklares marginalisering og ugunstige livssituasjoner som det å være avhengig av sosialhjelp?	25
3.1 Sosialhjelpsforskningen og forskning på marginalisering	25
3.2 Klasseperspektiv – med vekt på sosial bakgrunn	26
3.2.1 Teori om overføring av kapital.....	28
3.3 En underklasse i Norge?	30
3.4 Større økonomiske forskjeller? Hvilke endringer kan vi forvente i forhold til reproduksjon av klasse?	33
3.5 Barnefattigdom og oppvekst med enslig forsørger	34
3.6 Fattigdomskultur eller ugunstig livskarriere?.....	36
3.6.1 Sosial bakgrunn og ugunstige posisjoner.....	36
3.6.2 Teorien om fattigdomskultur	37
3.6.3 Sosial læring – en kulturell overføring?	37
3.6.4 Ugunstige livskarrierer	38
4 Datagrunnlag og analysemetode.....	41
4.1 Oppgavens enheter	41
4.2 Operasjonalisering av variablene	42
4.2.1 Avhengige variabler	42
4.2.2. Uavhengige variabler	44
4.4 Analysemetode: Binomisk logistisk regresjonsanalyse og lineær regresjonsanalyse.....	50
4.2.1 Lineær regresjonsanalyse.....	50
4.2.2 Logistisk regresjonsanalyse.....	51
5 Resultater	53
5.1 Er sosialhjelpsavhengighet knyttet til lav sosial bakgrunn?	53
5.1.1 Tendensene i tabellen.....	54
5.1.2 Sosialhjelpsavhengighet og foreldres inntekt og utdanning.....	55

5.1.3 Tolkning og diskusjon	56
5.2 Forskjeller i betydning av sosial bakgrunn innenfor gruppen av sosialhjelpsmottakere?	59
5.2.1 Tendenser i tabellen.....	60
5.2.2 Tendenser i tabellen.....	62
5.2.3 Ulik betydning av sosial bakgrunn for ulike grupper av sosialhjelpsmottakere	63
5.2.4 Tolkning og diskusjon	65
5.3 Stabile klasseforskjeller ?	66
5.3.1 Tendenser i tabellen.....	67
5.3.2 Liten endring i betydningen av sosial bakgrunn	69
5.3.3 Tolkning og diskusjon:	69
5.4 Sammenheng mellom sosialhjelpsavhengighet, dårlig familieøkonomi og kvinnelig aleneforsørger ?	72
5.4.1 Tendensene i tabellen.....	73
5.4.2 Enslig mor gir økt sannsynlighet for sosialhjelpsavhengighet	74
5.4.3 Tolkning og diskusjon	74
5.5 Kan ugunstige livskarrierer forklare sosialhjelpsavhengighet?	77
5.5.1 Tendenser i tabellen.....	78
5.5.2 Sammenheng mellom egen utdanning og sosialhjelpsavhengighet	79
5.5.3 Tolkning og diskusjon	81
6 Oppsummering av funn og veien fremover	87
6.1 Oppgavens tema og hypoteser.....	87
6.2 Empiriske funn	87
6.3 Diskusjon	89
7 Referanser.....	93

1 Innledningskapittel

1.1 Bakgrunn

Sosialhjelpsmottakere kjennetegnes ved at de er avhengige av et spesielt offentlig velferdstilbud i en kortere eller lengre periode for å sørge for eget livsopphold. Det er i Norge og de fleste velferdsstater ansett som nødvendig og naturlig at det offentlige stiller opp med et nederste sikkerhetsnett for mennesker som er avhengige av hjelp og som ikke får det annetsteds. Men det er samtidig gode grunner til å hevde at det er problematisk at så mange står utenfor arbeidsstyrken og ikke klarer å sørge for eget livsopphold.

På 1980-tallet økte tallet på sosialhjelpsavhengige dramatisk. Da man ble klar over dette var det interessant å finne ut hvorfor denne økningen kom, hvem som utgjorde klientgruppen og hva man kunne gjøre for å redusere antallet sosialhjelpsavhengige (Sæbø 1993, Kalve og Osmunddalen 1995). I dag dominerer fortsatt debatter rundt årsakene til sosialhjelpsavhengigheten, og man diskuterer hvilke tiltak som best kan redusere antallet sosialhjelpsmottakere. Det seneste eksempelet på en slik debatt i mediene er arbeids- og sosialminister Bjarne Håkon Hansens utspill som havnet på førstesiden i Dagbladet 9.11.05. Hansen ga da uttrykk for at han la vekt på krav om noen form for gjenytelse for den tjenesten det offentlige tilbyr ved å gi sosialstønad. Dette ble møtt med sterk kritikk fra blant andre Velferdsalliansen, Sosionomforbundet og egne regjeringskolleger. Men den arenaen hvor vurderingene av behovet for sosialhjelp faktisk finner sted er på sosialkontorene i kommunene. Her møter sosialklientene sin saksbehandler, og det er her dragkampen mellom offentlige utgifter og menneskers behov for økonomisk hjelp utspiller seg.

Fattigdomsproblematikken har fått fornyet aktualitet i de senere årene. Spesielt den etniske dimensjonen ved fattigdommen har fanget oppmerksomheten til forskere og medier. Sosialhjelpsforskning er nært forbundet med fattigdomsforskning fordi disse fenomenene ofte avspeiler den samme problematikken. Studier på disse feltene omfatter sannsynligvis også ofte de samme personene. Allikevel blir det debattert om fattigdom og sosialhjelp er uttrykk for det samme (se for eksempel Fløtten, Dahl og Grønningsæter 2001; Dyb 2005). Det vil nok allikevel være stor enighet om at lang tids avhengighet av sosialhjelp er et uttrykk for marginalisering og kanskje også sosial eksklusjon.

Mens sosialhjelpsforskningen har undersøkt de sosialhjelpsavhengiges situasjon og levekår og kartlagt deres profil så har denne forskningen stort sett ikke interessert seg for aspekter ved sosialklientenes bakgrunn. Til tross for den økende oppmerksomhet vi har sett rundt fattigdomsproblematikken er det gjort få studier av sammenhengen mellom sosial bakgrunn, oppvekst og sosialhjelp i Norge. Studier har til og med avvist at sosioøkonomiske forhold i oppveksten til de sosialhjelpsavhengige har hatt betydning for deres nåværende situasjon i det hele tatt. Det finnes derfor svært få studier hvor sosialklientenes sosiale bakgrunn har vært undersøkt.

I dette prosjektet vil jeg derfor se nærmere på den sosiale bakgrunnen til sosialhjelpsmottakere i de senere årene. Jeg vil forsøke å vise at et klasseperspektiv som legger vekt på strukturer i samfunnet er fruktbart også i forhold til studier av ugunstige posisjoner som sosialhjelp.

Jeg vil i denne oppgaven forsøke å fylle inn en liten bit av det kunnskapsbildet som samfunnsforskningen og offentligheten hele tiden skaper og endrer. Og det er selvsagt slik at jo mer kunnskap samfunnet har om dette emnet, jo bedre tiltak kan man også sette i verk for å forsøke å utjevne forskjeller og hjelpe de som av ulike grunner har økonomiske vansker. Det er stor enighet i Norge om at man bør arbeide for et samfunn som er så åpent og inkluderende som mulig. På denne måten kan man kanskje unngå at enkeltmenneskets handlingsrom begrenses av fastlåste økonomiske og sosiale strukturer.

1.2 Problemstilling

Mitt hovedspørsmål i dette prosjektet er:

”Er det slik at lav sosial bakgrunn øker sannsynligheten for å motta sosialhjelp?”

Jeg vil i denne oppgaven ta sikte på å avklare om sosial bakgrunn faktisk er med på å bestemme en persons livssjanser og dermed også har en effekt på sannsynligheten for å bli avhengig av sosialhjelp. Dette betyr at jeg vil se etter sosial reproduksjon av klasseskiller. Jeg tror at min undersøkelse vil kunne kaste lys over en del av fattigdomsproblematikken som ofte tas for gitt eller som det gjøres antagelser om a priori. Nemlig om fattigdom og marginalisering oppstår som resultat av individuell ulykke eller som en konsekvens av sosial arv igjennom klassestrukturer. Man har funnet at sosial bakgrunn spiller en stor rolle på mange områder av samfunnet. Og det er naturlig å tenke seg at det også er en viktig differensierende faktor i forhold til hvem som blir marginalisert.

Jeg vil forsøke å bidra med kunnskap på ett område hvor det er muligheter for mange ulike analyser og problemstillinger. Jeg vil i den oppgaven se nærmere på unge voksne i alderen 22 til 24 år. Dette er en interessant gruppe fordi så mange unge er avhengige av sosialhjelp. I 2002 var 7,7 prosent av de i alderen 20 til 24 år sosialhjelpsavhengige (Gaasø og Lien 2004). For mottakere over 25 år reduseres andelen sosialhjelpsmottakere med økende alder. Dessuten er det slik at blant husholdninger hvor sosialhjelp utgjør en stor del av den samlede inntekten er det en klar overrepresentasjon av personer i alderen 18 til 29 år, og spesielt de mellom 25 og 29 år. Personene i mitt uvalg har sannsynligvis ikke rukket å bli utsatt for samme risikoer og slitasje som eldre arbeidstakere. Det er derfor også en interessant gruppe fordi de er ”unge og lovende”. De har nådd en alder hvor de har mulighet til å sørge for eget livsopphold, men mange ser ikke ut til å lykkes fullstendig i dette. Årsakene til sosialhjelpsavhengighet hos dette utvalget er sannsynligvis sammensatte, men jeg vil allikevel forsøke å danne meg et bilde av noen av disse årsakene. Jeg har derfor også stilt en del underspørsmål som kan være med på å kaste lys over flere sider ved hovedproblemstillingen min.

Spørsmål 1: ”Er sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker i alderen 22 til 24 år høyere jo lavere foreldrenes utdanningsnivå og inntekt er?”

Spørsmål 2: "Er det slik at personer med lav sosial bakgrunn har større sannsynlighet for å tilhøre en gruppe av sterkt avhengige sosialhjelpsmottakere enn en gruppe med svakere avhengighet av sosialhjelp?"

Spørsmål 3: "Har sammenhengen mellom sosialhjelpsavhengighet og lav sosial bakgrunn i form av lav inntekt og utdanning hos foreldrene er blitt sterkere i de senere årene?"

Spørsmål 4: "Er det slik at særskilte oppvekstvilkår som det å ha aleneforsørger i oppveksten øker sannsynligheten for å bli avhengig av sosialhjelp?"

Spørsmål 5: "Er det slik at en positiv sammenheng mellom sosialhjelpsavhengighet og lav sosial bakgrunn kan forklares med en teori om ugunstige livskarrierer?"

1.3 Tidligere forskning

Jeg vil i dette prosjektet forsøke å knytte sammen kunnskap fra to felter innen samfunnsforskningen, det ene er klasseforskning og det andre er sosialhjelpsforskning. Jeg vil i mine analyser se på de sosiale posisjonene til både foreldre og barn, og sammenhengen mellom disse. Det er skrevet en del om disse posisjonene hver for seg. Og det er satt søkelys på sammenhenger mellom foreldre og barns posisjoner innenfor utdanningsforskningen. Det finnes derimot veldig lite forskning på intergenerasjonell overføring av marginalisering og dårlige levekår i Norge. Jeg tror man kan snakke om to motstridende oppfatninger av fattigdom og marginalisering. I norsk sammenheng har forskningen nesten utelukkende sett til individualistiske forklaringer på fattigdomsfenomenet, om det i det hele tatt er forsøkt forklart. Man har ofte sett fattigdom og avhengighet av velferdsordninger som et resultat av personlige valg eller uheldige omstendigheter.

Hagen og Lødemel sammenfatter hovedtrekkene ved forskningen på fattigdom i Norge i verket "Det norske samfunn". Her hevder de at fattigdom er knyttet til overgangsfaser i livet (Hagen et al. 2003:222). De eksemplene de gir på slike overgangsfaser er: "fra skole til arbeid, fra frisk til syk, fra bygd til by, fra gift/samboende til enslig, fra å komme utenfra og ville inn i det norske samfunnet." (ibid.). De legger vekt på at fattigdommen konsentrerer seg mer i yngre grupper i samfunnet og at det er stor gjennomstrømming i lavinntektsgruppen (se også Galloway 2002). På dette grunnlaget vurderer de fattigdom som et forbigående og

tidsbegrenset fenomen. Hagen og Lødemel hevder at ”veiene inn i fattigdommen har gått fra å være enkle og felles, til å bli sammensatte og individualiserte” (ibid.). Hagen og Lødemel (2003) trekker den konklusjonen at den nye fattigdommen er kvalitativt annerledes enn den historiske fattigdommen. De beskriver den historiske fattigdommen som forankret i klasser, og de går langt i å avskrive klasseperspektivet i forhold til den nye fattigdommen.

Det er gode grunner til å hevde at sannsynligvis ingen av de livsfaseovergangene som Hagen og Lødemel er opptatt av opptrer uavhengig av sosial klasse. Vi vet for eksempel at det er store helseforskjeller mellom bydelene i øst og vest i Oslo og at dette skyldes sosiale kjennetegn ved innbyggerne som inntekt og yrke, med andre ord sosial klasse (Grøtvedt og Gimmetad 2002). Derfor vil ”overgangen fra frisk til syk” nødvendigvis opptre oftere i enkelte sosial lag enn andre. På samme måte er det heller ingen fattigdomsrisiko i seg selv å gå fra skole til jobb. Utfallet av slike overganger er forskjellig for mennesker som har ulike forutsetninger i utgangspunktet. Hagen og Lødemel formulerer det selv slik: ”Forskningen per i dag har ingen autoritativ forståelse av hva som konstituerer dagens fattigdom(...)” (Hagen og Lødemel 2003:219). En bevissthet om betydningen av sosial bakgrunn i forhold til fattigdom og marginalisering har nesten vært fraværende. Og i tillegg til at sosial bakgrunn nærmest har vært ignorert i fattigdomsforskningen så finner vi også studier som hevder at det rett og slett ikke har noen betydning. Et eksempel på at klasseperspektivet avvises er Sæbøs studie fra 1993.

Sosialhjelpsforskningen er stort sett konsentrert om å kartlegge bruken av tilbudet, og se på kjennetegn ved sosialhjelpsklientene. Det er gjort studier som analyserer vekst og endring i sosialhjelpsbruken, man har sett på sammenhengen mellom sosialhjelpsbruk og andre trygdeytelser, i de senere årene har flere vært opptatt av etniske minoriteter og sosialhjelpsbruk, man har også studert effekten av geografisk tilhørighet, spesielt storbyproblematikk i denne sammenhengen, man har sett på levekårsforskningen i sin helhet, Man har for eksempel sett på sammenhengen mellom sosialhjelp, betalingsproblemer og nyfattigdom, det er gjort evalueringer av tverretattlig samarbeid om langtids sosialklienter og av kriteriesystemet i Oslo, man har også vært opptatt av sosialarbeiderrollen og dennes møte med sosialklienten (Brevik 1995; Midtsundstad, Kalve og Osmunddalen 1995; Hagen 1997; Lofthus og Osmunddalen 1997; Midtsundstad, Dahl og Djuve 1999; Poppe 2000; Fyhn og Dahl 2000; Øverås 2001; Djuve og Hagen 2002; Kjørstad 2002 og Terum 2003).

På den andre siden finner vi den tradisjonelle klasseforskningen som er opptatt av at klasseskiller fortsatt spiller en viktig rolle på ulike områder i samfunnet. Her ser man på samfunnsstrukturer som viktig for å forklare fenomener som lagdeling. Wright og Goldthorpe er fremtredende representanter for klasseforskningen. En annen teoretiker som er kjent for å arbeide med sosial klasse er den franske sosiologen Pierre Bourdieu. Bourdieu (1985) hevder at sosial bakgrunn i stor grad bestemmer de strukturer som former våre liv. Hans habitusbegrep er kanskje det sterkeste uttrykket for dette synet. Det er gjort mange undersøkelser basert på Bordieus teorier som viser at sosial bakgrunn spiller en viktig rolle på ulike områder av livet (Lamont 1992, Bourdieu et al 1999, Rosenlund 1998).

Det er også gjort en god del forskning på sammenhengene mellom sosial bakgrunn og utdanningsvalg både i Norge og andre land. Shavit og Blossfeld (1993) har for eksempel sammenlignet utdanningsmønstre i flere land og de har funnet sosiale forskjeller mellom de som velger høyere utdanning. I Norge har vi også en del studier av disse sammenhengene (i Hansen 1999; NOU 1976:46; Ramsøy 1977; Aamodt 1982; Severeide 1988; Lindbekk 1990; 1993; Hansen og Rogg 1991; Knudsen et al 1993; Hansen 1995). Marianne Nordli Hansen (1999) har vist at de som har høy klassebakgrunn hyppigere tar høyere utdanning enn de med lavere klassebakgrunn. Denne sammenhengen er særlig sterk i de mest prestisjetunge elitefagene. Klassebakgrunn virker sammen med utdanningssystemet til å differensiere utdanningsvalgene, og dermed også muligheter til å oppnå posisjoner i samfunnet. De funnene som er gjort i forhold til forskjeller i valg av utdanning kan ikke si noe direkte om det jeg leter etter i forhold til fattigdom og marginalisering. Men siden det er vist at klassestrukturer har sammenheng med hvem som ender opp i de mest attraktive posisjonene i samfunnet, så virker det rimelig å tenke seg at klassestrukturer også kan ligge til grunn for fattigdom og marginalisering.

Det har i de senere årene også kommet en del utenlandsk forskning rundt sammenhengen mellom sosial bakgrunn og avhengighet av velferdsordninger. I svensk sammenheng har man vært opptatt av uføretrygd, sykefravær og sosialhjelpsavhengighet (se Upmark, Lundberg, Sadigh og Bigert 2001; Bäckman 1998, Stenberg 2000). Disse studiene er med på å kaste lys over klassesammenhenger og sosial reproduksjon i forhold til marginaliserte posisjoner. Det man har funnet i disse studiene står i klar kontrast til det synet som blant andre Hagen og Lødemel representerer. Det har også i norsk sammenheng kommet et arbeid om

marginalisering blant ungdom. Dette støtter funnene fra utenlandsk forskning på marginalisering (Raaum, Rogstad, Røed og Westlie 2005).

1.4 Begrepsavklaringer

Debatter om begreper og definisjoner er viktige og aktuelle. Men i denne oppgaven har jeg valgt å ikke gå dypt inn i problemstillingene rundt valg av begreper som marginalisering, fattigdom og sosial eksklusjon. Dette er på grunn av hensynet til omfanget av oppgaven, og i tillegg mener jeg at det valg av begreper jeg gjør ikke er avgjørende i forhold til å belyse den problemstillingen jeg jobber ut fra. Allikevel vil jeg kort redegjøre enkelte viktige begreper som jeg ikke kommer utenom i denne oppgaven.

Sosial eksklusjon brukes ofte synonymt med fattigdom. Men disse begrepene henviser ikke nødvendigvis til det samme fenomenet. En mulig definisjon på sosial eksklusjon er den Hagen og Lødemel bruker. De mener at det handler om mangel på tilgang til deltakelse i samfunnet. Ved ikke å delta ekskluderes man fra et fullverdig medborgerskap (Hagen og Lødemel 2003). I dette ligger en antakelse om at økonomiske problemer og lav status kan føre med seg problemer med å delta i samfunnet. Det finnes en del undersøkelser rundt dette temaet (Fløtten 2006). Disse studiene ser på de ikke-økonomiske formene for eksklusjon. Dette kan for eksempel være personers begrensede sosiale nettverk eller mangel på demokratisk deltakelse. Begrepet "social exclusion" er mer vanlig i europeisk velferdsforskning enn det er i norsk tradisjon. Enkelte mener at begrepet eksklusjon impliserer en permanent tilstand av fattigdom. Dette er et strengt krav. Jeg vil unngå å bruke dette begrepet fordi det leder inn i andre diskusjoner og forskningsfelter enn de jeg er opptatt av her.

Jeg vil forholde meg til de mer brukte termene i norsk forskning, nemlig *fattigdom* og *marginalisering* som betegner det man kan kalle økonomisk eksklusjon. Man kan også diskutere i hvilken grad disse begrepene henviser til det samme. Grensene imellom begreper på dette feltet er uklare. Norge har verken noen standard definisjon på fattigdom eller en offisiell fattigdomsgrense. Lenge var det vanlig å bruke et absolutt fattigdomsbegrep. I dag er det i europeisk forskningstradisjon vanlig å bruke det *relative fattigdomsbegrepet*. Dette betyr at man studerer uakseptabel lav levestandard i forhold til det generelle velferdsnivået i samfunnet (Mongstad 2003). Den relative fattigdommen handler om ikke å ha tilgang til visse typer goder, noe som hindrer lik livsutfoldelse i alle lag i samfunnet.

Bruk av sosialhjelp er ikke et tradisjonelt fattigdomsmål. Men det brukes allikevel ofte i norsk sammenheng for å kartlegge fattigdom. Sosialhjelpsavhengighet kan derfor sees som et uttrykk for marginalisering. Men det er som sagt delte meninger rundt dette. Jeg vil senere i oppgaven kort komme inn på de resonnementene som ligger i debatten rundt sosialhjelp som mål på fattigdom. Det å motta sosialhjelp er heller ikke nødvendigvis det eneste uttrykket for marginalisering. Også andre lignende faktorer som sykdom, uførhet, arbeidsledighet eller rett og slett det å ha lite eller ingen inntekt kan virke marginaliserende. Men siden disse forskningsområdene blir for omfattende å gå inn på i min oppgave vil jeg ikke problematisere dette.

Den type klassifiseringer av samfunnsgrupper som man gjør når man jobber med denne typen problemstillinger kan virke stigmatiserende. Men man bør nok allikevel ikke la være å forsøke å danne seg et bilde av slike sammenhenger. En slik form for selvsensur ville begrenset muligheten til å oppdage og endre forhold i samfunnet.

1.5 Strukturen i oppgaven

Jeg vil i denne oppgaven forsøke å gi svar på min hovedproblemstilling, og deretter vil jeg svare på de underordnede forskningsspørsmålene som utdyper dette temaet. Jeg vil allerførst i oppgaven gå igjennom noen enkle begrepsavklaringer. Deretter går jeg over til å forsøke å gi en redegjørelse for det vi vet om sosialhjelp og sosialhjelpsbruk i dag. Her tar jeg for meg de juridiske og velferdspolitiske sidene ved sosialhjelpsordningen, jeg ser på sammenhengen mellom sosialhjelp og fattigdom, møtet med sosialkontoret og en beskrivelse av hvem som utgjør gruppen av sosialhjelpsavhengige. Dette danner et viktig bakteppe for å forstå sosialhjelpsfenomenet og de problemstillingene som knytter seg til dette emnet.

Jeg vil så ta for meg ulike teorier som indikerer hvilke forskningsspørsmål det har vært interessant for meg å gripe tak i. De teoriene jeg presenterer har jeg valgt å inndele grovt i to felt. Det ene er sosialhjelpsforskning og forskning på marginalisering som hovedsakelig heller mot individualistiske forklaringer. Det andre feltet er et stort og sammensatt forskningsområde som i realiteten inkluderer flere ulike retninger. Dette kan kalles tradisjonell klasse- og ulikhetsforskning. Jeg er opptatt av å se på marginalisering i et generasjonsperspektiv.

Jeg legger deretter frem et kapittel hvor jeg går igjennom den metoden jeg har brukt og hvilke metodiske valg jeg har gjort i mine undersøkelser. Etter dette vil jeg presentere et kapittel med analyser som tester utvalgte hypoteser om sammenhengen mellom sosial bakgrunn og sosialhjelp. Bakgrunnen for valget av hypoteser er å finne i tidligere forskning og teorier på feltet, men også i den generelle samfunnsdebatten. Jeg stiller flere spesifikke underspørsmål til hovedproblemstillingen og disse besvares i den analysen jeg gjør av mitt datamateriale. Her vil jeg følge den disposisjonen som ligger i de forskningsspørsmålene jeg stiller kapittel 1.2. Til slutt vil jeg oppsummere mine funn og forsøke å trekke noen konklusjoner basert på det jeg har funnet.

2 Undersøkelsens tema- sosialhjelp

2.1 Hva er sosialhjelp?

Sosialhjelp er en økonomisk ytelse til personer som ikke klarer å forsørge seg på annet vis. Det vil si at man ikke har inntekter nok til å betale sine utgifter. Sosialtjenesteloven har navnet ”Lov av 13.desember 1991 nr 81 om sosiale tjenester m.v.” Denne loven sikrer rett til sosialhjelp. Formålet med denne loven er å fremme økonomisk og sosial trygghet, å bedre levekårene for vanskeligstilte, å bidra til økt likeverd og likestilling og forebygge sosiale problemer. Den skal også bidra til at den enkelte får mulighet til å leve og bo selvstendig og til å ha en aktiv og meningsfylt tilværelse i fellesskap med andre (§1-1). Lovens virkeområde står i §1-2. :”Lovens bestemmelser om tjenester og tiltak gjelder for alle som oppholder seg i riket. Kongen kan gi forskrifter som begrenser anvendelsen av loven på personer som ikke er norske statsborgere, eller som ikke har bopel i riket. Kongen kan også gi forskrifter om anvendelse av loven på personer som oppholder seg i utlandet, men som har tilknytning til riket.” Sosialtjenesteloven skal fange opp ulike behovssituasjoner som ikke dekkes av andre ordninger. Intensjonen bak sosialhjelpen er at den skal fungere som et sikkerhetsnett i en vanskelig livssituasjon, Sosialhjelpen blir også tildelt som et supplement til ytelser fra folketrygden.

Ansvar for utøvelsen av bestemmelsene i loven er fordelt mellom flere organer. Disse er kommunene, de regionale helseforetakene, staten ved departementet, fylkesmannen og statens helsetilsyn. Kommunene har ansvaret for den praktiske gjennomføringen av sosialhjelpstjenestene, mens de andre organene hovedsaklig står for tilsyn av ordningen. Kommunene er ansvarlige for å utføre de oppgaver som ikke er lagt til et statlig organ. De skal føre intern-kontroll for å sikre at virksomhet og tjenester er i samsvar med krav fastsatt i eller i medhold av lov eller forskrift (§ 2-1). Kommunen har dessuten ansvaret for opplæring av sosialtjenestens personell (§ 2-2). Det er overlatt til kommunene å fastlegge veiledende stønadssatser (Kalve og Osmunddalen 1995). Organiseringen av sosialhjelpen er sterkt varierende mellom kommuner (Hagen 1997). For å sikre kvaliteten på sosialhjelpstilbudet, og for at ordningene skal treffe best mulig gir både staten og kommunene forskningsoppdrag for å kartlegge sosialhjelpstjenestene.

2.2 Sosialhjelp i et velferdsperspektiv

Målet bak sosialhjelpsordningen inngår i det større idealet om Norge som en velferdsstat. Velferdsstatens utforming er ikke gitt og den endrer seg hele tiden. Gøsta Esping- Andersen (1990, 1998) har laget typologier som deler ulike velferdsstater i tre grupper. Disse ulike velferdsstatsregimene har forskjellig historie som har gjort at de har utviklet forskjellige typer systemer. Dagens velferdsstater grupperer seg i klynger som faller inn under en av tre typologier i følge Esping- Andersen. Disse regimene er den liberale velferdsstaten, den konservative velferdsstaten og den sosialdemokratiske velferdsstaten. Den norske velferdsstaten plasseres i det sosialdemokratiske regimet. Dette er en spesifikt skandinavisk modell og den ble skapt i en sosialdemokratisk historisk kontekst. Esping-andersen skriver at noe av grunnen til at det utviklet seg sosialdemokratier i Skandinavia var arbeiderklassenes press for rettigheter, og en allianse mellom bondestanden og arbeidere som ikke fant sted i andre vestlige land. På grunn av endringer i klassesystemet fikk vi altså politiske endringer (ibid.). Utviklingen av rettigheter etter press fra samfunnsgrupper var det først T.H. Marshall som skrev om etter 2. verdenskrig. Han beskriver rettighetsutviklingen slik at de sivile rettighetene var de første som ble gitt til innbyggerne. Derneft kom de politiske rettighetene og til slutt de sosiale rettighetene (Marshall 1992). Senere forskning har forkastet ideen om en slik lineær utvikling i alle land. Men Marshall ga en god beskrivelse av hvordan innbyggerne gradvis har fått rettigheter i vestlige samfunn. Og velferdssamfunnene er også bygget opp rundt tanken om at innbyggerne har krav på et sett av sosiale rettigheter.

Det sosialdemokratiske regimet er bygget opp rundt universelle rettigheter. Og det har som ideal at staten skal garantere velferd av høyeste standard til alle (Esping-Andersen 1990). Den norske staten gir en rekke individbaserte rettigheter. Dette er en stat som ikke bare sørger for et sikkerhetsnett med et minimum av tilbud. Alle samfunnslag omfattes av det universelle forsikringssystemet. Dette systemet viker de-kommodifiserende. Det vil si at det offentlige frikjøper personer fra avhengigheten av inntekter fra arbeidslivet (ibid.). "Alle mottar hjelp, alle er avhengige av systemet og alle føler seg antakeligvis forpliktet til å betale." (Esping-Andersen 1990:28). Dette er i alle fall idealet. Den skandinaviske modellen har fullsysselsetting som et uttalt mål i motsetning til de andre regimetyperne. Det er derfor en blanding av velferd og arbeid som hovedsakelig skiller dette regimet fra de andre typene (Esping-Andersen 1990). En av fordelene med det sosialdemokratiske velferdsregimet er at det gir kvinner bedre muligheter til å delta i arbeidslivet fordi den bidrar med ordninger som

letter omsorgsbyrden til familiene. Dette er for eksempel barnehage tilbud og eldreomsorg. Esping-Andersen kaller den skandinaviske velferdsstaten de-familisert fordi den flytter omsorgsbyrden fra familien over på det offentlige (Esping-Andersen 2002).

En skandinavisk velferdsstatsmodell har rom for forskjeller i forhold til omfanget av tilbudene fra staten til innbyggerne. Det er variasjoner mellom de skandinaviske landene når det gjelder utformingen av velferdsstaten. Det er et empirisk spørsmål når en stat eventuelt ikke lengre passer inn i modellen, men går over til å ligne mer på en annen type velferdsregime. Det finnes selvsagt i hvert land politiske forskjeller i synet på organiseringen av velferdsstaten. Men allikevel kan man nok si at her til lands er det bred politisk enighet om en omfattende velferdsstat som skal sikre like rettigheter til hele befolkningen.

På grunn av romsligheten i begrepet velferdsstat blusser det med jevne mellomrom opp diskusjoner rundt de utgiftene staten har til velferdstjenestene. På 1980-tallet fikk vi en dreining i synet på velferdsstaten. Dette innebar en oppfatning av velferdstilbudet som for sjenerøst og utgiftene for store. Dette medførte at man snakket om "statens styringskrise" (Østerberg 1990). På grunn av de offentlige utgiftene ble det et politisk mål å målrette ordningene, slik at de bedre ville treffe de som trenger statens tjenester. Man ønsket å effektivisere nasjonalstaten slik at den fikk mindre utgifter til administrasjon og slik at man kunne få mer for pengene. Dette fokuset har nok sin bakgrunn i de tankene som ble utbredt i hele den vestlige verden på 1980-tallet og som har flere merkelapper, men et navn som er mye brukt er "new public management". Som resultat av dette fikk vi i Norge begrepet "arbeidslinjen". Dette innebar innstramminger i sosialpolitikken på 1990-tallet. I 1991 fikk kommunene adgang til å stille vilkår om arbeidsinnsats for å kunne motta sosialhjelp (Hagen og Lødemel 2003). Denne linjen følges fortsatt.

Trygdetaten, Aetat og kommunenes sosialtjenester forvalter i dag rundt 200 milliarder kroner. Stortinget vedtok enstemmig i 2001 å be regjeringen utrede spørsmålet om en felles etat for sosial-, arbeidsmarkeds- og trygdeetaten. Gjennomføringen skal skje i årsskiftet 2005/2006. Denne endringen er omdiskutert fordi man ennå ikke er sikker på hva slags utforming en slik plan får. Bondevik-regjeringen har ønsket en samordning av Aetat (arbeidsformidlingen), trygdeetaten og sosialtjenesten. Det ser ut til at Stoltenberg 2 regjeringen også følger denne linjen videre. Den samlede veksten i trygder er bakgrunnen for en slik samordning. Men målet er at en endring skal komme brukerne til gode. Dette skal skje ved at ordningene blir bedre

tilpasset brukernes behov og at flere "ledes til arbeid" (Stortingsmelding nr 14). Førstelinjetjenesten, som man kaller tilbudet, skal få et mer samordnet tilbud, få lett tilgjengelig spesialkompetanse, brukerne skal få veiledning i forhold til sine rettigheter og tjenesten skal følge opp brukerne. Ulike ordninger har vært prøvd ut i forskjellige kommuner i dag og en vurdering av resultatene vil avgjøre utformingen av en ny etat.

2.3 Sosialhjelp som middel mot fattigdom

Da folketrygden ble innført i 1966, var det en utbredt oppfatning at utbyggingen av trygdesystemet gradvis ville redusere behovet for sosialhjelp. Men dette viste seg å være en gal antakelse. Tvert i mot økte antallet sosialhjelpsmottakere i løpet av 1980-årene (Kalve og Osmunddalen 1995). Og fra 1987 frem til 2004 har utgiftene til den økonomiske sosialhjelpen økt med 33 prosent totalt, regnet i faste priser. I denne perioden sett under ett har vi altså hatt en økning, men også enkelte perioder med nedgang i utgiftene. Nedgangen gjelder særlig 1996 til 1998. Det samme mønsteret ser man i forhold til variasjoner i antall sosialhjelpsmottakere (Gaasø og Lien 2004). Faktisk var nesten hele 5 prosent av landets befolkning indirekte eller direkte mottakere av sosialhjelp for en kortere eller lengre periode i 2002. De personene som kommer inn under denne beregningen er sosialhjelpsmottakerne og de som disse forsørger. Av disse var 61 800 barn under 18 år. Størstedelen av sosialhjelputgiftene går til bidrag, og bare 2,4 prosent ble utbetalt som lån i 2002 (ibid.).

Sosialhjelpen gis ut i fra en skjønnsmessig vurdering av den totale økonomiske situasjonen til personen som søker om hjelp. Folketrygdytelsene er i motsetning basert på et regelverk og utløses ved visse definerte livssituasjoner. Folketrygden skal dekke inntektsbortfall ved arbeidsledighet, svangerskap, fødsel, aleneomsorg for barn, sykdom, skade, uførhet, alderdom og dødsfall (ibid.). Sosialhjelp skal dekke de nødvendige utgiftene man ellers måtte ha til sitt livsopphold. Det er ment som en fleksibel ordning, men den er subsidiær og forutsetter at alle andre inntektsmuligheter er prøvd (Kalve og Osmunddalen 1995). Utformingen av trygdesystemet henger derfor nøye sammen med utbetalingen av sosialhjelp. Sosialhjelpen er det eneste alternativet til økonomisk hjelp vi har som skal fylle hullene etter de andre ordningene. Dette innebærer at det i en viss forstand er treffsikkerheten til de andre velferdsordningene som måles når man ser på omfanget av sosialhjelpsbruken.

Den gjennomsnittlige sosialhjelpsstønaden som mottas lå i 2003 på rundt 30 000 kroner i året (Hagen og Lødemel 2003:217). Sosialhjelpens betydning for husholdningene har økt. Antallet av de som mottar hjelp og som oppgir sosialhjelp som viktigste inntektskilde har økt fra 27 prosent i 1988 til 45 prosent på 2000-tallet. I 2000 utgjorde sosialhjelpen en tredjedel av den samlede inntekten i hver fjerde husholdning hvor man mottar sosialhjelp. Til sammenligning var det i 1986 bare en av ni husholdninger hvor sosialhjelpen utgjorde en så stor del av inntekten. Det er også store forskjeller i mellom de med de laveste og de med de høyeste yrkesinntektene i hvor viktig stor del av de samlede inntektene sosialhjelpen utgjør. For de laveste inntektene utgjorde andelen 44 prosent og for de høyeste bare 6 prosent av inntektene (Gaasø og Lien 2004). I tillegg har veksten i den samlede husholdningsinntekten vært mye lavere for de som mottar sosialhjelp enn for alders- og uførepensjonister. Dette er fordi pensjonene er indeksregulert på bakgrunn av den generelle inntektsveksten i samfunnet, mens sosialhjelpen utbetales etter individuell vurdering (ibid.).

Det er en stor overlapping mellom bruk av trygder og sosialhjelp. I 2000 mottok 45 prosent av sosialhjelpsmottakerne også stønader fra trygdesystemet. Hele 15 prosent av de som mottok arbeidsledighetstrygd og 6 prosent av de som var uførepensjonister mottok sosialhjelp, i tillegg til 3200 alderspensjonister (Hagen og Lødemel 2003). Sosialhjelpsbruk henger nøye sammen med mangel på arbeid. Dette gjelder både for etnisk norske familier og innvandrersfamilier. Sosialhjelpen synes å fungere som en form for garantert minsteinntekt som gir husholdningene en inntekt på 90-100 000 kroner (Djuve og Hagen 1995). Gjennom store deler av 1990-tallet har man registrert en nedgang i tallet på sosialhjelpsmottakere som oppgir å være i heltidsarbeid (Gaasø og Lien 2004). Djuve og Hagen pekte i 1995 på at det så ut som om en kombinasjon av sosialkontorets stønadssatser, barnetrygden og lønnsnivået for ufaglærte spente opp en fattigdomsfelle som kunne gi grunnlag for tilpasninger som ikke er intenderte (Djuve og Hagen 1995).

Sosialhjelp er et middel for å forhindre fattigdom. Det er slik at en del av de som mottar sosialhjelp havner over en fattigdomsgrense på 50 prosent av medianinntekten (Fløtten 2003). Men en slik fattigdomsgrense er på mange måter vilkårlig satt. EU opererer med 60 prosent av medianinntekten som fattigdomsgrense. Og man kan også tenke seg en enda høyere fattigdomsgrense. Hvis vi ser på tall fra 2002 så ser vi at med et fattigdomsmål på 60 prosent av medianinntekten vil gruppen inntektsfattige nesten fordobles i forhold til om man bruker halvparten av medianinntekten som mål. Av de som har mottatt sosialhjelp gikk andelen

fattige opp fra 25 til 40 prosent med en endring i fattigdomsmålet fra 50 til 60 prosent av medianinntekten (Hatland 2005). Dette viser at en stor andel av sosialhjelpsmottakerne er fattige også etter at de har mottatt hjelp fra det offentlige. Vi ser at det er stor overlapping mellom fattigdom og sosialhjelp. Men det er allikevel en del av de fattigste som ikke får eller vil ha hjelp. Brevik (2003) mener dette skyldes at sosialhjelpsatsene er for lave i forhold til utgiftene, og at det er redselen for stigmatisering som stopper en del fra å ta i mot hjelp. Dette kan tyde på at terskelen for å motta sosialhjelp er svært høy og at de som tar i mot sosialhjelp ikke har noe reelt alternativ.

Guldbrandsen og West Pedersen fant i 2003 at det som monner i forhold til å bekjempe inntektsfattigdom er de store overføringene fra folketrygden. Sosialhjelpen har en marginal effekt på fattigdommen, den reduserer fattigdommen med kun ett prosentpoeng. Trygdepolitikken og sysselsettingspolitikken er altså de virkemidlene som reduserer fattigdommen mest (Hatland 2005).

Man kan se på fattigdommen i et komparativt perspektiv. En undersøkelse foretatt av Eurostat viser at Norge har 24 prosent fattige med en fattigdomsgrense på 60 prosent slik EU bruker. Disse blir redusert til 10 prosent etter offentlige overføringer. Norge ligger dermed på nivå med de andre skandinaviske landene, Tyskland og Nederland etter overføringer. De søreuropeiske landene har et dobbelt så høyt antall fattige (Hatland 2005). Dette viser at overføringene bidrar til å redusere fattigdommen, men ikke fjerne den helt. Her vises Hatlands tabell (2005) som illustrer sammenhengen mellom sosiale overføringer og fattigdom:

Tabell 1. Fattigdom før og etter sosiale overføringer

EUs fattigdomsmål: Personer med mindre enn 60 prosent av nasjonal medianinntekt. Prosent av befolkningen. 2001.

	Før sosiale overføringer	Etter sosiale overføringer
Sverige	17	9
Danmark	29	10
Norge	24	10
Finland	19	11
Tyskland	21	11
Nederland	21	11
Frankrike	24	15
Storbritannia	29	17
Italia	22	19
Spania	23	19
Portugal	24	20
Irland	30	21

Kilde: Eurostat.

2.4 Møtet med sosialkontoret

Det er også en sosial og mellommenneskelig side ved sosialhjelpsutbetaling til såkalte klienter. Det å bli avhengig av sosialhjelp er en spesiell situasjon som sannsynligvis vil prege mottakerne av sosialhjelpen. Dette emnet krever en mer grundig behandling enn jeg kan gi det innenfor rammen av denne oppaven. Men jeg vil allikevel nevne denne siden av sosialhjelpsordningen siden den representerer hverdagen for de som mottar sosialhjelp.

Det er lett å forstå at en situasjon hvor man må komme og be et annet menneske om å få penger til sitt livsopphold kan være en sosial og psykisk påkjenning. Dette kommer kanskje delvis av det skjeve maktforholdet som man finner i alle situasjoner hvor en part er avhengig av en annens velvilje for å oppnå et gode. Sosialhjelpen gis også ut fra en skjønnsmessig vurdering. Det er lett å tenke seg at dette kan skape et uheldig klientforhold, avhengighet og fare for et ødeleggende selvilde. En spørreundersøkelse MMI har foretatt for NOVA om folks holdninger til sosialhjelp viser for eksempel at selv om det er økende aksept for sosialhjelp i befolkningen, så kvier likevel det store flertallet seg for å be om en slik støtte (Aftenposten 02.12 2005). Hatland sier til Aftenposten at også den femtedelen som har de laveste inntektene har denne negative holdningen (ibid.).

I tillegg foregår tildelingen av sosialhjelp i en kontekst hvor samfunnet er organisert rundt arbeidslivet og lønnsinntekter. Det å falle utenfor arbeidsmarkedet er derfor sannsynligvis både en mental og økonomisk påkjenning. Sosialhjelpen er dessuten ikke en inntekt man har en opptjent rettighet til. Noe som i seg selv kan være belastende. Når man er i en situasjon hvor man mottar sosialhjelp er dette ofte fordi man har begrenset adgang til arbeidslivet. Det å arbeide har en så viktig funksjon i samfunnet som fordeler av goder og som kanal til deltakelse i samfunnslivet, at normer om deltakelse i arbeidslivet gir seg selv.

Mottakerne av sosialhjelp utgjør også en minoritet i samfunnet. For noen år tilbake ble begrepet ” ¾ samfunnet ” lansert (Brox 1994). Dette henviser til et samfunn som består av et mindretall fattige og et flertall i middelklassen med høyere inntekter. Det er et samfunn hvor stemmene til mindretallet ikke blir hørt blant annet fordi demokratiet er laget for flertallsbeslutninger. Det er vanskelig å si om vi lever i et slik samfunn i dag, men dette bildet kan kanskje illustrere den avstanden som finnes mellom storsamfunnet og det mindretallet som er avhengig av offentlig hjelp. Det at man ved å være sosialhjelpsmottaker havner i en kategori kan også medføre en viss stigmatiseringseffekt. Gruppen av sosialklienter kan kanskje beskrives som et oppsamlingsheat hvor det eneste klientene har til felles er problemer og avhengighet av hjelp.

Maktskjevhet, klientifisering og stigmatisering er problematiske sider ved sosialhjelpsordningen. Men det er viktig å ha i minne at vi allikevel snakker om utilsiktede virkninger av et velferdstilbud som i utgangspunktet har som mål å håndtere problemet med fattigdom og inntektssvikt hos innbyggerne (Ramsøy og Kjølørød 1986).

2.5 Hvem mottar sosialhjelp?

Antallet gjengangere i sosialhjelpssystemet økte fra 2001 til 2002 med 18 000 personer. Begrepet gjengangere betegner personer som får sosialhjelp over flere år. I 1995 var dette tallet oppe i 106 000 personer. Nesten en av ti mottakere fikk sosialhjelp i hele 2002 og fire av ti mottok hjelp halve året eller mer (Gaasø og Lien 2004). Jeg vil se på varigheten av sosialhjelpsavhengigheten i oppgaven. Langvarig bruk av sosialhjelp antyder en mer permanent tilstand av fattigdom.

Jeg har valgt å konsentrere meg om å se nærmere på unge sosialhjelpsmottakere i min oppgave. Dette er fordi de unge er en av de gruppene som utmerker seg når det gjelder å motta sosialhjelp (ibid.). Av alle i landet mellom 20 og 24 år mottok 3,6 prosent sosialhjelp i 1980. I 2002 var denne gruppen økt til 7,7 prosent av som mottok sosialhjelp. For sosialhjelpsmottakerne over 25 år er det en tendens til at andelen mottakere reduseres med økende alder. Og blant mottakerne over 67 år er det i de senere årene bare 1 prosent som har mottatt støtte fra sosialhjelpskontoret (ibid.). I de husholdningene som mottar sosialhjelp er barn og unge overrepresentert og eldre underrepresentert. Blant de husholdningene hvor sosialhjelpen utgjør mer enn en tredjedel av den samlede inntekten er det en klar overrepresentasjon av personer mellom 18 og 29 år. I sosialhjelpshusholdningene er også barna overrepresentert, men det er en tendens til at de fleste barna tilhører de husholdningene hvor sosialhjelpen utgjør en liten del av den samlede inntekten (ibid.). Det er vanskelig å si hvordan dette påvirker disse barna senere. Dett er ikke undersøkt. Men man kan anta at det å oppleve fattigdom i barndommen kan prege en senere i det voksne liv. Og det er mulig at det disponerer for en videreføring av fattigdommen.

Det har i de senere årene blitt klart at innvandrere er sterkt overrepresentert blant mottakerne av sosialhjelp. En rekke forskningsarbeider er blitt publisert som forsøker å kartlegge dette forholdet. Lofthus og Osmunddalen (1998) beskriver sosialhjelpssystemet som i en historisk prosess hvor det har blitt tappet for funksjoner. Dette har skjedd ved at det er blitt opprettet egne ordninger utenfor sosialhjelpssystemet. Dette betyr at grupper av brukere har forsvunnet til andre ordninger som for eksempel arbeidsledighetstrygd. Men samtidig har det kommet nye grupper inn i systemet. Den største nye gruppen er innvandrere og flyktninger. Det har vært politisk press for å flytte enkelte grupper ut og opprette egne ordninger for dem. Men dette har ikke vært tilfelle på samme måte for flyktninger og innvandrere. Lofthus og Osmunddalen mener at dette kan være en forklaring på at denne gruppen fortsatt er avhengig av sosialhjelp i så stor grad (ibid.). Det er tendenser til at sosialhjelpen blant innvandrere er langvarig, og at det er store forskjeller mellom grupper med ulik etnisk bakgrunn i forhold til sosialhjelpsbruk (Hagen 1997).

3 Hvordan forklares marginalisering og ugunstige livssituasjoner som det å være avhengig av sosialhjelp?

3.1 Sosialhjelpsforskningen og forskning på marginalisering

Studier av sosialhjelpsordningen er knyttet til andre felt i samfunnsforskningen som fattigdomsforskning, arbeidsmarkedsforskning, velferd- og levekårsforskning. Faktorer som geografi, kjønn, etnisitet og klasse er også viktige for å belyse dette fenomenet. Ikke alle disse sammenhengene har blitt undersøkt i tilstrekkelig grad. Sosialhjelpsforskningen og fattigdomsforskningen har stort sett gått i helt andre retninger enn å undersøke sammenhengen med sosial bakgrunn. Det kan se ut som om arbeidsledighetsforskningen er et unntak i denne sammenhengen. Her finner vi nemlig noe oftere at enkelte sosialbakgrunnsvariabler blir trukket med i undersøkelsene.

Utgangspunktet for sosialhjelpsstudier har ofte vært at myndighetene har ønsket å kartlegge hvordan sosialhjelpen virker og hvilke grupper som utgjør brukerne. Bakgrunnen er at sosialhjelpsordningen skal være mest mulig treffsikker og effektiv. Et slik utgangspunkt har også satt sitt preg på forskningsarbeidene på dette feltet. Først og fremst styrer det oppmerksomheten til forskningen i en bestemt retning. Mangelen på forskning rundt sammenhenger mellom sosialhjelp, klasse og sosial mobilitet bærer preg av dette.

Den eneste studien jeg finner som ser nærmere på den sosiale bakgrunnen til sosialhjelpsmottakeren er Gunnar Sæbøs studie fra 1993. Her går Sæbø langt i å avskrive betydningen av sosialhjelpsmottakernes sosiale bakgrunn i forhold til å motta sosialhjelp. I innledningen til sin studie går Sæbø inn på spørsmålet om sosialhjelpsmottakere er som vanlige folk. Tidligere studier har vist at sosialhjelpsmottakere har større sannsynlighet enn sammenligningsgruppene for å komme fra turbulente oppvekstforhold, hyppigere avbrudd i utdanning, mer problemer med helse og rus, de kommer i større grad fra oppløste familier og har lavere kompetanse og svakere tilknytning til arbeidsmarkedet (i Sæbø 1993: Rønning 1988, Jonassen 1991, Clausen 1991, Hove 1992, Seim og Hjemdal 1992). Men Sæbø vil teste hypotesen om at sosialhjelpsmottakere ikke skiller seg fra andre grupper i samfunnet.

Sæbø baserer sin undersøkelse på landsrepresentative data om sosialhjelpsmottakeres levekår. Levekårsundersøkelsen fra 1991 som Sæbø tar utgangspunkt i er basert på intervjuer av folk som mottok sosialhjelp i 1990. Svarprosenten var på 43 prosent. Dette er et relativt stort frafall, men Sæbø hevder at de ikke har funnet systematiske mønstre i frafallet. Sæbø ser også på sosialhjelpsmottakernes oppvekst og sosiale bakgrunn i denne undersøkelsen. Her finner han at sosialklientene oftere enn totalbefolkningen har flyttet i oppveksten. Han finner også at sosialklientene i mindre grad har bodd sammen med begge foreldrene i oppveksten enn totalbefolkningen. Så finner han at tre av fire sosialklienter oppgir at de har hatt god økonomi i barndomshjemmet, men her finnes ikke noe sammenligningsgrunnlag med totalbefolkningen. Han har også opplysninger om alkoholkonsum i hjemme, venner i oppveksten og foreldrenes utdanning, men heller ikke her finnes det opplysninger slik at han kan sammenligne med totalbefolkningen. En del slike opplysninger er skjønnsmessige vurderinger gjort av sosialhjelpsmottakerne selv, som det ikke er muligheter for å undersøke nærmere. Sæbø undersøker også andre forhold ved sosialhjelpsmottakernes livssituasjon. Han finner for eksempel at sosialhjelpsmottakerne selv har et lavere utdanningsnivå enn totalbefolkningen. På bakgrunn av denne informasjonen trekker Sæbø den konklusjonen at oppveksten til gruppen av sosialhjelpsmottakere ikke skiller seg fra totalbefolkningens (Sæbø 1993:91). Sæbø trekker frem faktorer i sosialhjelpsmottakernes livssituasjon som deres lave utdanning og inntekter, og han mener dette er forklaringen på det at de har blitt avhengige av sosialhjelp.

Ut over Sæbøs studium finnes det lite nyere forskning som i det hele tatt berører denne problematikken. Hagen og Lødemels (2003) avskrivning av klasseperspektivet i forhold til å forstå marginalisering er i samsvar med det synet som for eksempel Sæbø presenterer. Dette betyr at man i liten grad har vært interessert i å besvare spørsmålet om hvorfor noen blir noen fattige og avhengige sosialhjelp ut i fra sosial bakgrunn. Som vi ser er det ikke tidligere særlig godt dokumentert om sosialhjelpsavhengige skiller seg fra den øvrige befolkningen i forhold til sosial bakgrunn eller ikke. Dette leder oss til å stille spørsmålet - er det slik at sosial bakgrunn ikke har noen betydning for sannsynligheten for å bli avhengig av sosialhjelp?

3.2 Klasseperspektiv – med vekt på sosial bakgrunn

Som vi har sett i kapittelet "tidligere forskning" så har det pågått en klassedebatt de senere tiårene mellom de som mener at klasse har mistet betydning i dagens samfunn og de som

mener at klassefenomenet er viktig også i dag til tross for at samfunnet gjennomgår store endringer. På 1980-tallet kom det for eksempel ut et norsk forskningsarbeid "Klassesamfunnet på hell" som konkluderte med at klassesamfunnet hadde mistet betydning (Colbjørnsen, Birkelund, Hernes og Knudsen 1987). Denne oppfatningen senere vært omdiskutert og langt på vei har det fremkommet nok forskning til å avvise denne oppfatningen av norske samfunnsforhold. Ellingssæter (1995: 269) skriver for eksempel at mens klasseulikhet forsvant fra den politiske, forskningens og dagliglivets dagsorden på 1980-tallet i Norge og andre land så har den relative sosiale ulikheten mellom sosiale grupper holdt seg ganske konstant.

Allikevel er det mange forskere som er opptatt av at samfunnsstrukturene preges av endringer og oppløsning av klassestrukturer. Disse mener at andre former for ulikhet har blitt viktigere enn tradisjonelle ulikheter mellom klasser basert på økonomiske og kulturelle skillelinjer. Denne retningen legger til grunn at individet i det postmoderne samfunnet har fått større frihet og at det kollektive har mindre påvirkning på livssituasjonen til den enkelte. Dette skyldes at det postindustrielle samfunnet skaper en ny refleksiv modernitet (Beck 1992, Giddens 1991). Her løses den kollektive bevisstheten opp og avtradisjonisering fører til individualisering (Ellingsæter 1995). Ulikheten individualiseres fordi høy materiell standard og gode sosiale ordninger fører folk vekk fra forpliktelse overfor klasser (ibid.). Dette innebærer at sosial opprinnelse og bakgrunn har mindre betydning for den posisjonen vi selv oppnår i samfunnet. Pakulski og Waters (1996) har hevdet at sosiale klasser ikke lenger er et viktig trekk ved samfunnet. De mener at andre dimensjoner som for eksempel kjønn og etnisitet er blitt viktigere i dagens samfunn. Wright (1997) argumenterer i mot dette ved å peke på at klasse ikke nødvendigvis er *den viktigste* skillelinjen i samfunnet, han viser at klasse allikevel er én viktig differensieringsmekanisme i dag.

Det finnes mengder av forskning som studerer ulikhet og klasse. Jeg vil presentere de deler av klasse- og ulikhetsforskningen som kan bidra til å begrunne valget av problemstilling og kaste lys over analysene i denne oppgaven. Mange forfattere har sett nærmere på betydningen av sosial bakgrunn, sosial mobilitet og klasse (se for eksempel Ramsøy 1977; Erikson og Goldthorpe 1992; Breen og Rottman 1995; Wright 1997; Goldthorpe 2000). Wright og Goldthorpe blant andre har konstruert ulike typer klasseskjemaer som skal fange inn de sosiale strukturene. Disse klasseskjemaene er også grunnlaget for å måle aktørenes sosiale bakgrunn. Her legges det vekt på foreldrenes sosiale posisjoner målt i for eksempel deres

yrke, utdanning og inntekt. Men det å finne et riktig klassebegrep går ut over den målsettingen jeg har for dette prosjektet.

Man kan nok ikke uten videre sette likhetstegn mellom sosial bakgrunn og klasse. Men samtidig kan man nok hevde at disse fenomenene representerer to sider av samme sak. Det å rette fokus mot sosial bakgrunn betyr at man er interessert i å se om sosiale forskjeller i oppvekstvilkår ligger til grunn for andre sosiale forskjeller som opptrer i samfunnet. Birkelund (2000) skriver for eksempel at det ikke er vanlig å definere klasse ut fra rikdom, men som bestemmende for livssjanser og materielle kår. Hovedforskjellen mellom studier av klasse og andre former for ulikhet er at klassefenomenet tradisjonelt knyttes til økonomi og velferd. Sosial bakgrunn er et begrep som er videre enn klassebegrepet og kan også betegne andre former for oppvekstvilkår enn kun de økonomiske.

Som vi har sett tidligere har man også innenfor utdanningsforskningen vært opptatt av sammenhenger mellom sosial bakgrunn og utdanningsvalg. Forklaringer på sosialhjelpsavhengighet skiller seg endel fra teorier om utdanningsvalg fordi det å bli avhengig av sosialhjelp ikke kan sees som et enkelt valg av samme type som et utdanningsvalg. Man har i flere undersøkelser funnet at sosial bakgrunn gir ulikheter i utdanningsvalg. Vi finner stor grad av sosial reproduksjon i mellom generasjonene i forhold til utdanning (Ellingsæter 1995; Hansen 1995; Hansen 1999; van de Werfhorst 2000). Resultater fra denne forskningen viser at det vil være interessant å inkludere sosial bakgrunn for også å forsøke å forklare sosialhjelpsavhengighet. Utdanning er en av de viktigste fordelingsmekanismene av goder i samfunnet. Erfaringer og resultater fra skolegangen betyr mye for videre utdanning og overgangen til arbeidslivet. Dette betyr at utdanning i seg selv sannsynligvis er en viktig mekanisme i den seleksjonsprosessen som fører til at noen blir marginaliserte og andre ikke.

3.2.1 Teori om overføring av kapital

Når vi finner sammenhenger mellom sosial bakgrunn og sosiale posisjoner i samfunnet så er det også interessant å finne en forklaring på dette. Dette kan vi gjøre ved å se til Bourdieus teori om kulturelle klasser, internaliserte strukturer, habitus og overføring av kapital (Bourdieu 1985; Bourdieu 1986; Bourdieu og Wacquant 1995). Bourdieu har introdusert ideene om *det sosiale rom*, hvor folk fordeler seg på ulike posisjoner i dette rommet. Bourdieu

definerer klasse som et sett av aktører som har samme posisjoner i det sosiale rommet. De er utsatt for de samme pregende prosesser og har derfor stor sannsynlighet for å ha samme disposisjoner og interesser, og dermed produsere samme praksiser (Bourdieu 1985). Både sammensetningen og volumet av kapital er med på å avgjøre hvilken plass i det sosiale rommet man har. Bourdieu identifiserer fire former for kapital. Disse er: økonomisk, kulturell, sosial og symbolsk kapital. De ulike kapitalformene gir agentene ulik styrke i det sosiale rommet (Crompton 1998).

Bourdieu har vært opptatt av sammenhengene mellom foreldre og barns livsbaner. Han har skrevet om hvordan sosialisering legger grunnlaget for de muligheter man har senere i livet. I følge Bourdieu skjer overføringen av kapital ved at sosialiseringen legger grunnlaget for en bestemt habitus. Hver samfunnsklasse vil utvikle en *habitus* som er spesiell for denne klassen. Habitus kan i følge Brubaker (1985) forstås som et system av disposisjoner delt av alle individer som er produkter av de samme forhold (ibid).

En faktor som er med på å bestemme sosiale posisjoner er direkte overføring av økonomisk kapital. Det mest typiske eksempelet på dette er arv. Overføringen av økonomisk kapital skjer på en synlig måte i motsetning til overføringen av kulturell kapital som ofte er mer subtil. Kulturell kapital finnes i følge Bourdieu i tre former. Den finnes i en kroppsliggjort form hvor individet opptar den kulturelle kapitalen gjennom investering av tid. Altså slik at den blir en del av ens habitus. Denne prosessen kan foregå ubevisst. I tillegg finnes den i objektivert tilstand som betyr at kulturell kapital forbindes med besittelse av objekter. Institusjonaliseringen av kulturell kapital er ofte forbundet med utdanningskredensialer. Akademiske kvalifikasjoner belønnes med en form for sertifikat for kulturell kompetanse (Bourdieu 1986). Dette mener Bourdieu gir slike kvalifikasjoner et skinn av legitimitet som igjen gir dominerende grupper monopol på den type posisjoner som forbindes med disse kredensialene. De som besitter kapital har en interesse av å reprodusere sine posisjoner og derfor vil man ofte skjule overføringen av kapital. Ut fra Bourdieus teori vil det altså være både indre og ytre strukturer som er med på å legge begrensninger for og gi muligheter til å oppnå posisjoner i det sosiale rommet. Dette kan altså gi en inngang til å tolke de prosesser som finner sted der vi ser en sammenheng mellom sosial bakgrunn og ulike posisjoner i samfunnet.

I denne studien er jeg spesielt opptatt av ugunstige posisjoner i samfunnet. Bourdieu har også vært interessert i å studere marginaliserte posisjoner og nedadgående sosial mobilitet. Bourdieu skriver et sammenfattende kapittel i boken "The weight of the world" (1999). Her går Bourdieu igjennom de mekanismene som virker i forhold til sosial posisjonering som han trekker ut av de kvalitative undersøkelsene som er gjort på dette feltet. Det er samme tankegang som gjelder for underklassen som for de øvrige klassene. Derfor vil både sosial, kulturell og økonomisk kapital spille en rolle for hvem som ender i en underklasse. Det er naturlig å tenke seg at ulik sammensetning og mengde kapital hos én generasjon vil legge føringer for neste generasjons livssjanser, og dermed også sannsynlighet for å oppleve marginalisering. På grunnlag av resonnementer om betydningen av sosial bakgrunn for sosiale posisjoner, som marginalisering og ugunstige livssituasjoner, vil jeg derfor undersøke følgende hypotese.

Hypotese 1: *"Sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker i alderen 22 til 24 år er høyere jo lavere foreldrenes utdanningsnivå og inntekt er"*

3.3 En underklasse i Norge?

Er de sosialhjelpsmottakerne jeg studerer i dette prosjektet en del av en underklasse? Det er vanskelig å gi et klart svar på dette spørsmålet. Underklassebegrepet har i overraskende liten grad vært inkludert i tradisjonell klasseforskning. Men begrepet ser ut til å bli revitalisert i samfunnsforskningen i mange vestlige land.

Det er vanskelig å tenke seg et samfunn der ingen har den nederste posisjonen eller at ingen tjener mindre enn andre. Det er opplagt at ikke alle økonomiske forskjeller mellom samfunnsmedlemmene kvalifiserer til klasseforskjeller. Men når forskjellene blir tilstrekkelig store og dyptgripende vil det antakeligvis være enighet om at man har med klasser å gjøre. Underklassebegrepet er tett forbundet med fattigdom. Begrepet har røtter til Marx' begrep "lumpenproletariat". Dette betegner mennesker som lever i vedvarende fattigdom. Og de er ikke i stand til å livnære seg innenfor den dominerende prosessen av produksjon, bytte og distribusjon (Crompton 1998).

Underklassebegrepet har i norsk sammenheng nesten utelukkende vært knyttet til etnisitet og innvandring. En av de første som på ny satte i gang debatt rundt underklassebegrepet i norsk

sammenheng var Unni Wikan. Hun er opptatt av etnisitetsdimensjonen ved begrepet, og har skrevet om faren for at man skal få en ny underklasse i Norge som består hovedsakelig av ikke-vestlige innvandrere (Wikan 1995). Hennes bok har møtt kritikk. Og i kjølevannet av dette fikk vi en debatt som dreide seg om underklassebegrepet var egnet til å beskrive innvandrerbefolkningen i Norge eller ikke. I de senere årene finner vi flest eksempler på en bruk av underklassebegrepet i forhold til etnisitet. Fafo-rapport nr 184 fra 1995 "Skaff meg en jobb" er et eksempel.

Det er slik at det er færre personer som har vedvarende lavinntekt enn de som til enhver tid tilhører lavinntektsgruppen (Epland 2002). Dette betyr at en del går inn og ut av lavinntektsgruppen over flere år. Mange hevder på bakgrunn av dette at man ikke kan snakke om en underklasse, men om forbigående lavinntekt. Vi finner flere studier som har konkludert slik (Brox 1994). Epland har funnet at mellom 90 000 og 180 000 personer hadde lavere inntekt enn 50 prosent av medianinntekten over en periode på tre år i 2003. Minst 90 000 var altså fattige over en lengre periode. Mange i denne gruppen som har vedvarende lavinntekt vil motta supplerende ytelser som sosialhjelp og bostøtte. Knappt 6 prosent av de fattige hadde sosialhjelp som største inntektskilde, og 36 prosent mottok sosialhjelp en eller annen gang i løpet av perioden (Epland 2002). Vi ser at det finnes permanent fattigdom i en ikke ubetydelig del av befolkningen, noe som kan indikere at vi har med en underklasse å gjøre.

Det er gode grunner til å hevde at fattigdom og marginalisering i seg selv er en klasseposisjon i et lagdelt samfunn, uavhengig av hvilke andre inndelinger av klasser man finner i dette samfunnet. Forutsetningen er at den marginaliserte delen av befolkningen faktisk er et eget segment i samfunnsstrukturen. Ottar Brox (1994) skiller mellom en "usortert" og en "frasortert" klasse av fattige. Den usorterte klassen betegner de fattige i Norge før vi fikk den svære velstandsutviklingen her til lands. Mens de frasorterte er en moderne underklasse som kommer til kort i samfunnslivet, og som Brox sier det: "...har falt igjennom i den moderne økonomiens sorteringsmaskin." (Brox 1994:33). Brox advarer på basis av dette mot å legge seg på en linje i politikken hvor man aksepterer rundt 10 prosent arbeidsledighet, fordi han er redd at dette over år vil føre til reproduksjon av fattigdommen.

Verken Wright og Goldthorpe vært spesielt opptatt av underklassen eller de som står utenfor arbeidstyrken. Deres interessefelt har hovedsakelig vært medlemmene av arbeidstyrken og inndelingen av denne i klasser. Det er gjort få forsøk på å inkludere marginaliserte posisjoner

i klasseforskningen og derfor er det interessant å se også disse posisjonene i et klasseperspektiv og bruke klasseforskningens metoder for å studere dette fenomenet.

Et viktig arbeid som danner et bakteppe for mitt prosjekt er Pedersens (1996) studie av arbeidsledighet som sorteringsmekanisme. Pedersen baserer studien på gjentatte intervjuer med en stor gruppe ungdommer. Han har funnet sammenhenger mellom klasse, ”dropp ut ” fra skolen og økt sjanse for å bli arbeidsledig. Han finner i denne studien at barn av arbeiderklassefedre har større sannsynlighet for å bli arbeidsledige. Dessuten finner Pedersen at de som ”droppet ut” fra skolen har mye høyere sannsynlighet for å bli arbeidsledige enn resten av utvalget. Han diskuterer også andre faktorer som øker risikoen for arbeidsledighet. Pedersen finner at ”dropp ut” fra skolen og arbeidsløshet er to atskilte marginaliseringsfenomener som ikke ser ut til å ha noen særlig sammenheng. Han tenker seg på bakgrunn av dette at arbeidsmarkedet er mer sensitivt enn skoleverket for familieproblemer og individuelle avvik (ibid.). Pedersen er her opptatt av om sosial marginalisering går i arv og hvilke forklaringer man kan bruke på dette. Han bruker ikke her begrepet underklasse, men forholder seg i stedet til arbeiderklassebegrepet. Hans studie gir allikevel et interessant perspektiv på de laveste samfunnsposisjonene og årsaker til reproduksjon av disse. Resultatene fra denne undersøkelsen åpner for refleksjoner rundt bruk av nye klasseinndelinger.

Det er forsket lite på disse sammenhengene i Norge. Men det kan se ut som om det finnes en kompleks form for bytting av økonomiske posisjoner innenfor et underklassesegment i Norge. De ulike marginaliserte posisjonene kan være sosialhjelpsavhengighet, avhengighet av uføretrygd, arbeidsledighet, kortvarige ansettelser med dårlig lønn, alle deler av et livsløp i det laveste segmentet av samfunnet. Dette segmentet er sannsynligvis spesielt utsatt for konjunktursvingninger og de endringene som Brox omtaler i sin nyeste bok. Hvis det å delta i yrkeslivet er kriteriet for å tilhøre en klasse så kan man hevde at mange av sosialhjelpsmottakerne tilhører en underklasse som står helt eller delvis utenfor arbeidslivet. Vi finner for eksempel et mønster som tyder på at det er en stor grad av overlapp mellom det å være sosialklient og det å bli uføretrygdet. Dersom man har vært sosialklient på et tidligere tidspunkt øker sannsynligheten for å bli uføretrygdet som middelaldrende kraftig (se Hansen og de Vibe 2005). Vi finner igjen mange av de samme personene i ulike marginaliserte posisjoner. Dette er en indikasjon på at det kan være snakk om et underklassesegment i samfunnet som reproduseres over generasjonene.

Dette er et omfattende tema som det er vanskelig å komme helt til bunns i med en enkelt undersøkelse. Men i forlengelse av spørsmålet om vi faktisk har med en underklasse å gjøre er det interessant å se på graden av marginalisering det er snakk om. De som mottar sosialhjelp befinner seg i en sårbar og marginalisert situasjon. Lang tids avhengighet av sosialhjelp kan i praksis sies å være det samme som fattigdom. Det kan være slik at de som mottar sosialhjelp over lengre tid utgjør en del av det som kan kalles en underklasse. Jeg vil se nærmere på i hvilken grad varigheten av sosialhjelpsforholdet henger sammen med sosial bakgrunn. Det antallet måneder man er avhengig av sosialhjelp sier mye om grad av økonomiske vanskeligheter hos de som mottar sosialhjelp. Marginalisering og underklasseproblemstillinger er som nevnt undersøkt i liten grad. Jeg vil derfor i følgende hypotese se nærmere på langtidsmottakere av sosialhjelp for å undersøke om denne type marginalisering kan forklares ved sosial bakgrunn.

Hypotese 2: *"Lav sosial bakgrunn gir høyere sannsynlighet for å tilhøre en gruppe av sterkt avhengige sosialhjelpsmottakere enn en gruppe med svakere avhengighet av sosialhjelp?"*

3.4 Større økonomiske forskjeller? Hvilke endringer kan vi forvente i forhold til reproduksjon av klasse?

På bakgrunn av den fattigdomsdebatten vi har hatt i de senere årene så er det mange som er bekymret for at forskjellene i levekår har blitt større mellom de fattige og resten av samfunnet i Norge. Ivar Brevik er en av dem som har skrevet mye om økte forskjeller og fattigdom i Norge. Han sier til Dagbladet 17.november 2001 at vi i Norge "har skaffet oss et trygdeproletariat ...en gruppe av mennesker som ikke kan delta i samfunnet på samme måte som de andre" (Brevik 2001). Han mener at det er forskjellen mellom den økte middelklassens og de fattiges inntekter som gir opphav til at forskjellene har blitt større og tydeligere. Disse bekymringene gir også rom for å spekulere i om klasseskillene blir reproduisert i sterkere grad i dag enn for en tid tilbake. Det er derfor viktig å ha et lengre tidsperspektiv dersom man skal vurdere om det foreligger sosial reproduksjon av marginalisering. Med mine data har jeg muligheten til å undersøke en bit av dette bildet.

Som vi tidligere har vært inne på så skriver blant andre Beck (1991) og Giddens (1992) om at det postmoderne samfunnet preges av individualisering og fristilling i forhold til sosiale strukturer. Ut fra dette forventes det at man finner økt sosial mobilitet i postmoderne samfunn,

som vårt eget. En slik innfallsvinkel vil derfor forvente utjevning og oppløsning av sosiale bånd, og ikke sterkere klasseforskjeller. Klasseforskningen finner tvert i mot oftere stabilitet enn endringer i klassemønstre over tid. Goldthorpe for eksempel vil bevise at det finnes en klassestabilitet også i postindustrielle samfunn. Erikson og Goldthorpe har i sine studier funnet at det finnes en økt absolutt mobilitet, men at klasseforskjellene i den relative mobiliteten holder stand (Crompton 1998:69). Dette kaller de konstant fluktuasjon. Et poeng de fremholder er at den absolutte mobiliteten ikke nødvendigvis gir et riktig bilde av de samlede endringer i den relative mobiliteten mellom generasjonene. Den kan like gjerne reflektere endring i størrelsen på klassene. Relative mobilitetssjanser er beregnet ut fra sammenlikning av folk fra ulike yrkesbakgrunner og deres sjanser for å tre inn i ulike klasser.

Vi vet allikevel lite om sosial reproduksjon av marginaliserte posisjoner. På bakgrunn av fattigdomsdebatten i den senere årene kan vi kanskje forvente at økt omfang av fattigdommen også innebærer at sosial bakgrunn vil ha større betydning for sosialhjelpsavhengigheten over tid. Derfor tester jeg dette i hypotesen under.

Hypotese 3: *”Sammenhengen mellom sosialhjelpsavhengighet og lav sosial bakgrunn i form av lav inntekt og lav utdanning hos foreldrene er blitt sterkere i de senere årene”*

3.5 Barnefattigdom og oppvekst med enslig forsørger

Sosialhjelpsforskning og fattigdomsforskning har mye til felles. Studier innefor disse tradisjonene ser ut til å være opptatt av de samme forklaringsfaktorene. I de senere årene har for eksempel barnefattigdom seilt opp som et felt der det er gjort en del undersøkelser (Epland og Lyngstad 2003). Her har man også sett nærmere på faktorer som sosialhjelpsavhengigheten hos forsørgerne. Men til tross for at man kartlegger de forholdene fattige barn vokser opp under så mangler generasjonsperspektivet i undersøkelsene. Dette skyldes antakeligvis mangel på data om slike sammenhenger. Det ser ut til at det finnes en uuttalt bekymring for at barn som vokser opp i fattige kår er utsatt for en større risiko for selv å bli fattige, men dette nevnes og undersøkes svært sjelden. Vi ser ofte i mediene at det rapporteres om overhyppigheten av alenemødre i kategorien fattige. En rapport av Fjær og Syltevik ved Rokkansenteret i Bergen på oppdrag for Sosialdepartementet som melder om at to av tre aleneforsørgere med små barn oppgir at de har problemer med å betale en uventet utgift på 2000 kroner er et eksempel på dette fokuset (Aftenposten 14.november 2002). Vi kan også

konstatere at det er store forskjeller mellom ulike familietyper når det gjelder sosialhjelpsmottakere. I 2001 mottok hele 18,7 prosent av enslige forsørgere med hjemmeboende barn sosialhjelp, mens det til sammenlikning var 2,8 prosent av par med hjemmeboende barn som var i samme situasjon (Gaasø og Lien 2004).

Det å vokse opp med én forelder gjør sannsynligvis at de økonomiske forholdene i oppveksten til disse barna er dårligere enn for andre barn. Dette skyldes da at familien er avhengig av den ene inntekten til aleneforsørgeren. Vi har vært kjent med den økende gruppen aleneforsørgere og spesielt alenemødre i en årrekke. Men man vet fortsatt lite om hvordan dette faktisk påvirker livssjansene til barn som vokser opp under disse forholdene senere i livet. Det finnes som kjent offentlige ordninger som skal sørge for å sikre oppveksten til barnet økonomisk, noe som kan oppveie noen av ulempene ved det å ha kun én forelderinntekt. Men vi vet ikke nok om denne type oppvekstforhold faktisk har en innvirkning på sannsynligheten for senere å bli sosialhjelpsavhengig.

Bordieus begrep *sosial kapital* betegner hovedsakelig sosiale nettverk. Man har oftest målt den sosiale kapitalen ved å se på antall venner og kontakter. Men man kan også tenke seg at et aspekt ved sosial kapital belyses ved å se på foreldrenes organisering av familieliv og samliv. Dette er fordi oppvekst med én forelder sannsynligvis gir andre sosiale nettverk enn for barn som vokser opp med to foreldre. Men om man undersøker dette aspektet er det allikevel ikke mulig å si noe sikkert om den samlede sosiale kapitalen.

Pedersen (1996) kontrollerer for oppvekst med aleneforsørger i sin undersøkelse av arbeidsledighet blant ungdom og sammenhenger med deres sosiale bakgrunn. Sæbø er også inne på denne problematikken i sin studie fra 1993. Han sammenligner oppvekstforhold i totalbefolkningen og hos sosialhjelpsavhengige og finner at sosialklientene i mindre grad har bodd med begge foreldrene i de første 16 årene av livet, enn totalbefolkningen. Men han konkluderer allikevel med at de fleste, også sosialklientene har hatt en stabil familiesituasjon som barn (Sæbø 1993:50). Det er derfor interessant å se nærmere på det å vokse opp med én forelder, fortrinnsvis alenemor, siden dette er den mest alminnelige aleneforsørgeren i dag. Ut fra tidligere forskning kan vi forvente at det å være registrert med alenemor i barndommen har en egen effekt på sosialhjelpsavhengighet. Dette undersøkes ved hjelp av følgende hypotese:

Hypotese 4: ”Særskilte oppvekstvilkår som det å ha enslig forsørger i oppveksten øker sannsynligheten for å bli avhengig av sosialhjelp”

3.6 Fattigdomskultur eller ugunstig livskarriere?

3.6.1 Sosial bakgrunn og ugunstige posisjoner

Utenlandsk forskning har kommet lengre enn norsk forskning i forhold til å studere overføringen av ulike typer *ugunstige posisjoner* (social disadvantage) mellom generasjonene. Man har funnet at det er en stor grad av sosial arv og reproduksjon når det gjelder hvem som havner i ufordelaktige situasjoner (se for eksempel Bartholomae, Fox & McKenry 2004). I svensk samfunnsforskning har man i de senere årene vist at lav sosial bakgrunn øker sannsynligheten for sykefravær (Bäckman 1998) og sannsynligheten for å bli sosialhjelpsmottaker eller uføretrygdet som ung (Stenberg 2000, Upmark m.fl. 2001). Bäckman (1998) for eksempel sammenhengen mellom sosial bakgrunn og sykefravær. Denne studien tar utgangspunkt i de mye omdiskuterte og debatterte teoriene om fattigdomskulturer, som spesielt Lewis og Murray er representanter for (Bäckman 1998:349). Disse arbeidene tar for seg marginaliseringsfenomener som sykdom. Uføretrygd og sykefravær fører til at man havner utenfor arbeidslivet. Disse marginaliseringsfenomenene har visse likheter med det å være avhengig av sosialhjelp nettopp fordi de ekskluderer samfunnsmedlemmer fra å delta i arbeidslivet. Arbeidet er en av de viktigste fordelingsmekanismene av økonomiske goder. Det å bli satt på sidelinjen i arbeidsmarkedet gir dårligere tilgang på økonomiske ressurser fordi en ikke lenger er med og kjemper om markedsmakt. Webers klassebegrep definerer nettopp klasse ved dens makt på et marked. Man kan kanskje også definere marginalisering ved mangel på markedsmakt.

Det er selvsagt vanskelig å sette likhetstegn mellom sykefravær, uføretrygd og avhengighet av sosialhjelp siden man må oppfylle ulike kriterier for å havne i de ulike kategoriene. Lav inntekt og fattigdom behøver for eksempel ikke å ligge til grunn for behov for uføretrygd. Sosialhjelp er ment å være en kortvarig hjelp for å komme ut av en vanskelig økonomisk situasjon og dette skiller seg fra uføretrygd som er en ordning hvor man permanent blir satt utenfor arbeidslivet. Sykefravær og uføretrygd kan kanskje heller ikke sies å være like stigmatiserende som det å motta sosialhjelp. Inntektsfattigdom har kanskje endel andre årsaker enn sykefravær og avhengighet av uføretrygd. Men det finnes også klare likheter mellom de tre fenomenene. De er ugunstige posisjoner i samfunnet som er forbundet med en

frakobling fra arbeidslivet. Det enorme omfanget av bruken av disse ordningene gir også grunn til å lete etter felles forklaringer. Det de ovennevnte studiene viser er at sosial bakgrunn er en viktig faktor som er med på å bestemme den ”sosiale livskarrieren” til en person, og dette er jeg interessert i å se nærmere på i forhold til sosialhjelp.

3.6.2 Teorien om fattigdomskultur

Teorien om *fattigdomskultur* (”culture of poverty”) sier at fattigdommen overføres mellom generasjoner fordi det i fattige miljøer kan utvikle seg subkulturer. Disse miljøene vil i følge Lewis (1959) utvikle egne verdier og holdninger. Og teorien sier også at denne kulturen vil formidles over generasjoner. Fattigdomskulturens verdier vil avvike fra middelklasseverdier. Man antar at dette vil bidra til å frembringe for eksempel avhengighet av velferdsordninger, arbeidsledighet og kvinnelig ledede husholdninger (Bäckman 1998). På denne måten overføres fattigdommen fra generasjon til generasjon. Murray er opptatt av at det i denne fattigdomskulturen hersker fatalistiske og anti-jobb holdninger hvor man tror at umoral lønner seg (Crompton 1998). Teorien om fattigdomskultur har møtt mye kritikk og blitt tilbakevist i studier fra mange land. Flere har funnet at overføringen av marginalisering og ugunstige forhold mellom generasjoner skyldes strukturelle forhold og ikke en spesiell kultur blant de fattige (Sanders 1990; Lund 1993; Rank og Cheng 1995; Stenberg og Hård af Segerstad 1997 : i Bäckman 1998).

3.6.3 Sosial læring – en kulturell overføring?

Bäckman (1998) finner i sin undersøkelse av sykefravær støtte for det han kaller en *teori om sosiale spor*. Undersøkelsen viser at sosiale forhold har en uavhengig effekt på avhengighet av velferdsordninger som sykepengen. Man ser at den sosiale læringen av typer av respons på sykdom gjør at folk vurderer sin situasjon forskjellig. Det ser for eksempel ut til at man velger ulikt i forhold til sykefravær selv om man lider av samme sykdom. Bäckman finner at det er en sterk effekt av sykefravær på skolen på sykefravær i voksen alder. Han konkluderer derfor med at sosiale spor gjør altså folk mer sårbare i forhold til ulike typer risikoer og press senere i livet.

Teorien om sosiale spor minner om forklaringer av sosial atferd ut fra Bordieus habitus-begrep. Her ser man på sosialiseringen i oppveksten som et viktig grunnlag for atferd senere i livet, noe som også kan føre til at personer med ulik habitus trives i ulike miljøer, ekskluderes

fra og inkluderes i ulike miljøer. Denne teorien kan også minne om forklaringer av typen ”fattigdomskultur”. Men Bäckman (1998) distanserer seg allikevel fra slike forklaringer. Det er vanskelig for meg å undersøke om det finnes effekter av tidlig sosialisering på avhengighet av sosialhjelp. Hvis vi skulle finne slike effekter av tidlig sosial læring så kunne kanskje dette for eksempel vist seg ved at høyt fravær på skolen også hadde en effekt på sosialhjelpsavhengighet. Men slike opplysninger har jeg ikke tilgang til i mitt datamateriale.

3.6.4 Ugunstige livskarrierer

Bäckman tester om fattigdomskulturteorien har relevans for svenske forhold ved å se på sykefravær. Men han finner ingen støtte for denne teorien. Bäckman finner at sammenhengen mellom lav sosial bakgrunn og sykefravær ser ut til å skyldes en *ugunstig livskarriere*. Og han finner at uheldige forhold igjennom hele livskarrieren gir en negativ effekt på helse til de som har vært utsatt for fattige og marginaliserte omgivelser tidlig i livet. Dette henger sammen med at de som kommer fra marginaliserte hjem sjeldnere fullfører skolen, at de sannsynligvis kommer bort i mer risikofylt adferd og ender i dårlige jobber med stor risiko for helsefarlige forhold (ibid). Det ser derfor ut til at sammenhengen mellom sosial bakgrunn og sykefravær går igjennom ulike karrierevariabler. Bäckman mener at det foregår en seleksjonsprosess hvor arbeiderklassebarn gjør det dårligere på skolen og er mer utsatt for destruktive og ugunstige forhold i oppveksten. De får dermed lavere utdanning og ender opp i arbeiderklassejobber med et mer risikofylt arbeidsmiljø enn i andre jobber.

Dette har likhetstrekk med de funn Erikson og Jonsson (1996) har gjort som viser at barn fra arbeiderklassefamilier har mindre sannsynlighet for å fortsette videre til høyere nivåer av utdanning enn barn fra høyere klasser som har samme ferdighetsnivå (i van de Werfhorst 2002). Erikson og Jonsson mener dette skyldes at disse barna anser sannsynligheten for å lykkes som lavere fordi de ikke får like mye informasjon om utdanningsvalg eller hjelp til hjemmearbeid som barn fra høyere klasser. De mener at kostnadene ved å ta en lengre utdanning er høyere for barn fra de laveste klassene, og at kostnadene ved å feile i utdanningssystemet tilsvarende er lavere for barn fra høyere klasser fordi deres sosiale nettverk hjelper dem til å finne gode jobber, selv om de ikke skulle klare å fullføre en utdanning (ibid.). Barn fra lavere klasser har tidlig i utdanningsløpet allerede unngått mobilitet nedad. Dette betyr at det ikke er et like stort press for å unngå sosial degradering i de lavere sosiale lagene.

En teori om ugunstige livskarrierer står i motsetning til teorien om en fattigdomskultur. Bäckman mener at dersom han hadde funnet en resteffekt av sosial bakgrunn på sykefraværet, til tross for at man har kontrollert for den nåværende sosioøkonomiske statusen til de som er med i undersøkelsen, så ville det kanskje gitt støtte til en teori om fattigdomskultur. Da ville den sosiale bakgrunnen betydd så mye for sykefraværet at personenes nåværende yrke og utdanning ikke kunne forklart sykefraværet alene. Men det forholder seg altså ikke slik for sykefravær i Bäckmans undersøkelse. Bäckman har funnet at det han kaller en arbeiderklassebakgrunn øker risikoen for å vokse opp i ugunstige familieforhold som det å motta sosialhjelp og være registrert hos "the Child and Youth Welfare Committee" i Sverige, noe som tilsvarer det norske barnevernet. Og han har også funnet at en slik oppvekst øker sannsynligheten for å få lav utdanning selv. Det er veldokumentert, blant annet av Erikson og Jonsson (1993) at dårlig utdanning fører til ukvalifiserte jobber som igjen gjør at sykefraværet er høyt (i Bäckman 1998:360).

Upmark, Lundberg, Sadigh og Bigert (2001) studerer sammenhengen mellom sosial bakgrunn og tidlig uføretrygding i Sverige. Resultater fra denne undersøkelsen kan i likhet med resultatene fra Bäckmans undersøkelse kaste lys over en ugunstig livskarriere. Upmark m.fl. baserer undersøkelsen på registerdata koblet sammen med data fra inntaket til obligatorisk førstegangstjeneste i det svenske forsvaret mellom 1969 og 1970. De følger altså unge menn frem til 1992, og ser på deres familiebakgrunn og sannsynligheten for at disse skal ende opp med uførepensjon. Ikke uventet finner Upmark m.fl. at det er store sosiale forskjeller i mellom dem som ender opp med tidlig uførepensjon. Risikoen er høyest blant de fra de laveste sosioøkonomiske gruppene. Men det er risikofaktorer som blir etablert sent i oppveksten, før arbeidssituasjon har noen innvirkning, som forklarer de fleste forskjellene mellom de ulike gruppene i forhold til det å motta uførepensjon. Slike risikofaktorer er alkoholforbruk, stoffmisbruk, kontakt med politi eller barnevern i oppveksten og lignende. I denne undersøkelsen har man i likhet med Bäckman (1998) funnet at sosial klasse ser ut til å forsvinne når man kontrollerer for andre risikofaktorer. Upmark m.fl. trekker også den konklusjonen at dette er en indikasjon på en indirekte utvelgelsesprosess. Unge menn som har høy risiko for å ende opp med tidlig uførepensjon rekrutteres til manuelle yrker eller lavere sosiale posisjoner.

Ut i fra funn fra utenlandsk, og spesielt skandinavisk, forskning er det grunn til å anta at sosialhjelp og uføretrygd også i norsk sammenheng er uttrykk for ugunstige posisjoner som henger sammen med sosial bakgrunn. De skandinaviske landene har liknende velferdssystemer slik at de samfunnsforholdene slike ugunstige situasjoner oppstår i også er relativt sammenlignbare. Kanskje kan vi forvente lignende resultater for sosialhjelpsavhengighet som Bäckman fant for sykefravær. Jeg vil derfor i følgende hypotese undersøke om sosialhjelp kan forklares ut i fra en teori om ugunstige livskarrierer.

Hypotese 5: *”En positiv sammenheng mellom sosialhjelpsavhengighet og lav sosial bakgrunn skyldes ugunstige livskarrierer”*

4 Datagrunnlag og analysemetode

Jeg vil i denne oppgaven bruke kvantitativ metode for å belyse min problemstilling. Jeg har deltatt i prosjektet "Educational Careers and Transition to Work" ved Institutt for Sosiologi og Samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo. Jeg har derfor vært så heldig og fått tilgang til et stort datamateriale sammensatt av Statistisk Sentralbyrå på oppdrag for Institutt for Sosiologi og Samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo. Det er gode og valide data. Settet er basert på registerdata fra folkeregisteret og de nasjonale folketellingene i 1970 og 1980. For opplysninger om sosialhjelp benyttes data fra FD-trygd (Forløpsdatabasen-Trygd). Jeg har opplysninger om sosialhjelp for årene mellom 1992 og 2003. Denne databasen er koblet med opplysninger om mor og far blant annet vedrørende inntekt og utdanning. I datasettet finnes bakgrunnsopplysninger fra fødselskullene fra 1955 og fremover. Jeg har brukt programmet SPSS for å behandle dataene. Jeg benytter meg av lineær og binomisk logistisk regresjonsanalyse og viser sammenhengene ved tabeller og illustrerende figurer.

4.1 Oppgavens enheter

Enhetene jeg har valgt å se på er personer født mellom 1970 og 1979. Jeg vil se på opplysninger for en utvalgt aldersgruppe over flere år, nemlig de som er mellom 22 og 24 år. Siden jeg har opplysninger om sosialhjelp for årene mellom 1992 og 2003 må jeg begrense analysene til denne tidsperioden. Jeg gjør flere analyser hvor jeg tar utgangspunkt i tre ulike avhengige variabler.

Jeg har i disse analysene valgt å ta vekk ikke-vestlige innvandrere som er kodet med annet enn vestlige opprinnelsesland. Det er i dag et stort fokus på ikke-vestlige innvandrere og avhengighet av sosialhjelp. Det er dokumentert at innvandrere er overrepresentert blant sosialhjelpsmottakere og at de i sterk grad er avhengige av velferdsordninger lenge etter immigrasjonen (se for eksempel Lofthus & Osmunddalen 1998, Ekhaugen 2005). Jeg har valgt å se bort fra etnisitetsdimensjonen fordi det er mest interessant å se etter sosial arv. Målet med analysene å finne ut om klassestrukturer fortsatt har betydning i det norske samfunnet. Jeg vil derfor undersøke andre problemstillinger i denne undersøkelsen. Ikke-vestlige innvandrere en gruppe som ikke egner seg så godt for analysen fordi disse har en helt annen bakgrunn enn fra den vestlige velferdsstaten. Jeg er i den oppgaven er opptatt av å forklare andre sider ved sosialhjelpsavhengighet enn de som kan forklares med

immigrasjonserfaringer og problemer med integrering i samfunnet. Derfor ser jeg bort fra en del problemstillinger som i seg selv er interessante, men som ikke belyser min problemstilling. Opplysninger om ikke-vestlige innvandreres sosiale bakgrunn er generelt heller ikke så utfyllende og heller ikke så reliable som opplysninger om etnisk norske.

I Statistisk Sentralbyrås sider på internett (www.ssb.no) kan vi lese at opplysninger som er registret for sosialhjelpsmottakere i 2003 ikke nødvendigvis er riktige for ikke-vestlige innvandrere. Dette kommer av noen omlegginger i registreringen. Men dette behøver jeg ikke ta hensyn til siden jeg har fjernet ikke-vestlige innvandrere fra utvalget mitt.

4.2 Operasjonalisering av variablene

Jeg vil først ta for meg de ulike avhengige variablene jeg bruker i analysene og deretter vil jeg gå igjennom de uavhengige variabler som har størst betydning for mine hypoteser. Disse er: foreldrenes inntekt, foreldrenes utdanning, variabler som viser enhetenes egen utdanning,. Så vil jeg ta for meg andre uavhengige variabler som jeg vil teste for å undersøke hvilken rolle de spiller en rolle i forhold til avhengig variabel.

4.2.1 Avhengige variabler

4.2.1.1 "Har sosialhjelp eller ikke" - avhengig variabel i binomisk logistisk regresjonsanalyse.

Tabell 4.2.1.1

	Antall	Andel
Har ikke mottatt sosialhjelp i 22 til 24 års alder	285 300	88,2
Har mottatt sosialhjelp i 22 til 24 års alder	37 881	11,8
Total	323 181	100

Denne variabelen sier noe om det totale utvalget, alle er med i analysen enten har de mottatt sosialhjelp i 22 -24 års alder eller ikke. Alle er mellom 22 og 24 år. De som er kodet 1 i analysen får sosialhjelp i fra en til tolv måneder i ett til tre år. Den andre gruppen har ikke mottatt sosialhjelp i det hele tatt. Som vi ser er nesten 12 prosent av dette utvalget sosialhjelpsmottakere. Dette utgjør en relativt stor gruppe av de unge i utvalget. På grunn av

kodingen på foreldrenes utdanning mangler opplysninger for 43 538 personer, i analysene jeg gjør med denne avhengige variabelen er derfor 279 643 personer inkludert.

4.2.1.2 ”Sterkt og svakt avhengig av sosialhjelp” - avhengig variabel i binomisk logistisk regresjonsanalyse.

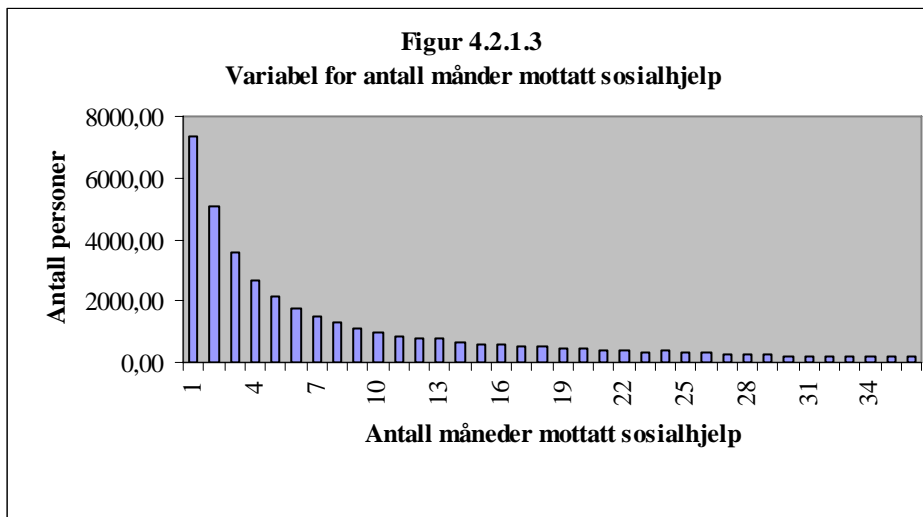
Tabell 4.2.1.2

	Antall	Andel
Svak grad av sosialhjelpsavhengighet	28 278	74,7
Sterk grad av sosialhjelpsavhengighet	9603	25,3
Total	37 881	100

Jeg undersøker hypotese 2 på to måter. Jeg bruker både binomisk logistisk regresjonsanalyse og lineær regresjonsanalyse for å teste denne hypotesen. Årsaken til at jeg har valgt å gjøre dette er at det gir et mer utfyllende bilde når man bruker to ulike metoder for å kartlegge et fenomen. En måte å teste dette på er ved en binomisk logistisk regresjonsanalyse hvor avhengig variabel måler om man er sterkt avhengig av sosialhjelp eller ikke. Denne variabelen ser vi over. Her ser jeg kun på de som har mottatt sosialhjelp i den aktuelle perioden. Jeg konsentrerer meg om to grupper av sosialhjelpsmottakere, den ene gruppen er relativt sett svakere avhengige av sosialhjelp. Det vil si at de mottar sosialhjelp i alt fra en måned og oppover til tolv måneder i ett eller to av årene mellom de er 22 og 24 år gamle. Denne gruppen utgjør 28 278 personer. Den andre gruppen mottar sosialhjelp i en til tolv måneder over tre år når de er mellom 22 og 24 år. Denne gruppen utgjør 9603 personer. Som vi ser er det flere personer i gruppen svakt avhengige. I analysen jeg gjør med denne avhengige variabelen mangler opplysninger om 2921 personer, utvalget består derfor av 34 960 personer.

Hvordan man definerer og deler inn ulike grupper etter grader av avhengighet blir selvsagt et spørsmål. Kanskje noen som er sterkt avhengige av hjelp havner i gruppen jeg setter til svakt avhengige og omvendt. Men jeg mener allikevel at denne inndelingen er fruktbar for å si om ulike grader av sosialhjelpsavhengighet. Dessuten viser analysene klare sosiale forskjeller mellom disse to gruppene slik at dette inntrykket blir forsterket.

4.2.1.3 "Antall måneder mottatt sosialhjelp" – avhengig variabel i lineær regresjonsanalyse

Jeg bruker som sagt også lineær regresjonsanalyse. Her ser jeg på antall måneder mottatt sosialhjelp i en treårsperiode som avhengig variabel. Her er de i aldersgruppen 22-24 år med, men kun om de har mottatt sosialhjelp. I analysen hvor jeg bruker denne avhengige variabelen er 34 959 personer inkludert.

Jeg har også gjort en tilsvarende analyse for alle enten de har mottatt sosialhjelp eller ikke, men denne får mye i minus i konstantleddet. Det er derfor mer praktisk å forholde seg kun til personer som har mottatt sosialhjelp.

4.2.2. Uavhengige variabler

4.2.2.1 Sosial bakgrunn

Jeg ser kun på foreldrenes inntekt og utdanning som mål på kulturell og økonomisk bakgrunn hos enhetene i datamaterialet. Som jeg kommer inn på teorikapitlet mitt er disse variablene mye brukt i klasseforskningen for å si noe om sosial bakgrunn. Bourdieus teori tilsier at den sosiale bakgrunnen til personene i utvalget vises i mengden og sammensetningen av kulturell, økonomisk og sosial kapital. Sosial kapital er den typen kapital som er vanskeligst å måle med mitt datamateriale. Dette måles som oftest ved å se på sosialt nettverk og for eksempel kontakt med venner. Det finnes ikke noe som direkte viser det sosiale nettet til enhetene i mitt datamateriale.

Jeg skulle gjerne ha sett på andre bakgrunnsvariabler i tillegg til de jeg har informasjon om i mitt datamateriale. For eksempel hadde det vært interessant å se på om foreldrene selv har mottatt sosialhjelp for å vite mer om det faktisk foreligger reproduksjon av sosialhjelpsavhengighet. Men i disse analysene kan vi kun danne oss vage oppfatninger av dette lest indirekte ut fra lave inntekter og lav utdanning hos foreldrene.

4.2.2.1.1 Foreldres inntekt

Tabell 4.2.2.1.1

	Antall	Andel
Under 100 000	44 128	13,7
100 000 til 199 999	13 393	4,1
200 000 til 299 999	23 429	7,2
300 000 til 399 999	39 289	12,2
400 000 til 499 999	50 140	15,5
500 000 til 599 999	47 964	14,8
600 000 til 699 999	37 604	11,6
700 000 til 799 999	25 584	7,9
800 000 til 899 999	16 256	5,0
900 000 til 999 999	9 463	2,9
Over 1000 000	15 931	4,9
Total	323 181	100

Tabell 4.2.2.1.1 viser foreldreinntektene for personene i mitt utvalg. Foreldreinntekt måles som gjennomsnittlig pensjonsgivende inntekt i årene da barna var 10-18 år, justert for konsumprisindeksen. Opplysningene er hentet fra register for pensjonsgivende inntekt. Her har jeg kodet om missingene til null og brukt den som en kontinuerlig variabel. Jeg har også testet om forelderinntektene har en kurve ved å bruke denne samme variabelen kvadrert. Den laveste kategorien for foreldreinntekt som måles er 50 000 kroner eller mindre. Over ser vi vist for under 100 000 kroner. Som vi ser har relativt få så lav inntekt. Dette vil i praksis innebære for mange at foreldrene er utenfor arbeidsmarkedet.

Foreldrenes inntekt brukes som et annet mål på sosial bakgrunn. Det er ikke opplagt at foreldrenes inntekt er det beste målet på økonomisk kapital i hjemmet. Men det er allikevel

mye brukt for å kunne si noe om økonomiske forhold. Andre opplysninger som formue eller gjeld kunne også kastet lys over foreldrenes økonomiske stilling, men av praktiske hensyn har jeg valgt å forholde meg kun til inntekt.

Den økonomiske kapitalen måles ved å se på foreldrenes samlede inntekter. Både fars og mors inntekt interessant for å si noe om det utgangspunkt dette gir senere i livet. Her kunne man selvsagt vært opptatt av om det er mors eller fars inntekt og utdanning som betyr mest, men siden dette ligger på siden av min hovedproblemstilling har jeg valgt å la være å gå inn på dette feltet.

4.2.2.1.2 Foreldrenes utdanningsnivå

Tabell 4.2.2.1.2

	Antall	Andel
Ingen utdanning (under skoleplikt)	31	0
Barneskoleutdanning (1-7.trinn)	12	0
Ungdomsskoleutdanning (8-10 trinn)	32 411	10
Videregående grunnutdanning	107 459	33,3
Videregående avsluttende utdanning	49 625	15,4
Påbygging til videregående utdanning	9763	3
Høyskole og universitet lavere nivå	57 273	17,7
Høyskole og universitet høyere nivå	21 240	6,6
Forskerutdanning	1829	0,6
Total	279 643	86,5
Manglende opplysninger	43 538	13,5
Total	323 181	100

Foreldrenes utdanningsnivå gir informasjon om den av foreldrene som har den høyeste oppnådde utdanningen. Foreldrenes utdanning er i utgangspunktet målt i sju nivåer. Jeg har på bakgrunn av utdanningsvariabelen over brukt dummyvariabler basert på fire utdanningsnivåer for foreldrene: grunnskoleutdanning, videregående utdanning, lavere høyskole og universitetsutdanning, og høyere høyskole og universitetsutdanning. Lav universitetsutdanning gjelder tre til fire års utdanning over videregående skole. Høyere universitetsutdanning er utdanning som er lengre enn dette. I de binomiske regresjonsanalysene er grunnskoleutdanning referansekategori. Den gruppen foreldre som

faller inn under denne kategorien har laveste utdanning. Vi ser her at det mangler opplysninger for 43 538 personer. Andelen missing for foreldrenes utdanning er noe høy. Dette skyldes at utdanningskodingen som var gjort i materialet jeg fikk tilgang til i prosjektet "Educational careers (...)" behandlet begge foreldrenes utdanning som missing dersom en var missing. Dette betyr ikke at enslige forsørgere er utelatt. Begges utdanning skal registreres selv om man kun bor med den ene av foreldrene. Det er grunn til å tro at dette påvirker resultatene kun i svært liten grad.

4.2.2.2 Enhetenes egen utdanning

Tabell 4.2.2.2

	Antall	Andel
Ingen utdanning (under skoleplikt)	29919	9,3
Barneskoleutdanning (1-7.trinn)	63	0,0
Ungdomsskoleutdanning (8-10 trinn)	15281	4,7
Videregående grunnutdanning	52825	16,3
Videregående avsluttende utdanning	106803	33,0
Påbygging til videregående utdanning	9379	2,9
Høyskole og universitet lavere nivå	87267	27,0
Høyskole og universitet høyere nivå	21133	6,5
Forskerutdanning	427	0,1
Uregistrert	84	0,0
Total	323181	100,0

Jeg har laget dummyvariabler som tester effekten av den utdanning enhetene har oppnådd i alderen 22 til 24 år. For å dekke alle former for utdanning som er mulige i alderen 22 til 24 år så har jeg laget dummyvariabler hvor jeg kontrollerer for ulike former for mulig utdanning i alderen 22 til 24 år. Disse er basert på en variabel som gir informasjon om ulike utdanningsnivåer. Jeg ser på de som er ferdige med utdanning opp til videregående nivå i denne alderen. Jeg kontrollerer også for det å være i gang med utdanning fra laveste utdanningsnivå (grunnskole) til og med videregående nivå i de tre årene mellom 22 og 24 års alder. Jeg skiller mellom de som tar denne type utdanning i deler av og hele perioden. Siden enhetene i mitt utvalg er såpass unge mellom 1992 og 2003 så er det mange av dem som har lovfestet rett til tilbud om videregående skolegang etter "Reform -94". Det er interessant å se på de som tar utdanning opp til videregående nivå i 22 til 24 års alderen fordi disse er

forsinket i forhold til vanlig studieprogresjon. Deretter ser jeg på de som tar høyere utdanning, alle nivåer på universitet eller høyskole, i 22 til 24 års alder. Jeg skiller også her mellom å være i utdanning i hele eller deler av perioden. Høy utdanning definerer jeg som all utdanning som er høyere enn videregående nivå. Den siste utdanningsvarianten jeg kontrollerer for er det å være ferdig med en fireårig utdanning på høyskole eller universitet i 22 års alder. Vi ser i tabellen over at den gruppen ikke er så stor av den grunn at denne gruppen er ferdig utdannet relativt raskt etter videregående skole og at dette studieløpet kun gjelder visse typer utdanning. Det er interessant å kontrollere for disse dummyvariablene fordi som tidligere nevnt har studier vist at sosial bakgrunn henger sammen med utdanningsvalg. I tillegg er utdanning en faktor som betyr mye i forhold til sosiale posisjoner på for eksempel arbeidsmarkedet.

4.2.2.3 Registrert med alenemor

Tabell 4.2.2.3

	Antall	Andel
Registrert med alenemor/annen kvinnelig forsørger	295826	91,5
Registrert med alenemor/annen kvinnelig forsørger	27355	8,5
Total	323181	100

Jeg har laget en dikotom variabel basert på om personene i utvalget er registrert med alenemor eller ikke. Denne er laget ut fra informasjon om hvilken type omsorgspersoner enhetene bodde sammen med i 1980. Jeg har valgt å bruke denne variabelen for alle årskull som er født mellom 1970 og 1979 selv om dette betyr at de vil være i ulike faser av barndommen da omsorgsperson ble målt. Dette er av praktiske hensyn og fordi jeg har vurdert det dit hen at dette er av underordnet betydning. Jeg har valgt å se på de som er registrert med alenemor eller annen kvinnelig omsorgsperson fordi dette er mest utbredt av de ulike formene for enslige forsørgere. Man kan forvente at det kan være visse forskjeller i det å være vokst opp med alenemor hele oppveksten og det å være registrert med alenemor på et bestemt tidspunkt som er det målet jeg benytter meg av her. Men jeg har ikke informasjon i dette datamaterialet til å vurdere disse eventuelle forskjellene.

4.2.2.4 Kjønn

Tabell 4.2.2.4

	Antall	Andel
Menn	163658	50,6
Kvinner	159523	49,4
Total	323181	100

Her har jeg brukt en dikotom variabel hvor menn har verdien 0 og kvinner verdien 1. Menn er referansekategori i analysene jeg viser.

4.2.2.5 Fødselsår

Tabell 4.2.2.5

	Antall	Andel
1970	36446	11,3
1971	36795	11,4
1972	35946	11,1
1973	34285	10,6
1974	33314	10,3
1975	31322	9,7
1976	29989	9,3
1977	28300	8,8
1978	28462	8,8
1979	28322	8,8
Total	323181	100,0

Jeg har brukt dummyvariabler for hvert fødselsår mellom 1970 og 1979 for å sjekke om det er store forskjeller mellom de ulike fødselsårene. Jeg vil sjekke om visse år skiller seg ut og om det ser ut til å være en endring i en bestemt retning i den aktuelle perioden. Vi ser at fødselskullene blir noe mindre i løpet av den perioden vi ser på, men det er ikke store forskjeller.

4.4 Analysemetode: Binomisk logistisk regresjonsanalyse og lineær regresjonsanalyse

Jeg har vært interessert i å finne og forklare sammenhenger mellom sosial bakgrunn og sosialhjelpsavhengighet. Derfor har jeg valgt å bruke regresjonsanalyser på et stort datamateriale for å belyse dette feltet. Men valg av metode er ikke gitt på forhånd. Alternativt kunne man ha lagt opp til for eksempel kvalitative intervjuer som tok sikte på å gå i dybden i forhold til enkeltmenneskers opplevelse av disse sammenhengene. Noe lignende dette gjør flere forskere som gir sine bidrag til Bourdieus prosjekt "The weight of the world" fra 1999. Det er allikevel mest hensiktsmessig å velge kvantitativ metode for å tallfeste sammenhengene slik jeg har villet gjøre i dette prosjektet. I tillegg finnes det andre analyseteknikker enn regresjonsanalyser for å studere statistisk materiale. Men av praktiske hensyn har jeg valgt lineær og logistisk regresjonsanalyse som er mest vanlige i samfunnsforskningen i dag (Tuft 2000:7).

Det er flere fordeler ved å ha et slikt statistisk materiale som jeg har tilgang til, og ved å bruke kvantitativ metode som jeg gjør her. Den ene er at det statistiske materialet er så stort at jeg kan få pålitelige resultater i forhold til å påvise de sammenhengene som jeg er interessert i. Den andre fordelen er den muligheten som dette datamaterialet gir til å undersøke sammenhenger mellom flere generasjoners livssituasjoner. Og til slutt gir disse registerdataene adgang til å studere sammenhenger over tid. Dette er fordeler som er spesifikt knyttet til kvantitativ metode. Til tross for at det som en hovedregel heter at problemstillingene skal bestemme valg av metode så vil det ofte skje at disse fenomenene er tettere knyttet sammen enn som så. I noen grad kan man nok si at dataene også her er med på å påvirke valg av problemstillinger. Jeg har valgt to former for regresjonsanalyse fordi disse gir anledning til å gjennomføre multivariate analyser, noe som passer godt på mine data.

4.2.1 Lineær regresjonsanalyse

Lineær regresjon forutsett er strengt tatt at variablene er kontinuerlige det vil si at den kan inndeles i et uendelig antall verdier (Tuft 2000). Den avhengige variabelen er vanligvis metrisk, det vil si at den er målt på intervall eller forholdstallskala (Skog 2003). Jeg bruker lineær regresjon i én analyse i denne oppgaven. Dette er fordi den avhengige variabelen her er kontinuerlig (den måler antall måneder mottatt sosialhjelp). Lineær regresjonsanalyse bygger på en del forutsetninger som må være oppfylt. Disse er at sammenhengen mellom variablene

er lineær, at restleddene er homoskedastiske, normalfordelt og uavhengige av hverandre, og den uavhengige variabelen og restleddet er ukorrelert med hverandre.

Fordelen med regresjonsanalyse er at den kan si noe om både styrken og retningen av sammenhengen mellom den avhengige og de uavhengige variablene. Og den kan gi en kvantifisering av sammenhengen. Dessuten kan man undersøke om sammenhengene kan være spuriøse ved å kontrollere for en bakenforliggende variabel. Man kan også skille mellom direkte og indirekte sammenhenger mellom den avhengige og de uavhengige variablene ved å kontrollere for mellomliggende variabler. Vi kan også se hvilke av de uavhengige variablene som har stor eller liten betydning for den avhengige variabelen. Regresjonsanalyse gir anledning til å finne den beste måten å forutsi den avhengige variabelen på ut fra de uavhengige variablene. Man kan finne ut om sammenhengen mellom en avhengig og de uavhengige variablene er de samme for ulike sosiale grupper. Dessuten gir det mulighet for å undersøke om det foreligger samspill mellom de uavhengige variablene (Skog 2003:203). I grafisk fremstilling definerer den lineære regresjonsformelen en rett linje. Den lineære regresjonsmodellen kan uttrykkes på den måten vi ser under. Her står a og b for parametere som gjelder hele populasjonen. a er konstantleddet, det vil si den verdi Y har når X er lik 0. b er regresjonskoeffisienten som forteller hvor mange enheter Y øker når X øker med én enhet (Skog 2003).

$$Y = a + b \cdot x$$

4.2.2 Logistisk regresjonsanalyse

Logistisk regresjon forholder seg til avhengige variabler på nominal og ordinalnivå. Disse variablene kalles ofte ikke-metriske eller kategoriske variabler. De avhengige variablene i logistisk regresjon er i utgangspunktet dikotome, det vil si at de kun har to verdier. Men disse regnes om til logiter som brukes som avhengig variabel i logistisk regresjon. Jeg bruker avhengige variabler i flere analyser i denne oppgaven som er kategoriske og har derfor valgt å benytte logistisk regresjon. Ulempen med logistisk regresjon er at resultatene ikke gir umiddelbar mening og at de derfor kan være vanskelige å tolke (Tuft 2000).

Logistisk regresjon kan uttrykkes ved en figur som har en s-formet kurve. Denne kurven viser en logistisk sammenheng mellom en tenkt uavhengig variabel (X) og sannsynligheten for at et fenomen inntreffer (Y). Y varierer mellom 0 og 1. S-kurven er slik at sammenhengen mellom

avhengig og uavhengig variabel er svak når den avhengige variabelen i utgangspunktet har lave verdier. Når utgangsverden på den avhengige variabelen øker blir sammenhengen sterkere frem til et visst punkt (midt på kurven). Deretter avtar sammenhengen i styrke igjen. For lettere å fortolke resultatene fra en logistisk regresjonsanalyse beregnes ofte oddsratioer eller sannsynligheter (ibid.). Den logistiske regresjonsmodellen kan uttrykkes i likningen under. Her betegner L logiten, det vil si logaritmen av oddsen; b_0 er koeffisienten for konstanten, det betyr logiten når alle de uavhengige variablene i modellen har verdien 0; x_1-x_n står for de uavhengige variablene; b_1-b_n er koeffisientene for de uavhengige variablene, mens e står for feilleddet. Ut fra denne modellen får vi altså som resultat koeffisienter som gir endringen i logiten som følge av endringene i de uavhengige variablene (ibid.).

$$L = \left(\frac{\ln p}{1-p} \right) = b_0 + b_1 X_1 + \dots + b_n X_n + e$$

5 Resultater

5.1 Er sosialhjelpsavhengighet knyttet til lav sosial bakgrunn?

Undersøkelse av hypotese 1:

”Sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker i alderen 22 til 24 år er høyere jo lavere foreldrenes utdanningsnivå og inntekt er”

Tabell 5.1 Effekter av fødselsår, kjønn, og foreldrenes inntekter og utdanning på sosialhjelpsavhengighet for 22-24 åringer 1992-2003. Logistisk regresjon.

	B	St.feil
Konstant	-0,645 ***	0,022
Fødselsår (ref kat 1970)		
1971	0,028	0,023
1972	0,045	0,023
1973	0,021	0,024
1974	-0,057 *	0,024
1975	-0,05 *	0,025
1976	-0,016	0,026
1977	0,022	0,027
1978	0,064 *	0,027
1979	0,157 ***	0,027
Kjønn (kvinne =1)	0,114 ***	0,012
Foreldres inntekt (100-tusen)	-0,197 ***	0,003
Foreldres inntekt kvadrert	0,0001 ***	0
Foreldres utdanning videregående nivå	-0,399 ***	0,016
Foreldres utdanning lavere nivå univ/høyskole	-0,656 ***	0,021
Foreldres utdanning høyt nivå univ/høyskole	-0,844 ***	0,034

***=p<0,001

**=p<0,01

*=p<0,05

N= 279 643

Referansekategori for foreldres utdanning er grunnskolenivå

5.1.1 Tendensene i tabellen

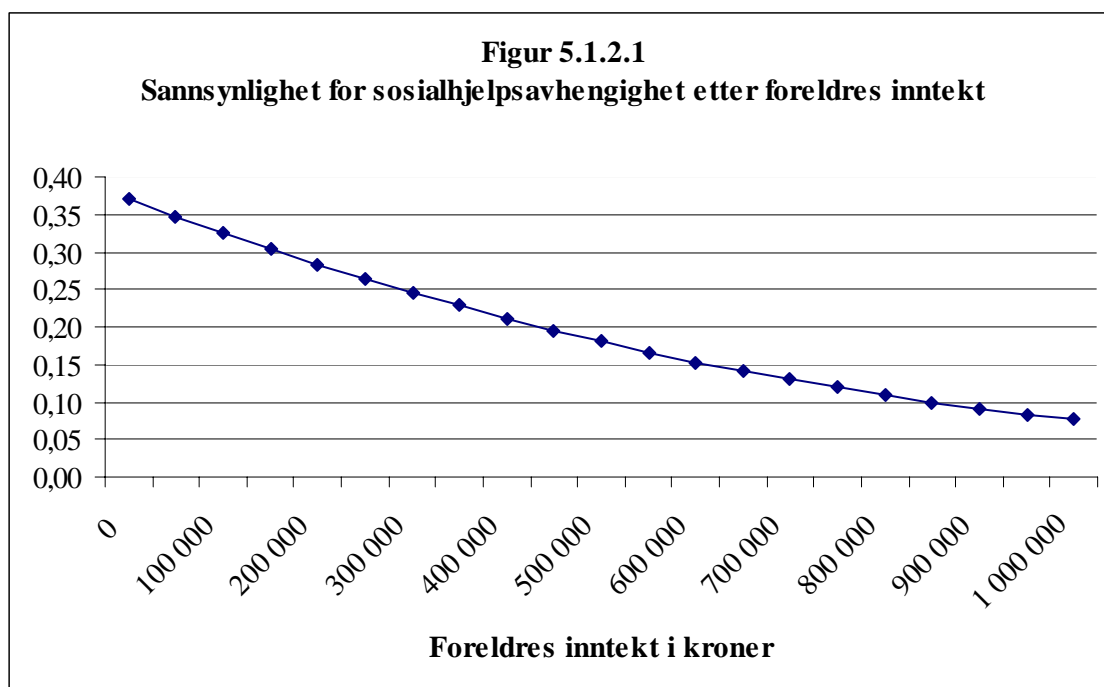
I denne analysen er den avhengige variabelen sannsynligheten for å være sosialhjelpsavhengig i alderen 22 til 24 år. De uavhengige variablene er blant annet sosial bakgrunn som foreldrenes inntekt og utdanning. Vi ser i tabellen at jo høyere inntekter foreldrene har jo lavere sannsynlighet har enhetene for å være avhengige av noen form for sosialhjelp. Effekten er signifikant på 0,1 prosents nivå. Foreldreinntektsvariabelen er oppgitt i 100 000 kroner. Det er en svak kurvelineær sammenheng. Kurven betyr at sammenhengene er sterkere for de laveste inntektene og at forskjellene blir mindre jo høyere foreldrenes inntekter er.

Vi ser også at foreldrenes utdanning på samme måte reduserer sannsynligheten for sosialhjelpsavhengighet svært mye. Sannsynligheten reduseres mer jo høyere utdanning foreldrene har. Her er foreldre med grunnskoleutdanning referansekategori og laveste utdanning. De som har foreldre med utdanning på videregående nivå har minst reduksjon i sannsynligheten. De som har foreldre med utdanning på universitet eller høyskole med inntil fire års utdanning ligger i mellom. Og de som har foreldre med høyskole eller universitetsutdanning har størst reduksjon i sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker. Alle effektene av foreldreutdanning er signifikante på 0,1 prosents nivå. Disse bakgrunnsvariablene har altså stor betydning for sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker.

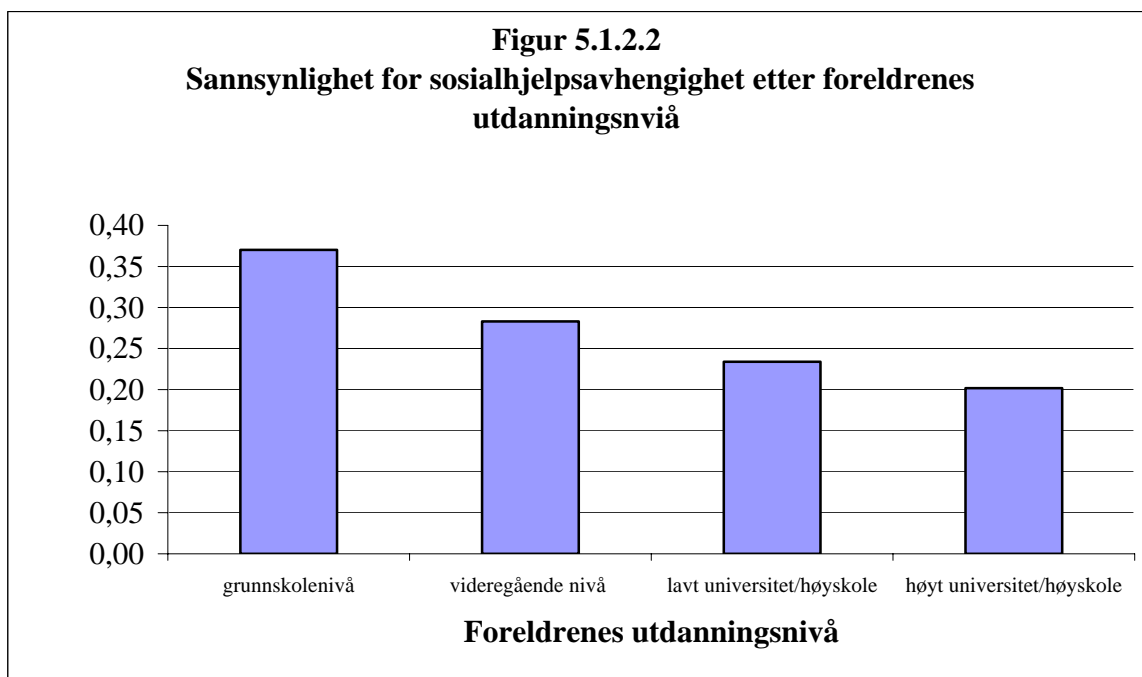
Vi ser også at kjønn er trukket med i analysen. Dette er for å kontrollere for effektene av dette og eventuelt utelukke at dette er en bakenforliggende faktor som virker inn på resultatene. Vi ser at kvinner har litt høyere sannsynlighet for å være sosialhjelpsavhengige enn menn, kontrollert for fødselsår og foreldres inntekt og utdanning. Men det er ikke så mye at det har noen særlig betydning.

Fødselsår er også trukket med i analysen av samme årsaker som kjønnsvariabelen. Vi ser at kun fødselsår 1979 har signifikant effekt på 0,1 prosents nivå, mens de fleste av fødselsårene ikke har signifikant effekt på sosialhjelpsavhengighet. Dette betyr at de yngste i utvalget har litt høyere sannsynlighet for å være avhengig av sosialhjelp enn de andre fødselskullene og at dette kullet på denne måten skiller seg ut.

5.1.2 Sosialhjelpsavhengighet og foreldres inntekt og utdanning

I alle diagrammene har jeg valgt å illustrere resultater for kvinner siden effekten av kjønn er så liten og kurvene derfor er veldig like. Her viser jeg resultatene for de som er født i 1970 og som har foreldre med laveste utdanning. Det at jeg her fremstiller resultater for de med foreldre med laveste utdanning er årsaken til at sannsynlighetene er så høye. Vi ser i figur 5.1.2.1 at foreldreinntekt har stor betydning for sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker. De med de høyeste foreldreinntektene har under ti prosents sannsynlighet for å være sosialhjelpsmottakere. Mens de med de laveste foreldreinntektene har nesten oppe i 40 prosents sannsynlighet for å være sosialhjelpsmottakere. Kurven er litt brattere for de laveste foreldreinntektene. Dette innebærer at sannsynligheten synker mer ved en gruppe med middels inntekter på rundt 300 000 –400 000 kroner.

Her i figur 5.1.2.2 vises resultater for kvinner født i 1970 som har foreldre med laveste inntekt. Det er som vi ser også store forskjeller i sannsynligheten for å bli sosialhjelpsmottaker etter hvilket utdanningsnivå ens foreldre har. Akkurat det samme mønsteret opptrer for foreldrenes utdanning som for foreldreinntekt. Det er slik at de som har foreldre med utdanning på det høyeste nivået har lavest sannsynlighet for å bli sosialhjelpsmottakere selv. Det er kun 20% sjanse for at man blir avhengig av sosialhjelp, mens det er så mye som 80 % sannsynlighet for ikke å bli det. For den gruppen som har foreldre med laveste utdanning ser vi at sjansene for å ende i de ulike kategoriene er mer like. Her er det litt under 40% sjanse for å være sosialhjelpsmottaker og da noe over 60 % sjanse for ikke å være det.

5.1.3 Tolkning og diskusjon

Hypotese 1 får støtte ut i fra de funn som gjøres i analysen i tabell 5.1. Det er slik at jo lavere sosial bakgrunn enhetene har, jo større er sannsynligheten for å motta sosialhjelp. Det er ikke uventet at foreldrenes økonomi og utdanning har mye å si for evnen til å klare seg uten sosialhjelp i ung alder. Disse resultatene kan virke lite overraskende. Men til tross for at disse sammenhengene kan virke innlysende så er dette som tidligere nevnt i liten grad forsøkt dokumentert i tidligere studier.

En forklaring på disse sammenhengene kan være at unge som vokser opp i velstående familier lettere får hjelp dersom de havner i en vanskelig økonomisk situasjon. De som derimot kommer fra hjem med dårligere økonomi vil oppleve nettopp det motsatte i en tilsvarende situasjon. I så tilfelle er det foreldrenes evne til å hjelpe sine barn som ligger til grunn for sosiale forskjeller i sosialhjelpsavhengighet. Men på den andre siden er nok dette bildet noe mer nyansert. Jeg har gjort en tilsvarende analyse av personer i 30 til 32 års alder (ikke vist her). Sosial bakgrunn betyr like mye for sannsynligheten for å være sosialhjelpsavhengig for denne gruppen som for 22- til 24- åringene. Vi kan forvente at de som er i alderen 30 til 32 år sannsynligvis er ferdige med studiene og er i en mer etablert livssituasjon enn den yngre aldersgruppen. Dette betyr at disse sannsynligvis ikke er så avhengige av sine foreldres økonomi lenger. Dermed kan ikke foreldrenes evne til å hjelpe sine barn økonomisk være eneste forklaring på de resultatene vi finner. Denne konklusjonen støttes av funnene som tyder på at mange sosialhjelpsmottakere senere i livet blir uføretrygdete. Dersom man går fra sosialhjelpsavhengighet til uføretrygd betyr dette at det like mye er snakk om personenes egen evne til å stå i arbeidslivet og sørge for eget livsopphold.

Kurven for effekten av foreldreinntekt er noe brattere for de laveste og de middels foreldreinntektene, enn for de middels og høye foreldreinntektene. Dette betyr at dersom foreldreinntekter overskrider en viss grense er man mer beskyttet mot ugunstige livssituasjoner. Dette kan bety at det til en viss grad er fattigdomsproblematikk som avdekkes i denne analysen.

Vi finner også at foreldres utdanning betyr mye for sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker. Vi kan forvente at det finnes en sammenheng mellom foreldrenes inntekt og utdanning som forklarer effekten av at foreldrenes utdanning. Men når vi ser på effekten av foreldrenes utdanning på sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker så åpner dette også for en annen tolkning. Kanskje dreier det seg også om foreldres overføring av kulturell kapital til sine barn. Denne tolkningen er i tråd med Bourdieus teori om overføring av kapital (Bourdieu 1986). Dette betyr i så tilfelle at de som vokser opp i familier med høyt utdanningsnivå sannsynligvis blir ansporet til å ta høyere utdanning selv. En annen mulig tolkning kan være at ulike klasser som har ulik sammensetning og volum av kapital vil gjøre forskjellige valg også i arbeidslivet og ikke kun i forhold til utdanning. Dette kan innebære at det å komme fra høyere sosiale lag gir bedre beskyttelse mot ugunstige livssituasjoner som sosialhjelpsavhengighet. I hypotese 5 vil jeg teste hvilken effekt det har å ha eller ta egen

utdanning på sannsynligheten for sosialhjelpsavhengighet. Dette vil kunne gi et mer utfyllende bilde av sammenhengene mellom sosial bakgrunn og sosialhjelpsavhengighet.

5.2 Forskjeller i betydning av sosial bakgrunn innenfor gruppen av sosialhjelpsmottakere?

Undersøkelse av hypotese 2:

”Lav sosial bakgrunn gir høyere sannsynlighet for å tilhøre en gruppe av sterkt avhengige sosialhjelpsmottakere enn en gruppe med svakere avhengighet av sosialhjelp.”

Jeg vil teste denne hypotesen på to måter. Jeg vil først vise en lineær regresjonsanalyse hvor avhengig variabel er antall måneder mottatt sosialhjelp fra man er 22 til 24 år. Her vil jeg kun inkludere de som har mottatt noen form for sosialhjelp i analysen. I tillegg vil jeg gjennomføre en binomisk logistisk regresjonsanalyse som også kun inkluderer de som har mottatt sosialhjelp i perioden. I denne velger jeg to undergrupper av det totale utvalget, hvor den ene består av de jeg har definert som svakt avhengige av sosialhjelp og den andre gruppen er de som er sterkt avhengige av sosialhjelp. De jeg har definert som svakt avhengige er referansekategori. Denne gruppen består av de som har mottatt sosialhjelp i alt fra 1 til tolv måneder i ett av årene mellom 22 og 24 års alder. Mens de sterkt avhengige har mottatt sosialhjelp i alt fra en til 12 måneder i alle tre årene mellom 22 og 24 år.

Tabell 5.2.1 Effekten av fødselsår, kjønn, foreldres inntekt og foreldres utdanning på antall måneder mottatt sosialhjelp (blant de som har mottatt hjelp) for 22-24 åringer i perioden 1992-2003. Lineær regresjon

	B	St.feil
Konstant	11,469 ***	0,173
Fødselsår (ref kat 1970)		
1971	-0,136	0,170
1972	0,004	0,173
1973	-0,058	0,179
1974	-0,172	0,187
1975	-0,094	0,194
1976	0,038	0,199
1977	0,396	0,206
1978	0,874 ***	0,208
1979	1,102 ***	0,207
Kjønn	-0,757 ***	0,089
Foreldres inntekt (100-tusen)	-0,677 ***	0,043
Foreldres inntekt kvadrert	0,030 ***	0,004
Foreldres utdanning videregående nivå	-1,088 ***	0,116
Foreldres utdanning universitet/høyskole lavere nivå	-1,684 ***	0,159
Foreldres utdanning universitet/høyskole høyt nivå	-1,848 ***	0,276

***=p<0,001

**=p<0,01

*=p<0,05

N = 34 959

R²=0,0243

Referansekategori for foreldres utdanning er grunnskolenivå

5.2.1 Tendenser i tabellen

Vi ser også her at sosial bakgrunn, i form av foreldrenes inntekt og utdanning har stor betydning for sannsynligheten for å være sosialhjelpsavhengig. Denne analysen viser i tillegg at sosial bakgrunn har betydning for graden av sosialhjelpsavhengighet. Generelt kan vi si at man mottar gjennomsnittlig flere måneder med sosialhjelp jo lavere inntekt foreldrene har. Det foreligger en svakt kurvelineær reduksjon i graden av sosialhjelpsavhengighet, målt i antall måneder, når foreldrenes inntekt øker. Foreldreinntektsvariabelen er målt i 100 000 kroner. Dersom foreldrenes inntekt øker med 100 00 kroner så reduseres antall måneder med sosialhjelpsavhengighet med 0,677.

Fratrekket i antall måneder med sosialhjelpsavhengighet er større jo høyere utdanning foreldrene til enhetene har. For de som har foreldre med universitets- og høyskoleutdanning på høyere nivå ser vi at man kan trekke fra gjennomsnittlig hele 1,848 måneder i perioden 22 til 24 år. Begge målene på sosial bakgrunn viser altså samme tendenser i forhold til sosialhjelpsavhengighet. Det å komme fra sosiale lag hvor man har lav utdanning og lav inntekt øker sannsynligheten for å motta et større antall måneder med sosialhjelp. De som mottar sosialhjelp i en lang periode kan sies å være sterkt avhengige av sosialhjelp. Dette kan tolkes som en støtte til hypotese to.

Tabell 5.2.2 Effekten av fødselsår, kjønn, foreldrenes inntekt og utdanning på sannsynligheten for å være sterkt avhengig av sosialhjelp (mot svakere grad av sosialhjelpsavhengighet). Logistisk regresjon

	B	St.feil
Konstant	-0,403***	0,046
Fødselsår (ref kat 1970)		
1971	-0,044	0,048
1972	-0,011	0,049
1973	0,033	0,050
1974	-0,020	0,053
1975	0,065	0,054
1976	0,146 **	0,055
1977	0,205***	0,057
1978	0,330***	0,057
1979	0,341 ***	0,056
Kjønn (kvinne =1)	-0,224***	0,025
Foreldres inntekt (100-tusen)	-0,141 ***	0,011
Foreldres inntekt kvadrert	0,005***	0,001
Foreldres utdanning videregående nivå	-0,215***	0,031
Foreldres utdanning universitet/høyskole lavere nivå	-0,390***	0,045
Foreldres utdanning universitet/høyskole høyt nivå	-0,542***	0,087

***=p<0,001

**=p<0,01

*=p<0,05

N=34 960

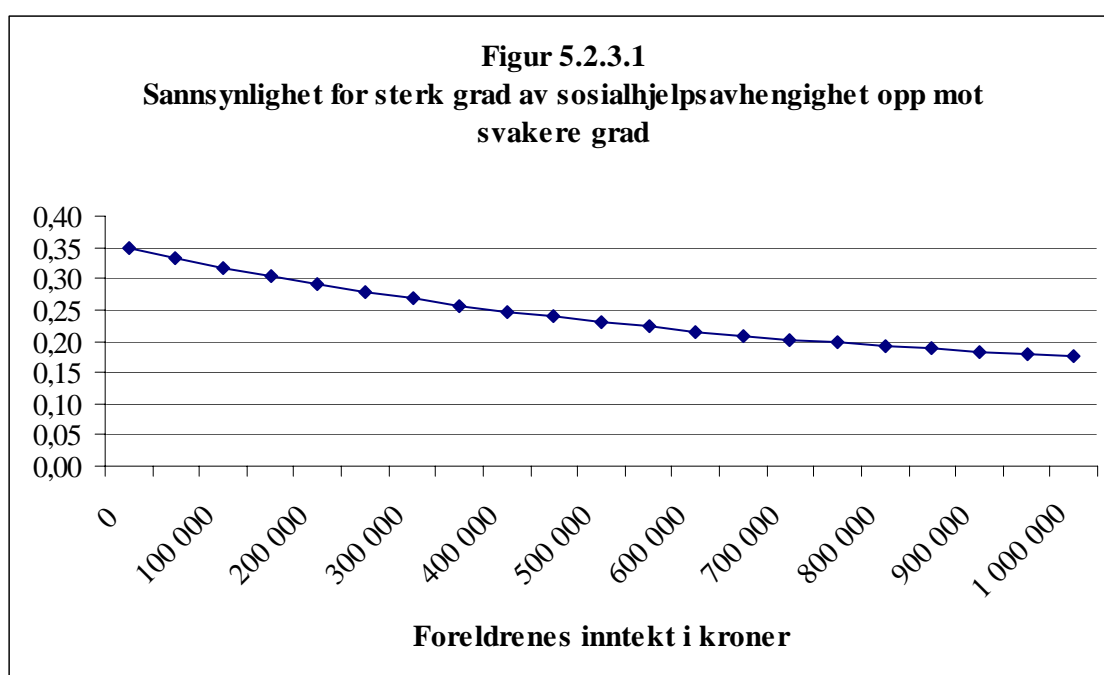
Referansekategori for foreldres utdanning er grunnskolenivå

5.2.2 Tendenser i tabellen

Jeg har her gjort en binomisk logistisk analyse av forskjellen i sannsynlighetene mellom de sterkt og svakt sosialhjelpsavhengige. Her består utvalget av kun de som har mottatt sosialhjelp i 22 til 24 års alder. Vi ser at effekten av både foreldrenes inntekt og variablene for foreldrenes utdanning er signifikant på 0,1 prosents nivå. Dersom foreldrenes inntekt øker synker sannsynligheten for å være sterkt avhengig av sosialhjelp. Det samme ser vi for foreldrenes utdanningsnivå. Når dette øker synker sannsynligheten for å være sterkt avhengig av sosialhjelp. Sannsynligheten for å være svakt avhengig av sosialhjelp øker tilsvarende. Dette viser at sosial bakgrunn betyr mye for sannsynligheten for å være sterkt avhengig av sosialhjelp. Dette viser at det er sosiale forskjeller mellom ulike grupper av sosialhjelpsmottakere.

Kjønnsforskjeller er ikke et hovedspørsmål for meg, men det er interessant å kontrollere for det. Sosial bakgrunn har ganske like effekter for kvinner og menn. Sannsynligheten for at kvinner skal være sterkt avhengig av sosialhjelp fremfor svakt, kontrollert for foreldreinntekt og foreldrenes utdanningsnivå er lavere enn for menn. Men tendensene er like i forhold til betydningen av foreldrenes inntekt i forhold til graden av avhengighet. Jeg har derfor valgt å illustrere resultatene kun for kvinner.

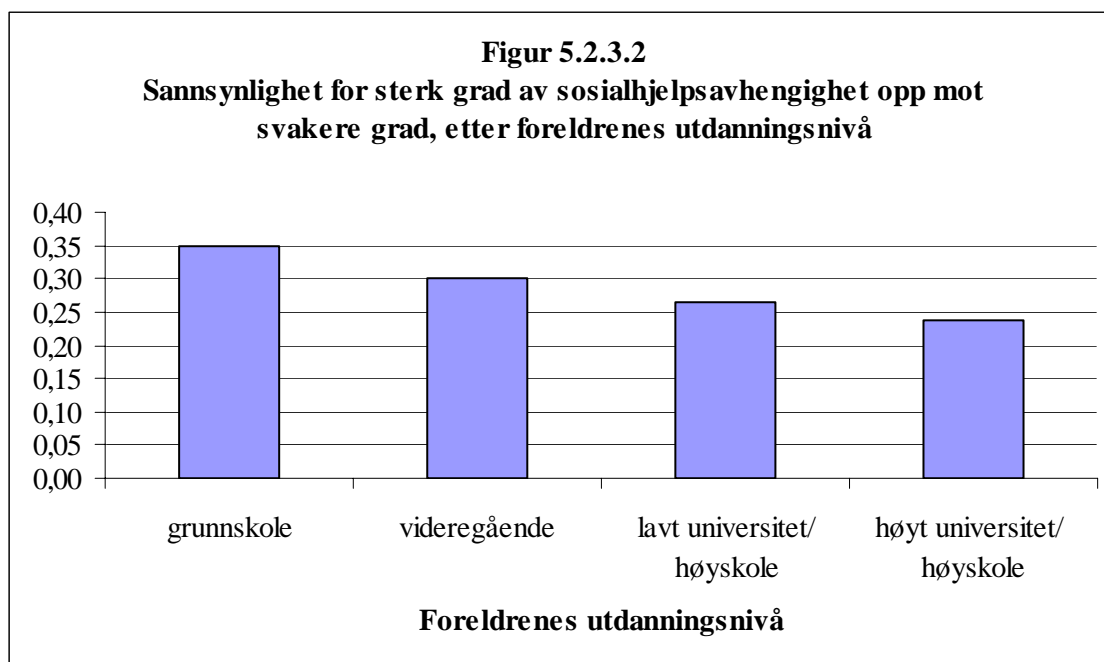
5.2.3 Ulik betydning av sosial bakgrunn for ulike grupper av sosialhjelpsmottakere

Her ser vi sannsynligheten for å være langvarig mottaker av sosialhjelp i alderen 22 til 24 år opp mot sannsynligheten for svakere avhengighet av sosialhjelp i samme periode. Dette gjelder kun de som har mottatt sosialhjelp i perioden. Her i figur 5.2.3.1 er resultatene illustrert for kvinner som er født i 1970 og som har foreldre med laveste utdanning.

Blant den gruppen som har foreldre med de laveste inntektene i året (som har mottatt sosialhjelp) er det opp mot 35 prosent sannsynlighet for å være sterkt sosialhjelpsavhengig, og 65 prosent for å være svakt avhengig. Vi ser at det er større sannsynlighet for å være sterkt avhengig når man kommer fra familier med lave inntekter. Mens for de som har mottatt

sosialhjelp og har foreldre med de høyeste inntektene er fordelingen mellom de to avhengighetsgraderingene enda skjevere. For disse er sannsynligheten for å tilhører gruppen sterkt avhengige bare rundt 20 prosent, og sannsynligheten for å være svakt avhengig er nesten hele 80 prosent.

Figur 5.2.3.2 viser sannsynlighetene for ulike grader av sosialhjelpsavhengighet for de som har mottatt sosialhjelp i perioden 22-24 år. Her er det illustrert for kvinner som er født i 1970 og som har foreldre med laveste inntekt. Her ser vi de samme tendensene som vi fant i forhold til effekten av foreldrenes inntekt. Forskjellene i effekter mellom ulike utdanningsbakgrunner hos foreldrene er ikke så store som forskjellene i effektene av foreldrenes høyeste og laveste inntekt. Effekten av det å ha foreldre med utdanning på grunnskolenivå gjør at sannsynligheten for å være sterkt sosialhjelpsavhengig ligger på rundt 35 prosent blant de som mottar sosialhjelp. Den resterende gruppen av sosialhjelpsmottakerne er mindre avhengige av sosialhjelp. Andelen sterkt sosialhjelpsavhengige synker jo høyere utdanning foreldrene har. For de som har foreldre med høy universitets- og høyskoleutdanning går skillet ved ca 25 prosent sjanse for å være sterkt sosialhjelpsavhengig og 75 prosents sannsynlighet for å være svakt sosialhjelpsavhengig.

5.2.4 Tolkning og diskusjon

Ut fra resultatene i disse to analysene kan vi konkludere med at hypotese 2 får støtte. Foreldrenes inntekt og utdanning har stor betydning for sannsynligheten for ulike grader av sosialhjelpsavhengighet. Vi kan ut fra dette slutte at de sosialhjelpsavhengiges grad av økonomiske vansker henger sammen med sosial bakgrunn. Det er forskjell på en situasjon hvor man i en akutt knipe mottar et mindre beløp, eller om man er avhengig av sosialhjelp over et lengre tidsrom. Det siste tilfellet vil være langt mer problematisk, og kan bety at man har havnet i permanent fattigdom. De som er avhengige av sosialhjelp har naturlig nok økonomiske problemer. Kanskje kan alle defineres som i faresonen for marginalisering og sosial eksklusjon. Samtidig kan det hende at det kan finnes et segment av fattige sosialhjelpsmottakere som har større problemer med å komme ut av en slik avhengighetssituasjon enn den øvrige gruppen. Og det kan se ut til at forklaringen på det er å finne i sosial bakgrunn.

Økonomisk bakgrunn og foreldres utdanningsnivå ser ut til å spille en viktig rolle i forhold til å forklare marginalisering fordi det er så stor forskjell på hvem som blir mest avhengig av offentlig støtte. Men om dette skyldes foreldres evne til å hjelpe, sosialisering eller strukturelle forhold er vanskelig å trekke konklusjoner om på bakgrunn av denne analysen.

5.3 Stabile klasseforskjeller ?

Undersøkelse av hypotese 3:

”Sammenhengen mellom sosialhjelpsavhengighet og lav sosial bakgrunn i form av lav inntekt og lav utdanning hos foreldrene er blitt sterkere i de senere årene”

Tabell 5.3 Effekten av fødselsår, kjønn, foreldres inntekt, utdanning, og samspill mellom sosial bakgrunn og fødselsår på sannsynligheten for sosialhjelpsavhengighet. Logistisk regresjon

	Modell 1		Modell 2	
	B	St.feil	B	St.feil
Konstant	-0,645 ***	0,022	-0,663 ***	0,029
Fødselsår (ref kat 1970)				
1971	0,028	0,023	0,034	0,023
1972	0,045	0,023	0,057 *	0,025
1973	0,021	0,024	0,039	0,027
1974	-0,057 *	0,024	-0,033	0,031
1975	-0,050 *	0,025	-0,020	0,036
1976	-0,016	0,026	0,020	0,041
1977	0,022	0,027	0,064	0,046
1978	0,064 *	0,027	0,112 *	0,052
1979	0,157 ***	0,027	0,211 ***	0,058
Kjønn (kvinne =1)	0,114 ***	0,012	0,114 ***	0,012
Foreldres inntekt (100-tusen)	-0,197 ***	0,003	-0,201 ***	0,006
Foreldres inntekt kvadrert	0,00010 ***	0,000	0,00010 ***	0,000
Foreldres utdanning videregående nivå	-0,399 ***	0,016	-0,380 ***	0,025
Foreldres utdanning universitet/høyskole lavere nivå	-0,656 ***	0,021	-0,548 ***	0,035
Foreldres utdanning universitet/høyskole høyt nivå	-0,844 ***	0,034	-0,673 ***	0,057
Samspill mellom fødselsår og sosial bakgrunn				
Fødselsår * foreldres inntekt			0,001	0,001
Fødselsår * foreldre m videregående utdanning			-0,007	0,006
Fødselsår * foreldre m univ/høysk lavt nivå			-0,028 ***	0,007
Fødselsår * foreldre m univ/høysk høyt nivå			-0,045 ***	0,012

***=p<0,001

**=p<0,01

*=p<0,05

N= 279 643

Referansekategori for foreldres utdanning er grunnskolenivå

Jeg har testet antakelsen om endringer i forholdet mellom sosial bakgrunn og sosialhjelpsavhengighet på flere ulike måter. Men jeg har ikke i disse analysene funnet noe som tyder på at det er særlig store endringer i dette forholdet over tid (disse analysene er ikke vist her). Jeg har for eksempel sett etter endringer over tid i forhold til effektene av foreldrenes utdanning og deres inntekt ved hjelp av lineær regresjon. Her har jeg sett på kun de som har mottatt sosialhjelp og deres sosiale bakgrunn, men jeg fant ikke signifikante endringer over tid her. Dessuten har jeg også gjort en lineær regresjonsanalyse for et utvalg som består av alle, enten de har mottatt sosialhjelp eller ikke, men her var utslagene av de variablene som tester utvikling over tid ikke signifikante. Jeg har også sett etter endringer i effekten av sosial bakgrunn over tid for et utvalg av sterkt og svakere avhengige av sosialhjelp. Her fikk jeg heller ikke signifikante utslag. Den eneste regresjonen hvor jeg finner små tegn til endringer i er den binomiske logistiske regresjonen som vi ser over i 5.3.

5.3.1 Tendenser i tabellen

I tabell 5.3 innføres samspill mellom fødselsår og foreldrenes inntekt og utdanning for å undersøke om det finnes endring over tid i forholdet mellom sosial bakgrunn og sosialhjelpsavhengighet. Jeg er interessert i å se om klasseforskjellene har blitt mer fastlåste i løpet av den 11 års perioden jeg tar for meg. Ved å sjekke samspillet mellom den kontinuerlige variabelen fødselsår, da mellom 1970 og 1979, og foreldres inntekt og utdanning ser vi hva slags effekter dette har på sannsynligheten for avhengighet av sosialhjelp.

Vi ser at effekten av samspill mellom foreldres inntekt og fødselsår, og effekten av samspill mellom det å ha foreldre med videregående utdanning og fødselsår, ikke er signifikante. Dette betyr at det ikke har vært noen endring i perioden mellom 1992 og 2003 når det gjelder disse variablene som betegner deler av personenes sosiale bakgrunn. Derfor er dette heller ikke illustrert nedenfor. Vi finner stabile trekk i betydningen av foreldrenes utdanning i den 11 års-perioden vi ser på her. Det er kun de høyeste nivåene av foreldrenes utdanning som gir signifikante effekter i samspill med fødselsår ser vi ut fra tabellen.

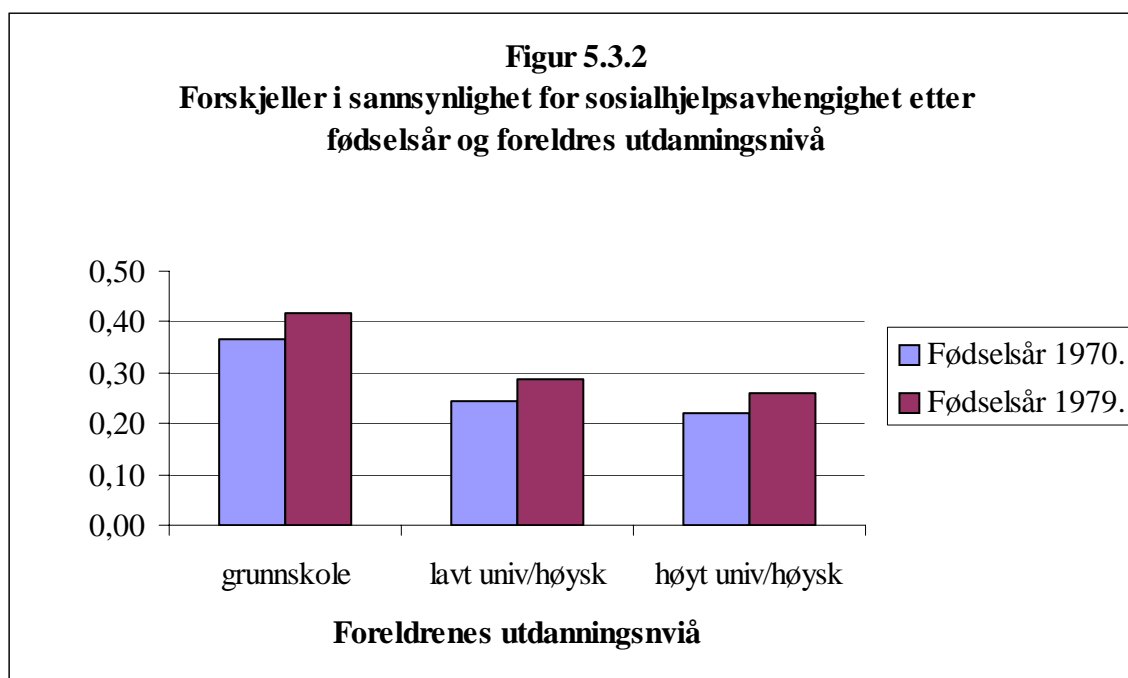
Når vi ser på de som har foreldre med utdanning på universitet og høyskole både på høyt og lavere nivå så ser vi tegn til visse endringer. Effekten av disse samspillene er litt redusert. Dette betyr at det å ha foreldre med høy utdannelse betyr noe mindre i 2003 enn det gjorde i

1992. Dette kunne bety at nettopp det motsatte av det hypotese 3 postulerer tilfelle. Men disse effektene er veldig små. Vi kan i hvert fall kan slå fast at reproduksjonen av klasseforskjeller ikke ser ut til å være forsterket de senere årene. Effektene av sosial bakgrunn ser heller ut til å være stabile.

I modell 1 i tabellen over ser vi at fødselsåret 1979 skiller seg ut i forhold til de andre fødselsårene jeg kontrollerer for ved å ha en signifikant positiv effekt på sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker. Vi ser også i den lineære regresjonsanalysen i tabell 5.2.1 at fødselsårene 1978 og 1979 skiller seg ut på samme måte. De som er født i disse to årene mottar gjennomsnittlig flere måneder med sosialhjelp enn de som er født i mellom 1970 og 1977. Det er altså utdelt flere måneder med sosialhjelp for disse årskullene i perioden mellom de er 22 og 24 år enn for de andre årene. Dette er kontrollert for foreldrenes inntekt og deres utdanning.

Dette kan bety at vi ser en utvikling hvor sosialhjelpsavhengigheten har blitt mer langvarig. Dette kan skyldes at det foreligger endringer i utdelingspraksisen i forhold til sosialhjelpen, eller at det er større behov for sosialhjelp i disse årskullene. Men siden tidsperspektivet ikke er lengre enn 11 år så er det vanskelig å si om det er noe som gjelder spesielt for året 1979. Når vi kontrollerer for samspill mellom fødselsår og sosial bakgrunn finner vi at effekten av fødselsår 1979 faktisk øker litt i forhold til modell 1. Til tross for at vi skiller mellom sosiale bakgrunner så har allikevel de som er født i 1979 en signifikant høyere sannsynlighet for å være sosialhjelpsmottakere enn de som er født i andre fødselsår.

5.3.2 Liten endring i betydningen av sosial bakgrunn

I dette diagrammet ser vi illustrert resultater for kvinner som er født i 1970 og som har foreldre med laveste inntekt. Vi ser her i figur 5 illustrert hvilken betydning foreldrenes utdanningsnivå har for de som er født i 1970 og 1979. Forskjellen i sannsynlighet for sosialhjelpsavhengighet mellom de ulike fødselskullene ligger på i underkant av fem prosent for alle de tre typene foreldreutdanning som har endret seg. Dette er ingen stor forskjell, men det forteller allikevel at det faktisk foreligger en liten endring. Flere av variablene for foreldrenes utdanning har altså mindre effekt på sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker i perioden 1992-1994 enn for perioden 2001-2003. Dette indikerer at på utdanningsområdet har reproduksjonsgraden i forhold til en marginalisert posisjon som sosialhjelpsavhengighet blitt noe svekket.

5.3.3 Tolkning og diskusjon:

Ut fra de resultatene vi finner i tabell 5.3.2 kan vi trekke den konklusjonen at hypotese 3 ikke støttes. For det første ser vi at sammenhengen mellom foreldrenes utdanning og sannsynlighetene for å bli sosialhjelpsavhengig har blitt noe svakere på de 11 årene jeg ser på. En opplagt tolkning av dette er at foreldrenes utdanningsnivå, og da spesielt effekten av det å

ha foreldre med høyere utdanning, har mindre å si for de unges evne til å klare seg økonomisk. Dette kan skyldes at foreldrenes utdanning har mindre betydning for den karriereveien man selv velger og for den utdanningen man tar, og dermed indirekte for sannsynligheten for å klare seg uten sosialhjelp. Hvis dette er en riktig tolkning så gir dette muligens støtte til teorier som legger vekt på at samfunnet er mer individualisert og at sosial bakgrunn betyr mindre. Men samtidig er den endringen som kommer frem i sannsynlighet for sosialhjelpsavhengighet over tid veldig liten. Derfor er det ikke sikkert at man bør legge så stor vekt på dette funnet.

Men vi ser også at det ikke foreligger noen endring for de som har foreldre med videregående utdanning på sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker. Kan dette bety at det fortsatt er like store fordeler ved å ha foreldre med videregående utdanning? Vi vet at det i Norge og andre land har blitt mer utbredt å ta høyere utdanning (Hansen 1995,1999). Kanskje denne ”inflasjonen” i utdanning kan forklare at betydningen av foreldres høyere utdanning for sannsynligheten for å ende opp i en ugunstig posisjon er noe redusert. Dette skyldes i så tilfelle at foreldrenes utdanningsnivå samlet sett har økt i den perioden vi ser på og at dette er grunnen til at flere personer med foreldre med høyere utdanning blir sosialhjelpsavhengige.

De resultatene vi finner i analysen antyder at balanseforholdet mellom foreldrenes inntekt og deres utdanning i forhold til betydning for sosialhjelpsavhengighet kan være noe forskjøvet. Vi ser at foreldrenes inntekt betyr det samme i hele perioden, mens at høy utdanning hos foreldre betyr litt mindre. Hvis vi skal kunne forklare at foreldrenes utdanning påvirker sannsynligheten for sosialhjelpsavhengighet så er det naturlig å tenke seg at det skjer fordi det er korrelasjon mellom foreldrenes inntekt og utdanning. Det er ikke så lett å forklare en direkte påvirkning fra foreldres utdanning på sannsynligheten for sosialhjelpsavhengighet. Man kunne tenke seg at sammenhengen mellom utdanning og inntekt hos foreldrene er svekket. Det vil si at høyere utdanning betyr mindre for hvilken lønn foreldrene har i den perioden vi ser på. Dermed kan inntekten bety like mye for foreldrenes evne til å hjelpe sine barn i vanskelige økonomiske situasjoner, mens deres utdanningen ikke har så mye å si.

Dersom inntekten til foreldrene hadde hatt redusert betydning over dette tidsrommet så kunne en mulig forklaring på dette vært at vi i den aktuelle perioden hadde sett virkningen av bedre offentlige økonomiske støtteordninger som bidrar til å løsrive enkeltmennesker fra avhengighet av familien. Da ville vi kunnet snakke om en defamilisering som Esping-

Andersen mener kjennetegner skandinaviske velferdsstater. Men det vi finner i denne analysen viser at foreldrenes inntekt betyr det samme for sannsynligheten for sosialhjelpsavhengighet i hele perioden. Vi finner altså en indikasjon på stabilitet i reproduksjonen av sosiale posisjoner over en 11 års periode. Det vi finner her føyer seg altså inn i rekken av funn som er gjort i studier som legger vekt på betydningen av sosial bakgrunn.

Teorier om sterke endringer i samfunnsstrukturen ser ikke ut til å være riktig ut fra de funn vi gjør i denne analysen. Klasseforskningen har pekt på at stabilitet er et rådende trekk ved samfunnsstrukturene og resultatene som fremkommer her i denne analysen ser altså ut til hovedsakelig å bekrefte denne oppfatningen. Som vi har sett er betydningen av foreldrenes høye utdanning sannsynligvis noe svekket. Men siden denne endringen er så liten og siden foreldrenes inntekt har samme betydning gir ikke dette grunnlag for å gi støtte til teorier om individualisering og utjevning i det moderne samfunnet.

Vi ser her på en begrenset tidsperiode på 11 år. Dette er et relativt langt tidsspenn sett i forhold til tilgjengeligheten av denne type data. Men ideelt sett kunne man ønsket å ha tilgang på materiale som viser endringer over et enda lengre tidsrom enn det vi har her. Kanskje er stabilitet over en 11 års periode ikke tilstrekkelig til å si noe om vi ser et stabilt mønster av varig art eller om det gjelder spesielt for perioden mellom 1992 og 2003. Vi vet at dette er en periode i Norge hvor klasseforskjellen har økt og arbeidsledigheten har svingt fra høy tidlig på 1990-tallet til lav på begynnelsen av 2000-tallet. Men det er vanskelig å si noe konkret om hvilken påvirkning slike forhold har på denne utviklingen. Dessuten er det snakk om et langt tidsrom dersom man også vil vurdere samfunnsforholdene da foreldrenes sosiale posisjoner som inntekt og utdanning ble målt. Dette er interessant fordi foreldrenes sosiale posisjoner også formes av samfunnsutviklingen.

5.4 Sammenheng mellom sosialhjelpsavhengighet, dårlig familieøkonomi og kvinnelig aleneforsørger ?

Undersøkelse av hypotese 4: ”Særskilte oppvekstvilkår som det å ha enslig forsørger i oppveksten øker sannsynligheten for å bli avhengig av sosialhjelp”

Tabell 5.4 Effekter av fødselsår, kjønn, foreldres inntekt, foreldres utdanning og registrert med alenemor på sannsynlighet for avhengighet av sosialhjelp 22-24 åringer i perioden 1992-2003. Logistisk regresjon

	Modell 1		Modell 2		Modell 3	
	B	St.feil	B	St.feil	B	St.feil
Konstant	-0,645	0,021	-0,84 ***	0,022	-0,804 ***	0,022
Fødselsår (ref kat 1970)						
1971	0,028	0,023	0,023	0,023	0,024	0,023
1972	0,045 *	0,023	0,031 ***	0,023	0,033	0,023
1973	0,021	0,024	-0,003 ***	0,024	0	0,024
1974	-0,057 **	0,024	-0,085 **	0,025	-0,081 **	0,025
1975	-0,05 *	0,025	-0,087 **	0,026	-0,082 **	0,026
1976	-0,016	0,026	-0,062 *	0,026	-0,057 *	0,026
1977	0,022	0,027	-0,042	0,027	-0,036	0,027
1978	0,064 **	0,027	-0,007	0,028	-0,001	0,028
1979	0,157 ***	0,027	0,073 **	0,027	0,078 **	0,027
Kjønn (kvinne =1)	0,114 ***	0,012	0,113 ***	0,012	0,113 ***	0,012
Foreldres inntekt (100-tusen)	-0,197 ***	0,003	-0,173 ***	0,003	-0,182 ***	0,003
Foreldres inntekt kvadrert	0,0001 ***	0,000004	0,00009 ***	0,000004	0,00009 ***	0,000004
Foreldre m utd vidg nivå	-0,399 ***	0,016	-0,395 ***	0,016	-0,394 ***	0,016
Foreldre m lavere univ/høysk utd	-0,656 ***	0,021	-0,657 ***	0,021	-0,654 ***	0,021
Foreldre m høy univ/høysk utd	-0,844 ***	0,034	-0,854 ***	0,035	-0,845 ***	0,035
Registrert med én forelder						
Er registrert med alenemor			0,918 ***	0,016	0,737 ***	0,031
Samspill						
Alenemor*foreldreinntekt					0,046 ***	0,007

***=p<0,001

**=p<0,01

*=p<0,05

N=279 643

Referansekategori for foreldres utdanning er grunnskolenivå

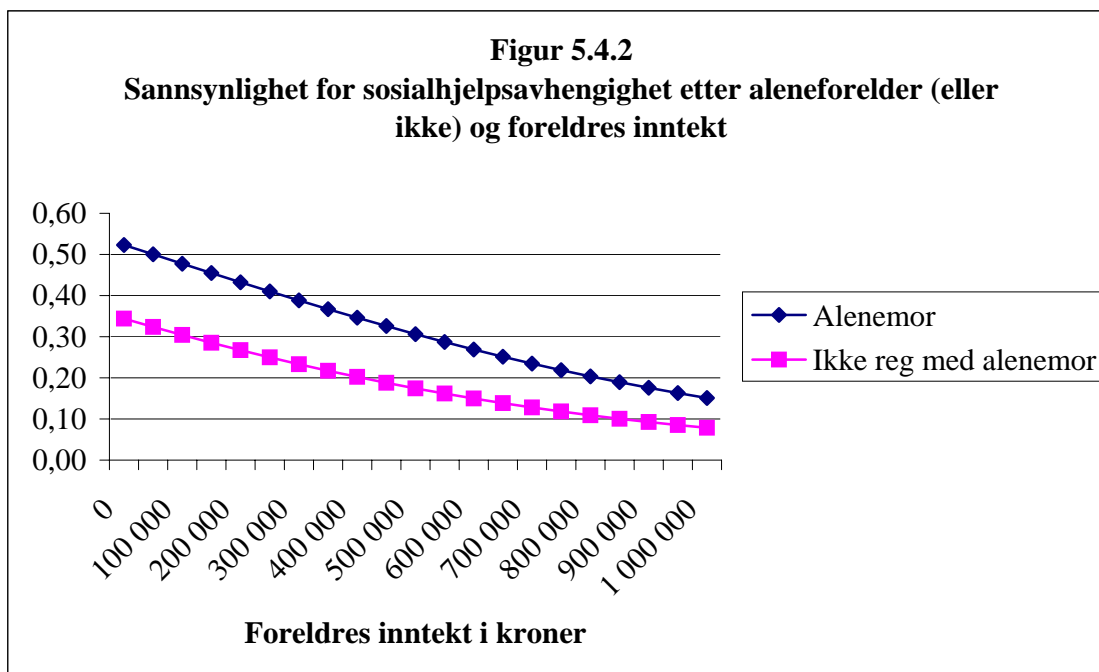
5.4.1 Tendensene i tabellen

I denne analysen har jeg trukket inn en ny faktor som kan belyse den sosiale bakgrunnen til enhetene. Her trekker jeg inn en uavhengig variabel som viser om man har hatt enslig forsørger eller ikke. Jeg har valgt å konsentrere meg om alenemødre siden dette er mest utbredt.

Vi ser i modell 2, der alenemor-variabelen trekkes inn, at denne har en relativt stor positiv effekt på sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker. Effekten er signifikant på 0,1 prosent nivå. Alenemor eller annen kvinnelig omsorgsperson øker sannsynligheten for å bli avhengig av sosialhjelp i en kortere eller lengre periode i 22-24 års alderen. For gruppen som ikke er registrert med alenemor er det nødvendigvis snakk om å vokse opp med to foreldre i de fleste tilfeller, selv om også andre familieformer er med i denne kategorien. Den effekten vi finner betyr altså mye for sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker.

Jeg har også kontrollert for samspill mellom alenemorvariabelen og foreldreinntekt. Dette er for å se om det er en sammenheng mellom disse delene av oppveksten til de personene jeg er interessert i å studere. Min antakelse er at det er større sannsynlighet for at det å ha en aleneforelder er knyttet til det å ha lave foreldreinntekter enn høye foreldreinntekter. Dette samspillet har en signifikant positiv effekt, selv om effekten er liten. Dette tyder på at det å vokse opp med kun én forelder, og da en kvinne, er knyttet til det å ha dårligere økonomi i oppveksten enn det å vokse opp med to foreldre. Det foreligger ikke noe samspill mellom alenemorvariabelen og egen utdanning (ikke vist her). De resultatene vi får når vi kontrollerer for alenemor er derimot med på å forsterke bildet av den påvirkningen sosial bakgrunn faktisk har på sannsynlighet for sosialhjelpsavhengighet.

5.4.2 Enslig mor gir økt sannsynlighet for sosialhjelpsavhengighet

I figur 5.4.2 ser vi beregnede sannsynligheter for å være avhengig av sosialhjelp i alderen 22 til 24 år, for kvinner som er født i 1970 med foreldre med laveste utdanning. Vi ser at det er stor forskjell mellom det å ha alenemor og det å ikke ha det i forhold til sannsynligheten for å bli sosialhjelpsmottaker, etter foreldrenes inntekter. For de som har foreldre med de laveste inntektene er sannsynligheten for å bli sosialhjelpsmottaker så høy som over 50 prosent dersom man også er registrert med alenemor. Dette betyr at det er større sannsynlighet for å ende som sosialhjelpsmottaker enn ikke dersom man kommer fra slike oppvekstforhold. Dette er ganske oppsiktsvekkende. Til sammenligning er det kun noe over 30 prosents sannsynlighet for å bli sosialhjelpsmottaker dersom foreldrene har like lave inntekter, og man ikke har alenemor.

5.4.3 Tolkning og diskusjon

Hypotese 4 får støtte ut fra de funn som er gjort i tabell 5.4. Sosial bakgrunn viser seg å ha stor effekt på sannsynligheten for sosialhjelpsavhengighet. Og vi ser at ved å kontrollere for det å være registrert med alenemor så føyer vi til enda en dimensjon som er med på å forklare sosialhjelpsavhengigheten hos de unge sosialhjelpsmottakerne vi ser på i denne analysen.

Effekten av alenemor-variabelen forsterker også betydningen av foreldrenes inntekt for sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker. Dette understreker at sosial bakgrunn har stor betydning for sannsynligheten for å være sosialhjelpsavhengig.

De resultatene vi finner her virker rimelige ut fra det vi vet om at familieøkonomien ofte er dårligere for aleneforeldre som er avhengig av én inntekt. Dette betyr at dersom barn av enslige forsørgere havner i en vanskelig økonomisk situasjon så vil det være færre økonomiske ressurser i hjemmet å trekke på for denne gruppen. Noe som gjør det mer komplisert å tolke disse resultatene er at for de personene i utvalget som har foreldre som er alenemødre er gjelder registreringen av foreldreinntekten både mors og fars samlede inntekt og dette gir derfor ikke nødvendigvis et riktig bilde av alenemorens inntekt. Men det virker allikevel rimelig å tolke foreldreinntekt-variabelen som en indikasjon på sosialt lag.

Effekten av alenemor reduseres noe når vi kontrollerer for egen utdanning, men ikke mye (ikke vist her). Effekten har fortsatt stor betydning for sannsynligheten for å bli avhengig av sosialhjelp i ung alder selv om vi ser på de som har lik utdanning. Dette kan tolkes dit hen at en oppvekst med alenemor ikke gir større sjanse for at disse barna selv tar lav utdanning, og at dette igjen gir større sannsynlighet for sosialhjelpsavhengighet. Det å være registrert med enslig mor er ikke en bakenforliggende faktor som alene kan forklare sosialhjelpsavhengighet, men andre faktorer som for eksempel eget utdanningsnivå har mye å si.

Det å ha alenemor gir en noe brattere kurve i forhold til forelderinntekter enn det å ikke ha det. Forelderinntekten betyr mer for gruppen som med alenemor enn den betyr for de som ikke har det. Forskjellene i sosialhjelpssannsynlighet etter foreldreinntekt spriker altså mer for de med alenemødre enn for den andre gruppen. Nå vi sammenligner gruppene som har de høyeste foreldreinntektene så ser vi at sannsynlighetene for å være avhengig av sosialhjelp blir mer like. Det vil si at alenemorvariabelen har mest å si for sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker for de med de laveste foreldreinntektene. Dette tegner et bilde av at en ugunstig oppvekst med kvinnelig aleneforsørger og dårlig økonomi gir et enda dårligere utgangspunkt for å klare seg uten offentlig støtte i unge år, enn kun det å ha foreldre med lave inntekter og utdanning.

Man kan tenke seg at det kanskje finnes det flere negative dimensjoner ved en oppvekst med kvinnelig aleneforsørger enn kun dårligere økonomiske betingelser. Her kan vi kanskje trekke

inn Bourdieus teori om sosial kapital som en mulig forklaring. Kanskje er en oppvekst med alenemor forbundet med fravær av et potensielt sosialt nettverk. I følge Bourdieu vil det være lettere å etablere seg i arbeidslivet og på andre arenaer av samfunnslivet dersom man har et stort og ressurssterkt sosialt netteværk rundt seg. Dette kan for eksempel være venner av foreldrene, barn av foreldrenes venner, familien til begge foreldrene og dennes bekjente. Dersom man vokser opp med kun én av foreldrene kan dette være med på å redusere det sosiale nettverket til en ung arbeidssøker. Men disse sammenhengene er for kompliserte til å trekke noen klare slutninger om ut i fra de dataene som foreligger her.

5.5 Kan ugunstige livskarrierer forklare sosialhjelpsavhengighet?

Undersøkelse av hypotese 5:

”En positiv sammenheng mellom sosialhjelpsavhengighet og lav sosial bakgrunn skyldes ugunstige livskarrierer”

Tabell 5.5 Effekter av fødselsår, kjønn, foreldres inntekt og utdanning og egen utdanning på sosialhjelpsavhengighet for 22-24 åringer i perioden 1992-2003. Logistisk regresjon

	Modell 1		Modell 2	
	B	St.feil	B	St.feil
Konstant	-0,645 ***	0,022	-0,917 ***	0,023
Fødselsår (ref kat 1970)				
1971	0,028	0,023	0,034	0,023
1972	0,045	0,023	0,051 *	0,023
1973	0,021	0,024	0,040	0,024
1974	-0,057 *	0,024	-0,015	0,025
1975	-0,05 *	0,025	0,006	0,026
1976	-0,016	0,026	0,059 *	0,027
1977	0,022	0,027	0,102 ***	0,028
1978	0,064 *	0,027	0,131 ***	0,028
1979	0,157 ***	0,027	0,208 ***	0,028
Kjønn (kvinne =1)	0,114 ***	0,012	0,274 ***	0,012
Foreldres inntekt (100-tusen)	-0,197 ***	0,003	-0,165 ***	0,003
Foreldres inntekt kvadrert	0,0001 ***	0,000004	0,00009 ***	0,000004
Foreldres utdanning videregående nivå	-0,399 ***	0,016	-0,268 ***	0,016
Foreldres utdanning lavere univ/høyskole	-0,656 ***	0,021	-0,217 ***	0,022
Foreldres utdanning høy univ/høyskole	-0,844 ***	0,034	-0,075 *	0,036
Egen utdanning i perioden 22-24 år				
Høyere utdanning (4 år) ferdig			-0,521 ***	0,062
Høysk /universitet i deler av perioden			-0,910 ***	0,022
Høysk /universitet i hele perioden			-1,542 ***	0,023
Videregående utdanning ferdig			-0,265 ***	0,028
Utdanning lavt nivå i deler av perioden			0,624 ***	0,014
Utdanning lavt nivå hele perioden			0,428 ***	0,023

***=p<0,001

**=p<0,01

*=p<0,05

N=279 643

Referansekategori for foreldres utdanning er grunnskolenivå.

Referansekategori for egen utdanning er ingen ferdig eller påbegynt utdanning.

5.5.1 Tendenser i tabellen

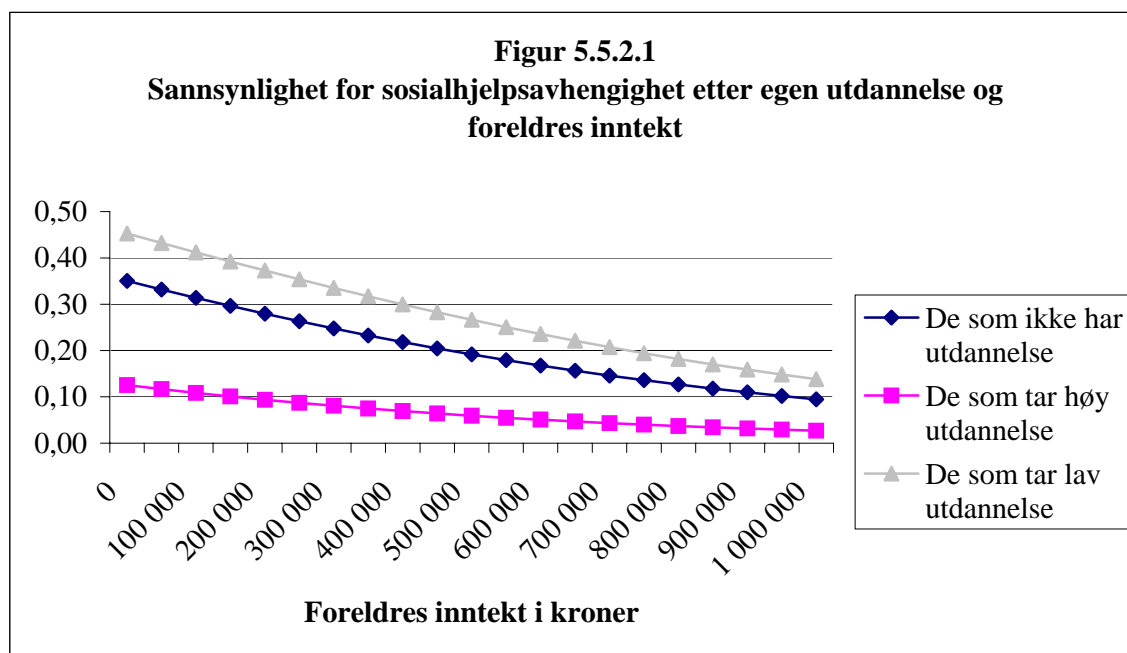
Modell 1 i analysen har vi sett på tidligere, den brukes for å svare på hypotese 1. Der så vi at sosial bakgrunn har stor betydning for sannsynligheten for å bli avhengig av sosialhjelp. I modell 2 kontrollerer vi for det nivået av utdanning som er oppnådd i alderen 22 til 24 år eller den igangværende utdanningen til personene. Vi ser da at sosial bakgrunn har noe mindre betydning når vi trekker inn egen utdanning i forhold til sannsynligheten for sosialhjelpsavhengighet. Effekten av variablene for foreldres utdanning på videregående nivå og lavere universitet- og høyskolenivå er redusert i modell 2, og disse har blitt mer like. Disse effektene er signifikante på 0,1 prosents nivå. Effekten av det å ha foreldre med utdanning på universitet eller høyskole på høyt nivå er kun signifikant på fem prosents nivå kontrollert for egen utdanning. Dette betyr at det er vanskelig å si noe sikkert om betydningen av denne variabelen. Men effekten ser ut til å være redusert. Vi ser også at effekten av foreldrenes inntekt på sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker er noe redusert når vi kontrollerer for eget utdanningsnivå. Men forskjellen mellom modell 1 og 2 er ikke stor på dette området. Foreldrenes inntekt har stor betydning også i modell 2 for sannsynligheten for sosialhjelpsavhengighet.

Det utdanningsnivå personene i undersøkelsen har oppnådd i 22 til 24 års alder, og om man er ferdig eller i gang med utdanning har mye å si for sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker. Det er også klare forskjeller mellom det å ta lav eller høy utdanning. De som ikke har noen utdanning, som har lav utdanning, eller som tar lav utdanning i hele eller deler av perioden mellom 22 og 24 år har høyere sannsynlighet for å være avhengige av sosialhjelp enn de som har høy utdannelse eller tar høyere utdannelse i denne alderen. Det å ta lav utdanning i deler av perioden har høyest sannsynlighet for å være sosialhjelpsmottaker og de som er under høyere utdanning i hele perioden har lavest sannsynlighet for sosialhjelpsavhengighet.

Kjønnsforskjellen i forhold til sannsynlighet for sosialhjelpsavhengighet øker noe når vi kontrollerer for egen utdanning i modell 2. Kvinner har da noe høyere sannsynlighet for å bli avhengige av sosialhjelp enn menn kontrollert for fødselsår, sosial bakgrunn og egen utdanning. Men kjønn har allikevel ikke stor betydning for sannsynligheten for sosialhjelpsavhengighet. Mønsteret for effektene av fødselsår forandrer seg ikke mye til fra

modell 1 til modell 2. Kun de seneste fødselsårene gir signifikante effekter på sannsynligheten for sosialhjelpsavhengighet.

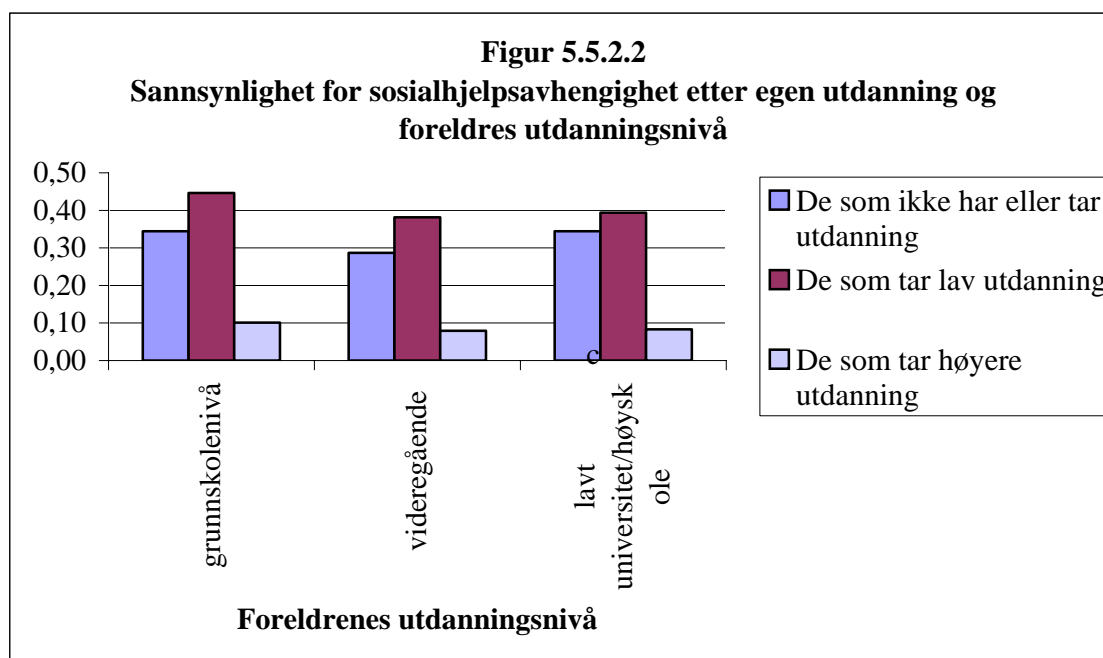
5.5.2 Sammenheng mellom egen utdanning og sosialhjelpsavhengighet

Vi ser her i figur 5.5.2.1 vist resultater for kvinner som er født i 1970 og som har foreldre med laveste utdanning. Kvinner er også her valgt fordi resultatene er så like for menn og kvinner. Dette diagrammet illustrerer forskjellene mellom de mellom 22 og 24 år som er under utdanning på et høyt nivå (universitet eller høyskole høyere nivå) og de som i denne perioden tar utdanning på lavt nivå (fra laveste opp til videregående nivå), kontrollert for foreldrenes inntekter. Diagrammet viser tydelig hvor ulike sannsynlighetene er for de tre gruppene. For de som selv er under utdanning på høyere nivå i hele perioden varierer sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker fra 10 prosent til nesten ned mot 0 prosent. Det siste er oppsiktsvekkende lavt. Og vi ser at denne kurven er slakere enn de to andre, noe som innebærer at foreldreinntekt ikke betyr så mye for denne gruppen. Mens for de som på dette tidspunktet ikke har skaffet seg en utdanning og ikke studerer ser vi en bratt synkende kurve som viser at foreldreinntekt har mye å si for sannsynligheten for å bli sosialhjelpsavhengig.

Nærmere 35 prosent av de som ikke tar utdanning og som kommer fra lavinntektsfamilier mottar sosialhjelp.

De som kommer fra familier med de laveste foreldreinntektene har høyest sannsynlighet for å være avhengig av sosialhjelp i 22 til 24 års alder når de selv tar utdanning på lavt nivå, det vil si videregående nivå. Man kunne tenke seg at det er en enda mer ugunstig situasjon å være i at man ikke har noen utdanning i det hele tatt. Men her kan det være for eksempel arbeidsmarkedstiltak som spiller inn. Det kan da være at arbeidsledige er overrepresentert i denne gruppen. Et vanlig arbeidsmarkedstiltak er som kjent å ta etter- og videreutdanning. Den aldersgruppen vi ser på her er mellom 22 og 24 år og skulle etter vanlig studieprogresjon vært ferdig med videregående skole. Så man kan trekke den konklusjonen at det virker beskyttende mot å bli sosialhjelpsavhengig å følge vanlig studieprogresjon. På bakgrunn av det Pedersen (1996) fant i sin studie av unge arbeidsledige kan vi tenke oss at det kanskje foreligger sammenhenger her mellom det å droppe ut fra videregående skole og det å bli arbeidsledig. Men dette har jeg ikke testet i denne analysen.

I figur 5.5.2.2 ser vi resultater fra analysen illustrert for kvinner født i 1970 som har foreldre med laveste inntekt. Dette diagrammet viser sannsynlighet for sosialhjelpsavhengighet for de

som ikke har eller tar utdanning, de som tar lav utdanning og de som tar høyere utdanning i hele perioden i alderen 22-24 år, etter foreldrenes utdanning. Her ser vi at de som tar utdanning på lavt nivå, det vil si videregående nivå i 22 til 24 års alderen jevnt over har mye høyere sannsynlighet for å bli sosialhjelpsavhengige enn de som er under utdanning på universitet og høyskole. Det å ha foreldre med utdanning på grunnskolenivå gir høyest sannsynlighet for å bli avhengig av sosialhjelp. Forskjellene mellom det å ha foreldre med utdanning på videregående nivå og foreldre med utdanning på universitet og høyskole lavt nivå er ikke store. Men det ser ut til at kontrollert for egen utdanning gir det noe bedre beskyttelse mot sosialhjelpsavhengighet å ha foreldre med kun videregående utdanning. Vi kan se ut fra tabell 5.5 at det å ha foreldre med høyeste utdanning ikke har signifikant effekt på sannsynligheten for å bli sosialhjelpsmottaker, kontrollert for egen utdanning.

Vi finner ikke helt det samme mønsteret i modell 2 som når vi kun kontrollerer for sosial bakgrunn i modell 1. Der synker sannsynlighetene suksessivt ettersom foreldrenes utdanning øker. Men her ser vi at det å ha foreldre med opp til videregående utdanning gir lavere sannsynligheter enn de andre typene foreldreutdanning. Dette er fordi vi kontrollerer for egen utdanning. Dette betyr at sosial bakgrunn, som her foreldrenes utdanningsnivå, sannsynligvis påvirker personenes egne utdanningsvalg. Det finnes sannsynligvis en reproduksjon av slike valg spesielt hos de med foreldre med de høyeste utdanningene. Dersom barna til foreldre med høy utdanning selv i de fleste tilfeller tar høyere utdanning vil ikke det at foreldrene har høy utdanning gi noe eget utslag på sannsynligheten for å bli sosialhjelpsmottaker.

5.5.3 Tolkning og diskusjon

5.5.3.1 Egen utdanning og sosialhjelpsavhengighet

Hovedtendensen i analysen i tabell 5.5 er at høyere utdanning gir lavere sannsynlighet for å havne i en ugunstig livssituasjon som det å være avhengig av sosialhjelp, enn lav utdanning. Det er slik at de som har utdanning opp til videregående nivå i 22-24 års alderen, eller som er under denne type utdanning i hele eller deler av perioden, har høyere sannsynlighet for å bli avhengige av sosialhjelp enn de som tar utdanning på høyere nivå i deler av eller hele denne perioden. Det er naturlig å tolke forskjellene vi observerer i forhold til hvor lenge man er under utdanning i 22 til 24 års alder (hele eller deler av perioden) ut fra tanken om at utholdenhet over tre år i utdanningssammenheng betyr en sikrere tilknytning til utdanningssystemet. Dette vil både gjelde for høy og lav utdanning. Det er selvsagt også slik

at de som holder på med høy utdanning til de 24 år og gjerne lenger enn dette sannsynligvis også ender opp med avsluttet utdanning på et høyere nivå enn de som er ferdige med sin utdanning i 22 til 24 års alder. Men siden utdanningsvariablene ikke gir full informasjon om en persons utdanning i et lengre tidsperspektiv er det ikke noe poeng i å overtolke disse forskjellene.

I en lineær regresjon (ikke vist her) har jeg også funnet tilsvarende resultater i forhold til effekten av eget utdanningsnivå. De som har eller tar utdanning på universitet eller høyskole på alle nivåer i perioden 22-24 år mottar gjennomsnittlig noe færre antall måneder med sosialhjelp enn de som tar utdanning på videregående nivå i denne perioden, eller ikke har utdanning ut over videregående nivå. Dette forsterker det inntrykket man får fra resultatene den logistiske regresjonsanalysen.

Det å være under høyere utdanning gir som vi har sett lavest sannsynlighet for sosialhjelpsavhengighet. Vi vet fra andre undersøkelser at det er stor reproduksjon over generasjonene i mønstre av høyere utdanning (se for eksempel Ellingsæter 1995; Hansen 1995; Hansen 1999; van de Werfhorst 2000). Dette betyr at man kan tenke seg at de som selv tar høyere utdanning også har foreldre med høy utdanning og høye inntekter. Disse har sannsynligvis også muligheter til å få mer økonomisk hjelp hjemmefra under studiet. Dette kan være én forklaring på at sannsynligheten for å bli avhengig av sosialhjelp reduseres så mye for denne gruppen.

Disse resultatene rimer med Bäckmans analyser (1998) hvor han finner at livskarriere bestemmes av sosial bakgrunn og at dette igjen påvirker sannsynligheten for å være uføretrygdet. Veien til mange økonomiske goder går som kjent om utdanning. Dette betyr at gruppen ungdommer med lav utdanning eller uten utdanning er mer økonomisk sårbar. Dette kan kanskje forklare at disse har høyere sannsynlighet for å bli avhengig av sosialhjelp enn de som har høyere utdanning. De som ikke har noen utdanning er kanskje utsatt for en høyere risiko for ikke å få seg lønnsarbeid, eller heltidsarbeid, eller ikke like gode lønninger som de med noen form for utdanning ut over videregående skole.

Noe overraskende kan det kanskje være at de som er ferdige med en fireårig utdanning på universitet eller høyskole har noe lavere sannsynlighet for å klare seg uten sosialhjelp enn de som er under høyere utdanning i deler av eller hele denne perioden. Den gruppen som er

ferdige med en fireårig utdannelse har mulighet til å jobbe og forsørge seg selv og kan derfor virke ressurssterke. Men som vi ser finnes det enda bedre utgangspunkt i forhold til sannsynligheten for sosialhjelpsavhengighet. Dette kan tolkes på flere måter. Sosial bakgrunn henger sammen med studievalg og som jeg har pekt på over er det stor reproduksjon innen høye utdannelser. Dette innebærer kanskje at de som velger utdanninger som varer lengre enn fire år også kommer fra hjem der det finnes mer økonomisk kapital til hjelp i vanskelige økonomiske situasjoner. Men om de sosiale forskjellene mellom familiene til de som tar fire og seks, sju års utdanning er så store er vanskelig å si noe sikkert om. På den andre siden vet vi at en studiesituasjon som oftest innebærer at man tar opp studielån. Man kan tenke seg at man er i en mer sårbar situasjon dersom man har avsluttet utdannelsen og ikke mottar studielån. Lånet kan tenkes å være en ”buffer” mot fattigdom i seg selv og dermed redusere behovet for sosialhjelp.

Men det er også unge i utvalget som tar utdannelse på lavere nivå, det vil si opp til videregående og denne gruppen har enda høyere sannsynlighet for å være sosialhjelpsmottakere enn de to foregående gruppene. Vi vet ikke om studielån i seg selv fungerer som en beskyttelse mot sosialhjelpsavhengighet. Studielånsopptak er også betinget av sosial bakgrunn. De som kommer fra de høyeste sosiale bakgrunnene tar gjennomsnittlig de lengste utdanningene og de tar også opp mest studielån (Fekjær 2000). Dette kan skyldes at ulike økonomiske kår gir ulike risikovurderinger. I tillegg kan vi tenke oss at denne gruppen er tryggere i forhold til å oppleve vanskelige økonomiske kår i studietiden på grunn av foreldrenes evne til å hjelpe dem økonomisk. Men disse sammenhengene blir for kompliserte å gå nærmere inn på siden jeg ikke har sett på sammenhengen med studielånsopptak i denne oppgaven.

Det er vanskelig for meg å si noe konkluderende om hva som er den riktige forklaringen på sammenhengen mellom sosial bakgrunn og utdanningsvalg. Min analyse inneholder ikke all den informasjon som trengs for å besvare dette spørsmålet. Dette blir også grundigere undersøkt i andre studier. Det er selvfølgelig nærliggende å tolke slike sammenhenger i lys av Bourdieus teori om overføring av kapital. Vi ser her at overføring av kulturell kapital fra foreldre til barn kanskje kan være en forklaring. Strukturelle forhold som kulturelle koder, atferd og kunnskap kan gi lettere adgang til høyere utdanning for privilegerte barn. Men finnes det innen utdanningsforskningen andre konkurrerende forklaringer på sosial reproduksjon, eksempler på dette er verditeori eller sosial- posisjonsteori (Boudon 1982;

Gambetta 1987). I disse alternative teoriene hevdes det at utdanningsvalgene styres av enten verdier som er innarbeidet i sosialiseringen, eller en nyttemaksimerende tankegang der det viktigste målet er å unngå sosial degradering i forhold til sine foreldres sosiale posisjoner. Men jeg kan ikke her gå i dybden på dette spørsmålet.

Jeg har sannsynligvis ikke tilgang til tilstrekkelig med informasjon i dette datamaterialet til å få oversikt over det totale bildet av om ugunstige livskarrierer kan forklare sosialhjelpsavhengighet. For å kartlegge dette hadde det vært nyttig å teste flere typer av livskarriere kategorier enn kun enhetenes utdanningssituasjon i øyeblikket. Jeg kunne for eksempel kontrollert for rusmisbruk, arbeidsledighet, sosioøkonomisk status, tidligere sykefravær, jeg kunne sett på om man har fagbrev eller ikke, eller jeg kunne for eksempel kontrollert for om enhetene selv har en aleneforsørgerrolle i den aktuelle perioden. Alt dette kunne gi indikasjoner på mulige årsaker til sosialhjelpsavhengigheten.

5.5.3.2 Sosial bakgrunn, egen utdanning og sosialhjelpsavhengighet

Vi har også kontrollert for sosial bakgrunn i tabell 5.5. Det ser generelt ut til at betydningen av sosial bakgrunn reduseres noe når vi trekker inn egen utdanning. Når vi sammenligner unge med samme utdanningsnivå så betyr foreldrenes utdanningsnivå mindre. Vi ser at de ulike nivåene av foreldreutdanning gir visse forskjeller i sannsynligheten for sosialhjelpsavhengighet til tross for at vi sammenlikner de som har lik utdanning. De som har foreldre med grunnskoleutdanning har noe større sannsynlighet for å være sosialhjelpsmottaker enn de som har foreldre med videregåendeutdanning og lav universitetsutdanning. Men det å ha foreldre med høy universitetsutdanning har ikke så stor negativ effekt på sannsynligheten for å være sosialhjelpsavhengig når vi ser på de som selv har tatt lik utdanning. Dette skyldes sannsynligvis at sosial bakgrunn er med å påvirke valg av nivået på studiene, lengden på studiet og om man fullfører eller ikke. Dette tolkes i lys av at man som tidligere nevnt har lavere sannsynlighet for å bli sosialhjelpsavhengig dersom man tar høy utdanning.

Men vi finner også at foreldrenes inntekt allikevel betyr mye for sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker selv om vi sammenligner de med lik utdanning. Mønsteret for foreldreinntekt er det samme som før vi kontrollerte for egen utdanning. Egne utdanningsvalg ser derfor ikke ut til å fjerne hele effekten av sosial bakgrunn. Dette tyder på at egne

utdanningsvalg og utdanningssituasjon ikke har så stor betydning som man skulle forvente dersom ugunstig livskarriere-teorien skal kunne forklare hele sosialhjelpsavhengigheten.

Bäckman fant at når han kontrollerte for personenes egen karriere ved å se på sosioøkonomisk status, så forklarte det hele den sosiale forskjellen. Han skriver derfor at fattigdomskultur-teorien ville støttes dersom det finnes en resteffekt av sosial bakgrunn til tross for at man har kontrollert for den nåværende sosioøkonomiske statusen til de som er med i undersøkelsen. Jeg kontrollerer ikke for sosioøkonomiske status, kun egen utdanningssituasjon og utdanningsvalg. I denne analysen finner vi noe liknende en slik resteffekt av sosial bakgrunn som Bäckman referer til. Men hvordan skal vi da forklare det at foreldrenes inntekt betyr så mye til tross for at vi sammenligner de med lik utdanning? Dette gir ikke automatisk støtte til en fattigdomskultur- teori. Det kan hende at vi her ser et utslag av foreldrenes evne til å hjelpe sine barn økonomisk. Men som nevnt i del 5.1 har jeg funnet at sammenhengene mellom foreldrenes inntekt og sannsynligheten for sosialhjelpsavhengighet er de samme for de mellom 30 og 32 år som for de mellom 22 og 24 år. På grunn av dette støttes heller ikke denne forklaringen fullt ut.

Man kan også tenke seg andre forklaringer på at foreldrenes inntekt har så mye å si for sosialhjelpsavhengighet. Foreldrenes inntekt kan også tolkes som et mer generelt uttrykk for sosiale posisjoner og klasse. Dette kunne bety at det for eksempel finnes sosiale forskjeller i villigheten til å havne i en lav sosial posisjon. Dette kan i tilfelle støtte en teori om at verdier har stor betydning, noe som harmonerer med en teori om fattigdomskultur. Men man kan også forklare dette ut fra en teori om rasjonelle valg. For grupper i samfunnet med en lav sosial posisjon behøver kanskje ikke det å bli sosialhjelpsavhengig å innebære et statustap. For enkelte vil dette kanskje tvert i mot være en forbedring i forhold til foreldrenes situasjon eller en reproduksjon av den samme posisjonen.

Noe som kan tale mot å forklare sosialhjelpsavhengighet i 22 til 24 års alder ut fra ugunstig livskarriere- teori er at det som Bäckman omtaler som en livskarriere ut fra disse analysene kanskje inntreffer tidlig i livet til å forklares som en reell livskarriere. Dersom det hovedsakelig er utdanning som bestemmer sannsynligheten for ugunstige posisjoner er dette mer et uttrykk for den utvelgingsprosessen som skjer i utdanningssystemet og kanskje ikke den utvelgingen som skjer i arbeidslivet. Personene i denne analysen er unge, mange studerer og de som er avhengige av sosialhjelp har nok generelt en løs tilknytning til arbeidslivet. Det

virker derfor ikke sannsynlig at påkjenninger i arbeidslivet har skylden for at man blir avhengig av sosialhjelp i så ung alder. Men på den andre siden kan man velge å tolke utvelgingsprosessen i utdanningssystemet som et resultat av livskarrieren til individene. På denne måten kan man forsvare Bäckmans teori.

Hypotese 5 er som vi ser ikke helt uproblematisk å teste med mine data. Bäckman kunne bygge sin teori på testresultater der han fikk målt flere og andre sider ved en ugunstig livskarriere enn jeg har mulighet til her. Bäckman er interessert i å forklare sykefravær i voksen alder og han bruker sosialhjelp som en indikator på en ugunstig livskarriere. Han ser dessuten på enhetenes sykefravær tidligere i livet, i tillegg til egen utdanning hos enhetene og nåværende yrkesstatus. Av disse har jeg kun mulighet til å se på enhetenes utdanning. Derfor er det vanskelig å komme med bastante konklusjoner i forhold til hvor mye en teori om ugunstige livskarrierer kan forklare av sosialhjelpsavhengighet generelt.

6 Oppsummering av funn og veien fremover

6.1 Oppgavens tema og hypoteser

Hovedspørsmålet i denne oppgaven har vært sammenhengen mellom sosial bakgrunn og sosialhjelpsavhengighet. I tillegg har jeg stilt fem underspørsmål som utdyper ulike sider ved dette spørsmålet. For å teste min hovedhypotese har jeg studert effektene av foreldrenes utdanning og foreldrenes inntekt på sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker. Jeg har deretter ønsket å undersøke hvilke effekter sosial bakgrunn har på sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker med ulik grad av avhengighet. Jeg har også villet se på de som har enslig mor i oppveksten og jeg har vært interessert i å se hvilken effekt dette har på sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker. Jeg har også villet finne ut om sammenhengene mellom sosial bakgrunn og sosialhjelpsavhengighet har endret seg over de 11 årene jeg studerer i min analyse. Og jeg har til slutt ønsket å danne meg et bilde av om sosialhjelpsavhengighet kan skyldes ugunstige livskarrierer for å forsøke å forklare sammenhengen mellom sosial bakgrunn og sosialhjelpsavhengighet.

6.2 Empiriske funn

Hovedfunnene i denne oppgaven må sies å være at sosial bakgrunn er av stor betydning når det gjelder sannsynligheten for å bli sosialhjelpsmottaker. Jeg har sett på gruppen unge mennesker i alderen 22-24 år. Jeg har valgt å se foreldres utdanning og inntekt som mål på sosial bakgrunn og tendensene for begge disse målene er klare. De som har lav sosial bakgrunn har gjennomgående høyere sannsynlighet for å bli sosialhjelpsmottakere enn de som har høy sosial bakgrunn. I tabell 5.1 kontrollerer vi for sosial bakgrunn operasjonalisert ved foreldrenes inntekt og deres utdanningsnivå. Her finner vi at jo lavere foreldreinntekt enhetene har, jo større er sannsynligheten for å motta sosialhjelp, det samme gjelder foreldrenes utdanning. Hypotese 1 får derfor støtte når vi tolker resultatene fra denne analysen.

Jeg har også funnet at det er forskjell i hvilken betydning sosial bakgrunn har for ulike grupper av sosialhjelpsmottakere med ulike avhengighetsgrad. Dette innebærer at sosial bakgrunn nærmest ser ut til å disponere for ulike grader av marginalisering. Disse resultatene fremkommer i analysen gjort i tabell 5.2.1 og 5.2.2. Den lineære regresjonen viser at de som har mottatt flest måneder med sosialhjelp i denne perioden i livet gjennomsnittlig kommer fra

lavere sosiale bakgrunner enn de som har mottatt færrest måneder med sosialhjelp i perioden. Både foreldrenes inntekt og utdanning har betydning for forskjeller i avhengighetsgrad. Dette betyr at det å være sosialhjelpsavhengig kan deles inn i undergrupper hvor de sterkere gradene av avhengighet ser ut til å skyldes at man kommer fra familier hvor det ikke er mulig å få tilstrekkelig hjelp i en vanskelig situasjon. Den logistiske regresjonen tar for seg langvarig og kortere avhengighet av sosialhjelp. Også her finner vi sosiale forskjeller mellom disse to gruppene. Hypotese 2 støttes ut i fra de funn som er gjort i disse analysene.

Jeg har også sett på om effekten av sosial bakgrunn har endret seg over tid. Jeg har testet om sammenhengene mellom sosial bakgrunn som foreldres inntekt og utdanning har blitt sterkere i de 11 årene jeg tar for meg i analysen. Det ser ikke ut til å være store endringer i dette bildet. Effekten av foreldrenes inntekt på sannsynligheten for å bli sosialhjelpsmottaker har ikke endret seg i det hele tatt på de 11 årene. Her finner vi et mønster av stabile klasseforskjeller. Mens når vi ser på effekten av foreldrenes utdanning så finner vi et tegn på at det kan ha foregått en liten oppmykning av utdanningens betydning for sosialhjelpsavhengigheten. Det ser ut til at det å ha foreldre med høy utdanning betyr noe mindre for de som er født i 1979 enn for de som er født i 1970. Men disse forskjellene er ikke store nok til å gi grunnlag for et bilde av store endringer i klasseforskjeller over tid. Hypotese 3 støttes derfor ikke.

Jeg har funnet at det å være registrert med alenemor i oppveksten gir høyere sannsynlighet for å bli avhengig av sosialhjelp i alderen 22-24 år enn det å ikke ha en slik oppvekst. Dette gjelder også når vi kontrollerer for foreldrenes inntekter og utdanning. Effekten av det å ha alenemor er relativt stor. Denne effekten har stor betydning for sannsynligheten for å bli avhengig av sosialhjelp i ung alder også dersom vi sammenligner de med lik utdanning. Vi får derfor støtte for hypotese 4. Foreldreinntekten betyr mer for sannsynligheten til å bli sosialhjelpsmottaker for gruppen som har vokst opp med alenemor enn den betyr for resten av utvalget. I denne siste gruppen finner vi hovedsakelig to forsørgere. Foreldreinntekten betyr mer for gruppen som vokser opp med alenemor enn den betyr for de som ikke vokser opp under disse forholdene. Forskjellene i sosialhjelpssannsynlighet etter foreldreinntekt spriker altså mer for de som vokser opp med alenemødre enn for den andre gruppen. Det ser ut til at denne type oppvekst forsterker effekten av foreldrenes inntekt på sannsynligheten for å være sosialhjelpsavhengig. Oppvekst med alenemor er kun ett aspekt ved sosial bakgrunn og det kan ikke alene fungere som en forklaring på sosialhjelpsavhengighet.

Jeg har funnet at det å være under utdanning i perioden mellom 22 til 24 år gir god beskyttelse mot å bli avhengig av sosialhjelp. Det å ta lav utdanning kan være en del av en ugunstig livskarriere. Dette betyr at ugunstige livskarrierer sannsynligvis er med på å avgjøre hvem som har høyest sannsynlighet for å være sosialhjelpsavhengig. Det er de som er under utdanning på universitet og høyskole, på alle nivåer, som har lavest sannsynlighet for sosialhjelpsavhengighet. De som er under høy utdanning i 22-24 års alder har noe lavere sannsynlighet for å være sosialhjelpsmottakere enn de som er ferdige med en fireårig utdannelse i denne alderen. De som har høyest sannsynlighet for å være sosialhjelpsmottaker i perioden er de som tar lav utdanning og som har foreldre med de laveste inntektene og utdanningen. For eksempel mottar nærmere halvparten av de som ikke tar utdannelse og som kommer fra lavinntektsfamilier sosialhjelp. Betydningen av sosial bakgrunn reduseres noe når vi trekker inn egen utdanning. Vi finner at når vi sammenligner unge med samme utdanningsnivå så betyr foreldrenes utdanningsnivå mindre. Spesielt det å ha foreldre med høy universitetsutdanning mister mye av den negative effekten på sannsynligheten for å være sosialhjelpsavhengig når vi sammenlikner de med lik utdanning, sett i forhold til den effekten dette har uten at vi trekker inn egen utdanning. Men samtidig finner vi at foreldrenes inntekt betyr mye for sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker til tross for at vi sammenligner de med lik utdanning. Det ser derfor ikke ut til at egne utdanningsvalg fjerner hele effekten av sosial bakgrunn. Som en konklusjon kan vi si at hypotese 5 får en viss støtte, men det ser allikevel ikke ut til at ugunstige livskarrierer alene kan forklare sosialhjelpsavhengighet i 22 til 24 års alder.

6.3 Diskusjon

Det jeg har funnet i denne oppgaven understreker hvor viktig sosial bakgrunn er for sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker. I tillegg er også flere aspekter ved sosialhjelpsavhengighet blitt belyst. Det er ut fra mine funn naturlig å trekke den konklusjonen at sosial klasse spiller en viktig rolle i vårt samfunn. Ingen av de funnene som gjøres kan knyttes til én enkelt forklaring, men jeg har forsøkt å trekke frem en del teorier og mulige forklaringer på de sammenhengene vi observerer.

En hovedteori som jeg forsøker å teste i hypotese 5 er Bäckmans teori om ugunstige livskarrierer. Ut fra det jeg har funnet mener jeg at denne teorien kan forklare en bit av sosialhjelpsavhengigheten. Men samtidig gir nok ikke denne forklaringen heller et fullstendig

bilde av årsakene til sosialhjelpsavhengighet. Det virker ikke sannsynlig at påkjenninger i arbeidslivet har skylden for at man blir avhengig av sosialhjelp i ung alder og dette gjør at sider ved livskarriere -begrepet ikke kan forklare sosialhjelpsavhengighet. Men man kan på den andre siden velge å tolke utvelgingsprosessen i utdanningssystemet som et resultat av livskarrieren til individene. Det er naturlig å se personenes utdanning som et uttrykk for en del av deres livskarriere. Vi finner at egen utdanning forklarer mye av sosialhjelpsavhengigheten fordi sosial bakgrunn er med å påvirke valg av nivået på studiene, lengden på studiet og om man fullfører eller ikke. Man har lavere sannsynlighet for å bli sosialhjelpsavhengig jo høyere utdanning man tar. Det finnes som tidligere nevnt stor grad av sosial reproduksjon over generasjonene innen høyere utdanning. Gruppen av ungdommer med lav utdannelse eller uten utdannelse kan derfor forventes å være mer økonomisk sårbar på flere områder av samfunnslivet enn de med høy utdannelse. Men samtidig ser vi at foreldrenes inntekt også betyr mye når vi sammenligner de som har lik utdannelse. Egne utdanningsvalg og utdanningssituasjon har derfor ikke så stor betydning for sosialhjelpsavhengigheten som man skulle forvente ut fra ugunstig livskarriere -teorien.

Det må derfor også finnes en annen forklaring på at foreldres inntekt har så stor betydning for sosialhjelpsavhengighet. Foreldrenes inntekt har sannsynligvis innvirkning på andre forhold enn utdanning som igjen påvirker sannsynligheten for sosialhjelpsavhengighet. Dette kan for eksempel være økonomisk sikkerhet i hjemmet, valg i arbeidslivet, studielånsopptak eller andre mekanismer som bestemmer økonomisk posisjon i samfunnet. Man kunne tenke seg at sosialiseringen i ulike sosiale lag gir ulike ønsker og verdier som igjen påvirker tilbøyeligheten til å havne i en lav sosial posisjon. Dersom dette skal forklare også andre veier inn i marginaliserte posisjoner enn via utdanning må det være snakk om for eksempel en motvilje mot å ta lønnsarbeid, eller en større tilbøyelighet til å motta hjelp fra andre og deriblant offentlig støtte. Dette kan i tilfelle støtte en teori om at verdier har stor betydning, noe som harmonerer med en teori om fattigdomskultur. Men dette er en forklaring om forutsetter at ulike klasser vurderer de samme godene forskjellig. I likhet med Boudon (1982) kan vi kritisere en slik oppfatning som grenser til å påstå at de ulike sosiale klassene har ulik rasjonalitet.

Man kan også forklare effekten av foreldrenes inntekt ut fra en teori om rasjonelle valg. Dersom Goldthorpe har rett søker alle klasser å bevare eller forbedre sin posisjon i samfunnet i forhold til foreldrenes sosiale posisjon (Breen og Rottman 1995). Målet er å unngå

nedadgående sosial mobilitet. For grupper i samfunnet med en lav sosial posisjon behøver muligens ikke det å bli sosialhjelpsavhengig å innebære et statustap. Man kunne tenke seg at for enkelte vil dette kanskje tvert i mot være en forbedring i forhold til foreldrenes situasjon eller en reproduksjon av den samme posisjonen.

Vi kan gå ut fra at unge som vokser opp i velstående familier lettere får hjelp dersom de havner i en vanskelig økonomisk situasjon. De som derimot kommer fra hjem med dårligere økonomi vil oppleve nettopp det motsatte i en tilsvarende situasjon. Kanskje er foreldrenes evne til å hjelpe sine barn og tilby et økonomisk sikkerhetsnett en grunn til at vi observerer forskjeller mellom ulike sosiale grupper i forhold til sannsynlighet for å være sosialhjelpsmottakere. Men dette er sannsynligvis ikke hele bildet. Avhengighet av sine foreldre er noe vi kanskje kan forvente i sterkere grad hos yngre personer enn de som er eldre og mer etablerte. Jeg har også gjort funn som tyder på at sosialhjelpsavhengigheten har like sterke sammenhenger med foreldrenes inntekt om utvalget består av personer mellom 30 og 32 år. Og som vi tidligere har vært inne på tyder det på at avhengighetsforholdet til velferdsordninger ikke avtar særlig med årene for den gruppen som kommer fra lav sosial bakgrunn, men at dette tar nye former som for eksempel uføretrygd.

Et annet aspekt ved sosial bakgrunn er sosiale forhold i oppveksten som det å vokse opp med aleneforeldre. Det å være registrert med alenemor øker sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker. Vi finner at en ugunstig oppvekst med kvinnelig aleneforsørger og dårlig økonomi gir et enda dårligere utgangspunkt for å klare seg uten offentlig støtte enn kun det å ha foreldre med lave inntekter og utdanning. Det å ha en enslig mor forsterker derfor betydningen av foreldrenes inntekt for sannsynligheten for å være sosialhjelpsmottaker. Familieøkonomien er ofte dårligere for aleneforeldre som er avhengig av én inntekt. Dette betyr at dersom barn av enslige forsørgere havner i en vanskelig økonomisk situasjon så vil det være færre økonomiske ressurser i hjemmet å trekke på for denne gruppen. Dessuten finnes det kanskje andre sosiale ulemper i tillegg til de økonomiske. Dette understreker hvilken stor betydning sosial bakgrunn har for sannsynligheten for å være sosialhjelpsavhengig. En oppvekst med alenemor er ikke en bakenforliggende faktor som alene kan forklare som kan forklare sosialhjelpsavhengighet, men er med å gi et mer utfyllende bilde av reproduksjon av klasseforskjeller.

Det å være avhengig av sosialhjelp innebærer at man har økonomiske problemer. Dette er jo i utgangspunktet et kriterium for å motta sosialhjelp. Kanskje er alle sosialhjelpsmottakere utsatt for marginalisering og sosial eksklusjon. Men vi finner også at sosial bakgrunn er med på å påvirke graden av sosialhjelpsavhengighet. Vi ser at en del av de sosialhjelpsavhengige mottar hjelp i en lengre periode, og det er de som er mest avhengige av offentlig hjelp som også har lav sosial bakgrunn. Det vil si at denne gruppen har foreldre med lav inntekt og utdanning. Mye tyder på at denne gruppen kan tilhøre et fattig segment av samfunnet. Det ser ikke ut til å være så lett å endre sosiale posisjoner i forhold til sosial bakgrunn. Teorier om sterke endringer i samfunnsstrukturen får derfor lite støtte ut fra de funn vi gjør i denne analysen. Dette stemmer godt med det annen klasseforskning ved gjentatte studier har funnet, nemlig at sosial stabilitet er et rådende trekk ved samfunnsstrukturene. Resultatene vi finner her tyder på at klasseforskjeller reproduseres over tid og at det finnes et mønster av stabilitet i klasseforhold over tid. Dette betyr at velferdssamfunnet vi lever i ikke gir like muligheter for alle uansett økonomisk og kulturell bakgrunn. Om den beste forklaringen på sosialhjelpsavhengighet ligger ugunstige livskarrierer, i foreldres evne til å hjelpe, sosialisering eller andre strukturelle forhold er ikke lett å avgjøre. Men disse ulike forklaringene kan kanskje bidra med innsikt i viktige sider ved sosialhjelpsavhengighet som det tidligere har vært skrevet lite om. Uansett vil sosial bakgrunn være en faktor som det er vanskelig å overse.

7 Referanser

Bartholomae, S., Fox, J.J. & McKenry, P.C. (2004) The Legacy of Welfare. Economic Endowments or Cultural Characteristics? *Journal of Family Issues*, 25: 783-810.

Bäckman, Olof (1998) "Social Background and Sickness Absence: A Study of a Stockholm Cohort." ss 349-362 *Acta Sociologica* Vol 41 nr 4

Beck, Ulrich (1992) "Risk society" *Towards a new modernity*, London, Sage

Birkelund, Gunn (2000) "Modernitetens flertydighet. Økende individualisme eller stabil strukturell ulikhet?" *Tidsskrift for samfunnsforskning*, nr 2

Boudon, Raymond (1982) "Ch. 7 : Social Determinism and Individual Freedom" , ss. 153-205 og 222-227 *The unintended consequences of social action*, Mac Millan Press Ltd.

Bourdieu, Pierre (1985) "The Social Space and the Genesis of Groups", ss 39-60 *Theory and Society: Renewal and Critique in Social Theory*, Kluwer academic publishers

Bourdieu, Pierre (1986) "The Forms of Capital", i s. 241-258 i Richardson, John G. (red.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Greenwood Press

Bourdieu, Pierre og Wacquant, Loïc J.D. (1995) "Kap. 2: Logikken i felta" *Den kritiske ettertanke. Grunnlag for samfunnsanalyse*, Det norske samlaget 1995

Bourdieu, Pierre (1999) *The Weight of the World. Social Suffering in Contemporary Society*, Polity Press and Blackwell Publishers Ltd.

Breen, Richard og Rottman, David B. (1995) *Class Stratification. A Comparative Perspective*. s1-6 og 1-206 Harvester Wheatsheaf

Brevik, Ivar (1995) "Sosialhjelp 1970-93:vekst og endringer, kommunale variasjoner" NIBR-notat ; 1995:136

Brevik, Ivar (2001) "Middelklassen skaper fattigdom" i Dagbladet, 17. november 2001
<http://www.dagbladet.no/nyheter/2001/11/17/295422.html>
(Lest 07.0506)

Brevik, Ivar (2003) "Mange fattige uten sosialhjelp" i Klassekampen 27.09.2003

Brox, Ottar 1994 *Norge mot tusenårsskiftet. Arbeid for alle - eller flere rike og ny fattigdom?*
Oslo, Gyldendal Norsk Forlag

Colbjørnsen, Tom, Gunn Elisabeth Birkelund, Gudmund Hernes, og Knud Knudsen (1987)
Klassesamfunnet på hell, Universitetsforlaget Oslo

Crompton, Rosemary (1998) *Class and Stratification. An introduction to Current Debates*,
Polity Press and Blackwell Publishers Ltd.

Dagbladet 09.11.2005 "Sosialklienter skal stå opp om morran" (førstesideoppslag)

Djuve, Anne Britt og Hagen, Kåre (1995) "Skaff meg en jobb. Levekår blant flyktninger i
Oslo" Fafo-rapport 184, Oslo

Djuve, Anne Britt og Hagen, Kåre (2002) *Nyere levekårsforskning og kriteriesystemet i Oslo.*
En vurdering av kriteriene i Oslo kommunes kriteriesystem i lys av ny kunnskap om levekår
og sosioøkonomiske kjennetegn ved befolkningen. Fafo-notat nr 23

Dyb, Halvard (2005) "Sosialhjelp avskaffer ikke fattigdom" 30.11.2005 Nova-artikkel
<http://www.nova.no/index.gan?id=9189&subid=0>
(Lest 07.05.06)

Ekhaugen, T. (2005) "Immigrants on Welfare: Assimilation and Benefit Substitution."
Memorandum 18/2005. Department of Economics, University of Oslo.

Ellingsæter, Anne Lise (1995) "Ulikhet i det postindustrielle samfunnet: Klasse, kjønn og
generasjon" *Sosiologisk Tidsskrift*, Universitetsforlaget

Erikson, Robert og Goldthorpe, John H. (1992) *The Constant Flux. A Study of Class Mobility in Industrial Societies* Oxford, Clarendon Press

Esping-Andersen, Gøsta (1990) "Introduction and Ch.1: The Three Political Economies of the Welfare State", i *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Polity Press

Esping-Andersen, Gøsta (1999) *Social Foundations of Postindustrial Economies* Oxford New York, University Press

Esping-Andersen, Gøsta (2002) "ch 1: Towards a good society, once again?" i (red) Gøsta Esping-Andersen with D.Gallie, A. Hemerijk & Myles.J *Why We Need a New Welfare State*

Epland, Jon (2002). Barn i husholdninger med lav inntekt: Omfang, utvikling, årsaker. Rapport 2001/9 *Ssb -magasinet*

Epland, Jon og Lyngstad, Jan (2003) "Barn av enslige forsørgere i lavinntektshusholdninger. En analyse basert på registerdata" *Ssb – magasinet*

Fekjær, Silje Noack (2000) "Rike barn låner mest? *Samfunnsspeilet* nr 6

Fjær, Svanaug og Syltevik, Liv Johanne (2002) "Bare en av to alenemødre i jobb når støtten droppes" *Aftenposten* 14.november

Fløtten, Tone (2003) i Klassekampen, "De fattige er ikke de vi tror"
<http://atekst.mediarkivet.no/form?action=visartikkel&artikkleid=KLK2/4122>
(Lest 08.05.06)

Fløtten, Tone (2006) i Klassekampen, "Myten om de fattige"
http://www.klassekampen.no/kk/index.php/news/home/artical_categories/nyheter/2006/february/myten_om_de_fattige
(Lest 07.05.06)

Fløtten, Tone, Espen Dahl og Arne Grønningsæter (2001) "Den norske fattigdommen: Hvordan arter den seg, hvor lenge varer den og hva kan vi gjøre med den?" Fafo-notat nr 16 2001

Fyhn, Anders Brede og Dahl, Espen (2000) "Mot tredje generasjons levekårsforskning: livsløp, inntekt og levekår." Fafo-notat nr 1 2000

Gaasø, Kirsti og Lien, Sandra (2004) "Sosial trygghet" *Samfunnsspeilet*, nr 4 Statistisk Sentralbyrå.

Galloway, Taryn Ann (2002) *En studie av fattigdom basert på registerdata*. Rapport 1 fra Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning. Oslo

Gambetta, Diego (1987) "Were they pushed or did they jump?: individual decision mechanisms in education" i *Studies in rationality and social change* Cambridge, Cambridge University Press 1987.

Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity: Self and Society in Late Modern Age*, Cambridge, Polity Press

Goldthorpe, John H. (2000) *On sociology. Numbers, Narratives, and the Intergration of Research and Theory*, New York, Oxford University Press

Grøtvedt, Liv og Gimmestad, Anne (2002) *Helseprofil for Oslo. Barn og unge*. Nasjonalt folkehelseinstitutt, Program for storbyrettet forskning. Oslo kommune

Hagen, Kåre (1997) *Innvandrere og sosialhjelp. Kunnskapsstatus og utfordringer for videre forskning*. Fafo-notat nr 7

Hagen, Kåre og Lødemel, Ivar (2003) "Fattigdom og sosial eksklusjon" Kap. 8 i (red.) Kjølørød, Lise og Frønes, Ivar *Det norske samfunn*. Oslo. Gyldendal Akademisk

Hansen, Marianne Nordli (1995) *Class and inequality in Norway. The Impact of Social Class Origin on Education, Occupational Success, Marriage and Divorce in the Post- War Generation*. Oslo, Universitetsforlaget

Hansen, Marianne Nordli (1999) ”Utdanningspolitikk og ulikhet” *Tidsskrift for samfunnsforskning* årgang 40, s. 173-203,2 Oslo, Universitetsforlaget

Hatland, Aksel (2005) *Arbeidets rolle i kampen mot fattigdom*. Foredrag på fattigdomskonferansen i Oslo 2005, Sentrum kongress og scene

Hatland, Aksel (2005) ”Når ikke de fattige med sosialhjelp” i Aftenposten 02.12.2005, <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1169727.ece>

Kalve, Trygve og Osmunddalen, Åne (1995) *Kombinert bruk av sosialhjelp og trygdeytelser*. Ssb rapport 1 Oslo – Kongsvinger

Monica Kjørstad (2002) Sosialhjelp og arbeidsplikt : utfordringer og etiske dilemmaer for sosialarbeiderrollen ved iverksetting av arbeidslinjen. *HiO-rapport* ; nr 11 Høgskolen i Oslo

Lamont, Michèle (1992) *Money, Morals and Manners. The Culture of the French and the American Upper-Middle Class*. London, The University of Chicago Press

Lofthus, Eivind og Osmunddalen, Åne (1997) ”Innvandrere og sosialhjelp. Får mer fordi de trenger mer?” *Samfunnsspeilet* nr. 3, 1997

Marshall, T.H (1992) ”Part 1: Citizenship and Social Class”, i T.H.Marshall og Tom Bottomore (red.) *Citizenship and Social Class*, , Pluto Press

Midtsundstad, Tove, Dahl Espen og Djuve, Anne Britt (1999) ”Jakten på storbyfaktoren. En analyse av sosialhjelpsforbruket i Norge” Fafo-rapport 319

Mongstad, Magne (2003) *Analyse av fattigdom basert på register og folketellingsdata* Ssb-notater 61

Pedersen, Willy (1996) "Marginalitetens reproduksjon" *Tidsskrift for samfunnsforskning* s. 3-26 Oslo, Universitetsforlaget

Poppe, Christian (2000) *Betalingsproblemer 1999-2000*. Oppdragsrapport 1. Statens Institutt for Forbruksforskning, Oslo

Raaum, Oddbjørn , Jon Rogstad, Knut Røed and Lars Westlie (2005), *Young and Out: An Application of a Prospects-based Concept of Social Exclusion*. Frischsenteret, Memorandum 17/2005

Ramsøy, Natalie Rogoff (1977) *Sosial mobilitet i Norge. Et oppdrag for levekårsundersøkelsen*. Oslo

Ramsøy, Natalie Rogoff og Kjølsvold, Lise (1986) "Velferdsstatens yrker." i *Det norske samfunn* 3.utg, Oslo, Gyldendal

Ringdal, Kristen (2001). "Har sosiale klasser fortsatt betydning i Norge?" *Det Kgl. Norske Videnskabers Selskaps Forhandlinger* 2001.

Rosenlund, Lennart (1998) "Sosiale strukturer og deres metamorfoser" *Sosiologisk tidsskrift* nr 1-2, 45-74

Shavit, Yossi og Blossfeld, Hans-Peter (1993) *Persistent inequality. Changing Educational Attainment in Thirteen Countries* Boulder Colo. Westview Press

Skog, Ole-Jørgen (1998) *Å forklare sosiale fenomener. En regresjonsbasert tilnærming*. Gyldendal Norsk Forlag

Stenberg, S.-Å. (2000) "Inheritance of Welfare Reciprocity: An Intergenerational Study of Social Assistance Reciprocity in Postwar Sweden" *Journal of Marriage and the Family*, 62 (February): 228-239.

Sosialtjenesteloven. Lov om sosiale tjenester m.v- LOV-1991-12-13-81, publisert I Nr. 23
Ikrafttredelse I Nr. 23 (Følgende paragrafer er referert: §1-1§1-2 §2-1§ 2-2)

<http://www.lovdata.no/all/nl-19911213-081.html>

(Lest 04.04.06)

Stortingsmelding nr 14 2002-2003. Samordning av Aetat, trygdeetaten og sosialtjenesten

Tilråding fra Sosialdepartementet av 13. desember 2002, godkjent i statsråd samme dag.

(Regjeringen Bondevik II)

<http://odin.dep.no/aid/norsk/publ/stmeld/044001-040004/index-dok000-b-n-a.html>

Terum, Lars Inge (2003) *Portvakt i velferdsstaten. Om skjønn og beslutninger i sosialtjenesten*. Kommuneforlaget

Tufte, Per Arne (2000) *En intuitiv innføring i logistisk regresjon* Arbeidsnotat nr 8 –2000 SIFO

Upmark, Marianne, Sadigh, Jonas og Bigert, Carolina, Lundberg, Ingvar (2001) “Conditions during childhood and adolescence as explanations of social class differences in disability pension among young men.” *Scandinavian Journal of Public Health*, 29, s. 96-103

Werfhorst, Herman G. van de (2000) ”Trends and developments. A detailed examination of the role of education in intergenerational social class mobility.” *Social Science Information* Vol 41 –no3 s.407-438 Sage Publications

Wikan, Unni (1995) *Mot en ny norsk underklasse. Innvandrere, kultur og integrasjon*. Oslo

Wright, Erik Olin (1997) *Class Counts. Comparative studies in class analysis*. Cambridge

Østerberg, Dag (1990) ”Individets rettigheter og den sosiale organisasjon” *Nordisk arbeidslivspolitik – hinder eller konkurransefortrinn*. AFI-Rapport nr 8/90 s.119-140

Øverås, Siv (2001) *STA-prosjektet i bydel Gamle Oslo. Evaluering av tverretatlig samarbeid om langtidssosialklienter*. Fafo-notat 2001:2